

Приватний вищий навчальний заклад
«Львівський університет бізнесу та права»
Міністерство освіти і науки України

Національний університет «Львівська політехніка»
Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ДУНАС МИХАЙЛО ОМЕЛЯНОВИЧ

УДК 343.53:343.9(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬСЯ СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ

12.00.08 - кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

 М.О. Дунас

Науковий керівник: Сорока С.О., кандидат юридичних наук, доцент

Львів – 2019

АНОТАЦІЯ

Дунас М.О. Кримінологічні заходи запобігання злочинам у сфері господарської діяльності, які вчиняються службовими особами. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Приватний вищий навчальний заклад «Львівський університет бізнесу та права», Національний університет «Львівська політехніка», Львів, 2019.

Дисертація присвячена актуальним питанням розроблення кримінологічної системи заходів запобігання злочинам у сфері господарської діяльності, які вчиняються службовими особами. Розкрито стан дослідження поняття злочинів у сфері господарської діяльності, а також заходів їх запобігання. З'ясовано аспекти досліджуваної проблематики, що потребують подальшої розробки й, зокрема, у рамках даного дослідження (забезпечення комплексного підходу до кримінологічного планування заходів підрозділами правоохоронних органів України щодо запобігання злочинам у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами); системне удосконалення правової основи та інформаційно-аналітичного забезпечення запобігання даному виду злочинів; з'ясування сучасних тенденцій злочинів у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами; виявлення особливостей злочинних проявів службових осіб у сфері господарської діяльності тощо).

Дослідження сучасних тенденцій злочинів у сфері господарської діяльності, які вчиняються службовими особами, зокрема, сприяло узагальненню висновку, що третина даних злочинів вчиняється у східних регіонах країни, де сконцентрований основний фінансовий та виробничий потенціал країни, їх переважна частина, виявлена правоохоронними органами в інших областях, де розміщені підприємства, що обслуговують оборонні потреби держави, пов'язані з проведенням ООС.

У дисертації проаналізовано структуру злочинів у сфері господарської діяльності, які вчиняються службовими особами, за такими критеріями: вид злочину,

ступінь тяжкості; галузь економіки, сфера управлінської діяльності тощо. Акцентується увага на матеріальних збитках й, зокрема, що були заподіяні Міністерству оборони України, у зв'язку з нецільовим використанням бюджетних коштів у процесі завищення договірних цін на житлове будівництво для військовослужбовців, отримання військової техніки, зброї, обладнання, одягу, медикаментів, харчування тощо.

Основними галузями ухилення від сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів є паливно-енергетичний комплекс, агропромисловий комплекс, сфера приватизації, сфера обслуговування населення та споживчий ринок.

У дисертації проведено ретельний аналіз соціально-демографічної, морально-психологічної, кримінально-правової складових кримінологічної характеристики службових осіб, які вчиняють злочини у сфері господарської діяльності. Зокрема, узагальнено їх співвідношення за статтю (45,5% – жінки і 54,5% – чоловіки), за віком (переважають особи чоловічої статі 31–60 років, жіночої 35-50 років), за родом діяльності (безпосередні керівники господарської діяльності, представники контролюючих органів, керівники суб'єктів недобросовісної конкуренції, керівники суб'єктів державної регулятивної сфери економічної діяльності, яким надано дозвільно-контролюючі повноваження) тощо.

З-поміж численних морально-психологічних ознак акцентується увага на прагненнях службових осіб, які вчиняють злочини у сфері господарської діяльності, до монополізації своєї підприємницької діяльності у певній сфері (11,4%). Встановлено такі риси їх особистості як самовдоволення, відсутність самокритичності, неповага до порад сторонніх (11,8%), невпинне бажання надприбутку в будь-який спосіб (85%), ігнорування та неповага до нормативно-правових приписів (38,5%), зневага до законної господарської діяльності (39,7%), бажання працювати виключно на власну користь, зневажаючи суспільні інтереси (54,1%).

У дисертаційній роботі проаналізовано комплекси детермінант злочинів службових осіб у сфері господарської діяльності, а саме за тривалістю та напрямками їх дії. Розкрито зміст сучасних соціально-політичних, соціально-економічних,

правових, соціально-психологічних, організаційно-управлінських факторів, які детермінують вчинення службовими особами злочинів у сфері господарської діяльності. Окрема увага приділена детермінантам, які пов'язані з недоліками правоохоронної і правозастосовної діяльності.

За результатами дослідження правового забезпечення діяльності підрозділів правоохоронних органів у запобіганні злочинам у сфері господарської діяльності, які вчиняються службовими особами, обґрунтовано необхідність створення окремого органу, який би забезпечував видачу ліценцій та контролював дотримання умов їх виконання, а також доцільність розробки та прийняття Закону України «Про протидію злочинам у сфері господарської діяльності». Невід'ємними структурними частинами даного закону, передусім, мають стати правові норми, які закріплюють систему суб'єктів запобігання господарським злочинам, перелік їх прав та обов'язків, порядок внутрішньої і міжнародної взаємодії, процедуру ведення обліків запобіжної діяльності тощо. Окрім цього, запропоновано низку змін і доповнень до чинних законодавчих актів, які регламентують режим правомірності ведення господарської діяльності в Україні.

Обґрунтовано, що оптимізація інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності підрозділів правоохоронних органів у напрямку запобігання злочинам у сфері господарської діяльності, які вчиняються службовими особами передбачає: аналіз статистичної інформації щодо стану криміногенної ситуації у сфері господарської діяльності; з'ясування обставин, способів вчинення найпоширеніших господарських злочинів службовими особами; розробку результативних методів та засобів запобігання; використання у процесі аналізу та синтезу інформації, накопиченої в криміналістичних, оперативних, статистичних та інших обліках правоохоронних і контролюючих органах; використання сучасних комунікацій для логічного та технічного об'єднання різних інформаційних масивів при вирішенні обліково-реєстраційних задач.

Окрім цього, доведено, що ключовою складовою ефективності підходу правоохоронної діяльності на ґрунті аналітичної інформації є впровадження

замкненого інформаційного циклу, що складається із наступних етапів: отримання інформації - її аналіз - розповсюдження - оцінка - планування та коригування.

Досліджено поняття, види загальних заходів профілактики щодо запобігання злочинам службових осіб у сфері господарської діяльності, їх класифікацій, зокрема, за функціональним призначенням.

У системі заходів індивідуального характеру, у напрямку запобігання злочинам службових осіб у сфері господарської діяльності, акцентується увага на діяльності щодо усунення криміногенних чинників, які сприяють мотивації їх злочинної поведінки.

У дисертаційній роботі ретельно досліджено завдання ранньої та безпосередньої індивідуальної профілактики злочинів у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами. Визначено категорії службових осіб, які потребують профілактичного впливу.

Обґрунтовано, що в процесі індивідуальної профілактики підрозділами правоохоронних органів (ДФСУ, ДПСУ, НПУ, НАБУ, СБУ) щодо злочинів у сфері господарської діяльності, які вчиняються службовими особами, застосовуються наступні заходи: ведення оперативно-профілактичного спостереження за службовими особами, які поставлені на профілактичний облік у зв'язку з високим ступенем вірогідності їх злочинної поведінки; своєчасне отримання та комплексне дослідження інформації щодо службових осіб, які виявляють готовність стати на злочинний шлях; фіксування підготовчих дій службових осіб шляхом документування конкретних злочинів у сфері господарської діяльності; негласна перевірка причетності службових осіб щодо вчинення незаконних фінансових та господарських операцій; контроль за поведінкою окремих категорій службових осіб, які становлять оперативний інтерес, а також за їх зв'язками з офшорними компаніями, що давало би підстави для застосування до них заходів профілактики. Акцентується увага на індивідуально-профілактичних заходах кримінально-правового, виховного, адміністративного характеру та заходах громадського впливу щодо службових осіб з метою недопущення вчинення ними злочинів у сфері господарської діяльності.

У підсумку, за результатами дослідження встановлено пріоритетність діяльності правоохоронних органів у таких напрямках індивідуально-профілактичної діяльності щодо злочинів службових осіб у сфері господарської діяльності: а) забезпечення контролю за поведінкою службових осіб, які перебувають на профілактичному обліку, а також безпосереднє їх схиляння до відмови від реалізації злочинних намірів; б) усунення умов, що сприяють вчиненню господарських злочинів службовими особами та створення додаткових перешкод, що унеможлиблюють реалізацію злочинного наміру; в) викриття господарських злочинів службових осіб на стадії готування чи замаху (процес документування підготовчих дій); г) проведення спеціальних запобіжних операцій на основі отриманої негласної інформації.

Ключові слова: кримінологічні заходи, запобігання, господарські злочини, службові особи, економіка, інформаційно-аналітичне забезпечення.

SUMMARY

Dunas M.O. Criminological measures for the prevention of crimes in the sphere of economic activity committed by officials. - Qualified scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for a PhD in Law in Specialty 12.00.08 - Criminal Law and Criminology; Penalty law. - Private Higher Educational Institution "Lviv University of Business and Law", National University "Lviv Polytechnic", Lviv, 2019.

The dissertation is devoted to topical issues of development of the criminological system of measures of prevention of crimes in the sphere of economic activity, which are committed by officials. The state of research of the concept of crimes in the sphere of economic activity, as well as measures for their prevention are revealed. The aspects of the investigated issues that need further elaboration and, in particular, in the framework of this study (providing a comprehensive approach to criminological planning of activities by law enforcement units of Ukraine to prevent crimes in the sphere of business activities committed by officials); systematic improvement of the legal framework and information and analytical support for the prevention of this type of crime; elucidation of current trends

of crimes in the sphere of economic activity perpetrated by officials; detection of peculiarities of criminal acts of officials in the sphere of economic activity, etc.) are all covered.

The study of current trends of crimes in the sphere of economic activity committed by officials, in particular, contributed to the generalization of the conclusion that one third of these crimes are committed in the eastern regions of the country, where the main financial and production potential of the country is concentrated. The rest, most of them, have been identified by law enforcement agencies in other areas, where enterprises serving the state's defense needs related to the organization of OOFs are located.

The dissertation analyzes the structure of crimes in the sphere of economic activity committed by officials, by such criteria as the type of crime in the sphere of economic activity, the degree of severity; industry, management and more. Emphasis is placed on material losses and, in particular, those caused to the Ministry of Defense of Ukraine in connection with misuse of budgetary funds in the process of overestimation of contractual housing prices for military personnel, obtaining military equipment, weapons, equipment, clothing, medicines, food, etc.

The main sectors of tax evasion, fees and other mandatory payments are the fuel and energy complex, the agro-industrial complex, the privatization sphere, the sphere of public services and the consumer market.

The dissertation analyzes the socio-demographic, moral-psychological, criminal-law components of the criminological characteristics of officials who commit crimes in the sphere of economic activity. In particular, their gender ratio is generalized (45.5% - women and 54.5% - men), by age (dominated by male persons 31-60 years, female 35-50 years), by type of activity (direct heads of economic activity) , representatives of regulatory bodies, heads of entities of unfair competition, heads of entities of state regulatory sphere of economic activity, which have been granted permitting and controlling powers), etc.

Among the numerous moral and psychological traits, attention is paid to the aspirations of officials who commit crimes in the field of economic activity to monopolize their entrepreneurial activity in a particular field (11.4%). Such personality traits as

complacency, lack of self-criticism, disrespect for the advice of outsiders (11.8%), unremitting desire for profit in any way (85%), disregard and disrespect for legal regulations (38.5%) were established, legal way of doing business (39.7%), desire to work solely for their own benefit, disregarding public interests (54.1%).

In the dissertation the complexes of determinants of crimes of officials in the sphere of economic activity are analyzed, and in particular the duration and directions of their actions. The content of modern socio-political, socio-economic, legal, social-psychological, organizational-managerial factors that determine the commission of crimes by economic agents are revealed. Particular attention is paid to determinants that are related to the shortcomings of law enforcement and enforcement activities.

According to the results of the study of the legal support of the activities of law enforcement units in the prevention of crimes in the field of business activities committed by officials, the necessity of creating a separate body that would provide the issuance of licenses and control compliance with the conditions of their implementation, as well as the expediency of drafting and adopting the Law of Ukraine "counteracting crimes in the field of economic activity". First of all, legal norms should become integral structural parts of this law which enshrine the system of subjects of prevention of economic crimes, the list of their rights and responsibilities, the order of internal and international interaction, the procedure of keeping records of preventive activity, etc. In addition, a number of amendments and supplements to the current legislative acts regulating the regime of lawfulness of doing business in Ukraine have been proposed.

It is substantiated that optimization of information and analytical support of the activity of law enforcement units in order to prevent crimes in the sphere of economic activity committed by officials, in particular, provides for: analysis of statistical information on the status of criminal situation in the sphere of economic activity; clarification of circumstances, ways of committing the most common economic crimes by officials; development of effective prevention methods and means; use in the process of analysis and synthesis of information accumulated in the forensic, operational statistical and other records of law enforcement and controlling bodies; use of modern

communications for logical and technical integration of different information arrays in solving accounting and registration problems.

In addition, it is proved that the key component of the effectiveness of the law enforcement approach on the basis of analytical information is the implementation of a closed information cycle, which consists of the following stages: obtaining information - its analysis - dissemination - evaluation - planning and adjustments.

The concept, types of general measures of prevention for crime prevention of officials in the sphere of economic activity are investigated. Their classifications and, in particular, their functional purpose.

In the system of measures of individual character, in the direction of preventing crimes of officials in the sphere of economic activity, attention is paid to activities aimed at eliminating criminogenic factors that contribute to the motivation of their criminal behavior.

In the dissertation the problems of early and immediate individual prevention of crimes in the sphere of economic activity perpetrated by officials are carefully investigated. The categories of officials requiring preventive influence are identified.

Proved that in the individual prevention units of law enforcement agencies (DFSU, SBS, NPU acquired SBU) on crimes of economic activity committed by officials, the following measures: maintaining operational - preventive monitoring of the officials who put on preventive accounting due to the high degree of probability of their criminal behavior; timely receipt and comprehensive study of information on officials who are willing to embark on a criminal path; recording preparatory actions of officials by documenting specific crimes in the field of economic activity; silent verification of the involvement of officials in committing illegal financial and business transactions; control over the behavior of certain categories of officers of operational interest, as well as their relationships with offshore companies, which would give rise to prevention measures. Special attention is paid to individual-preventive measures of criminal law, educational, administrative character and measures of public influence against officials in order to prevent them from committing crimes in the sphere of economic activity.

As a result, according to the research, the priority of the activity of law enforcement agencies in the following areas of individual-preventive activity in relation to crimes of officials in the sphere of economic activity: a) ensuring the control of the behavior of officials on preventive account, as well as their direct inclination to refusal realization of criminal intentions; b) elimination of conditions conducive to the commission of economic crimes by officials and creation of additional obstacles preventing the realization of criminal intent; c) exposing business crimes of officials at the stage of preparation or attempt (process of documenting preparatory actions); d) carrying out special preventive measures on the basis of received information that is false.

Keywords: criminological measures, prevention, economic crimes, officials, economy, information and analytical support.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Дунас М.О. Система складів злочинів у сфері господарської діяльності, суб'єктом яких визнається службова особа, як предмет наукового дослідження. *Право і суспільство*. №6. 2017. С. 145-150.

2. Дунас М.О. Детермінанти злочинів у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами. *Visegrad Journal on Human Rights*. №2. 2018. С. 61-64.

3. Дунас М.О. Організаційно-правові проблеми з організації запобігання злочинів у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами. *Приватне та публічне право*. № 1.2019. С. 148-152.

4. Дунас М.О. Інформаційно-аналітичне забезпечення запобігання злочинам у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами. *Юридичний бюлетень*. №7. 2018. 170-176.

5. Дунас М.О. Організація діяльності правоохоронних органів у протидії

злочинам у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами. *Юридичний науковий електронний журнал*. №1. 2019. С. 174-176.

2. Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Дунас М.О. Проблемні аспекти класифікації складів злочинів у сфері господарської діяльності за суб'єктом. *Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина: міжнародна науково-практична конференція*. Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2017. С. 97-100.

2. Дунас М.О. Проблемні аспекти тлумачення ознак спеціального суб'єкта складів злочинів у сфері господарської діяльності. *Стан та перспективи розвитку юридичної науки: міжнародна науково-практична конференція*. Дніпро: ГО «Правовий світ», 2017. С. 73-77.

3. Дунас М.О. Проблемні аспекти тлумачення спеціального суб'єкта «доведення банку до неплатоспроможності». *Актуальні питання юриспруденції: теоретичний та практичний виміри: міжнародна науково-практична конференція*. Суми: Сумський національний аграрний університет, 2018. С. 34-37.

4. Дунас М.О. Службові особи, які вчиняють правопорушення у сфері господарської діяльності. *Рівень ефективності та необхідність впливу юридичної науки на нормотворчу діяльність та юридичну практику: міжнародна науково-практична конференція*. Харків: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2019. С. 44-47.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	14
ВСТУП	15
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬСЯ СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ	22
1.1 Стан наукової розробленості проблеми злочинів у сфері господарської діяльності та заходів їх запобігання.....	22
1.2 Сучасний стан і тенденції злочинів у сфері господарської діяльності, які вчиняються службовими особами	44
1.3 Кримінологічна характеристика службових осіб, які вчиняють злочини у сфері господарської діяльності.....	79
1.4 Детермінанти, що впливають на вчинення злочинів службовими особами у сфері господарської діяльності.....	92
Висновки до розділу 1	109
РОЗДІЛ 2 ІНФОРМАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ЗАПОБІГАННІ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬСЯ СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ	112
2.1 Удосконалення правового забезпечення діяльності підрозділів правоохоронних органів у запобіганні злочинам у сфері господарської діяльності, які вчиняються службовими особами.....	112
2.2 Оптимізація інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності підрозділів правоохоронних органів у запобіганні злочинам у сфері господарської діяльності, які вчиняються службовими особами.....	133
Висновки до розділу 2	161
РОЗДІЛ 3 ЗАХОДИ ПІДРОЗДІЛІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ЗАПОБІГАННІ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬСЯ СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ	163

3.1 Загально-профілактичні заходи підрозділів правоохоронних органів у запобіганні злочинам у сфері господарської діяльності, які вчиняються службовими особами.....	163
3.2 Індивідуально-профілактичні заходи підрозділів правоохоронних органів у запобіганні злочинам у сфері господарської діяльності, які вчиняються службовими особами.....	176
Висновки до розділу 3	183
ВИСНОВКИ.....	186
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	191
ДОДАТКИ.....	218

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ДАСУ	Державна аудиторська служба України
ДЗЕ НПУ	Департамент захисту економіки НПУ
ДМСУ	Державна митна служба України
ДПСУ	Державна прикордонна служба України
ДФМ	Державний фінансовий моніторинг
ДФСУ	Державна фіскальна служба України
ЕОМ	електронно-обчислювальні машини
КК України	Кримінальний кодекс України
КПК України	Кримінальний процесуальний кодекс України
МВС	Міністерство внутрішніх справ
МФУ	Міністерство фінансів України
НАБУ	Національне антикорупційне бюро України
СБУ	Служба безпеки України
ОЗГ	організована злочинна група
ОЗУ	організоване злочинне угруповання

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Відповідно до вимог ст. 42 Конституції України кожен громадянин має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності і не допускає зловживання монопольним становищем на споживчому ринку, попереджає неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісної конкуренції.

Перехід на нові форми господарювання спричинив ряд зловживань у сфері господарської діяльності, відбувається зрощування законної і кримінальної господарської діяльності. Аналіз результатів роботи із виявлення злочинів у господарській діяльності становить: у 2013 р. – 11104 злочинів; 2014 р. – 8418; 2015 р. – 7631; 2016 р. – 6940; 2017 р. – 6297; 2018 р. – 6334; 2019 р. (липень) – 4092; із них 12085 – тяжкі злочини, 5491 – особливо тяжкі злочини, які вчинені службовими особами*.

Обставинами, які негативно впливають на ефективність запобігання є: висока латентність господарських злочинів; негласна підготовка та вчинення злочинів; наявність корупції у господарській сфері; недосконалість використання профілактичних засобів впливу на службових осіб; недоліки в організації взаємодії правоохоронних органів з контролюючими органами; створення службовими особами системи для захисту від викриття з використанням корумпованих зв'язків та ін.

Теоретичним підґрунтям дисертаційного дослідження проблеми запобігання злочинів у сфері господарської діяльності стали роботи вітчизняних та іноземних фахівців, зокрема: Л.І. Абалкіна, В. К. Бабаєва, О.М. Бандурки, В.Т. Білоуса, А.М. Бойка, О.Ю. Бусола, В.В. Василевича, В.В. Голіни, А.А. Горшкова, О.М. Демідова, О.М. Джужи, О.Ф. Долженкова, О.О. Дудорова, А.П. Закалюка, О.Г. Кальмана, М.М. Ключова, В.В. Колеснікова, Я.Ю. Кондратьєва, Н.Ф. Кузнецової, В.Д. Ларічева, О.В. Литвака, О.М. Литвинова, Н.А. Лопашенка, Є.М. Моїсєєва, В.Ф. Оболенцева, В.Л. Ортинського, В.М. Поповича, О.В. Старкова, Л.І. Скреклі,

*Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за 2013–2019 р.р. К.: ГПУ України. 2019.

В.Б. Харченка, Є. Л. Стрельцова, С.С. Чернявського, а також зарубіжних вчених: Г. Ньюмена, Г. Манхейма, Г. Едельхертца, М. Клинарда, Г. Кайзера, Е. Сатерленда, П. Й. Шнайдера та ін.

Проведення заходів із запобігання окремих злочинів у сфері господарської діяльності було досліджено у працях вітчизняних учених: П.П. Андрущенко, С.І. Афанасенка, І.М. Базирука, І.О. Бердиченка, В.О. Білецького, Л.І. Бутенка, М.Б. Бучка, В.І. Василичука, К.П. Глоби, А.Є. Гутніка, А.В. Іванова, А.А. Задорожного, В.В. Костенка, В.В. Користіна, В.В. Корольчука, Р.Р. Кузьміна, Ф.А. Лопушанського, І.В. Маслія, А.С. Мікіша, О.В. Новікова, О.В. Лисодєда, С.О. Сороки, С.О. Лук'яненко, О.М. Олійника, В.М. Руфанова, О.В. Сахарова, В.П. Скалозуба, А.А. Смирнова, В.Г. Сюравичка, Ю.Л. Титаренка, В.П. Філонова, С.М. Чабаненка, В.В. Чернея, О.О. Черненко, Г.М. Чернишова, О.А. Шаповалова та ін.

Незважаючи на безсумнівну значущість робіт перелічених науковців, варто констатувати, що зазначені наукові пошуки не вичерпали коло існуючих теоретичних проблем запобігання злочинам у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами. Зазначені злочини досліджено недостатньо, а окремі їх положення потребують подальшого розроблення. Тому автор робить спробу дослідити основні аспекти вказаної проблеми, що стосуються удосконалення заходів запобігання злочинам у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами.

Перелічені обставини обумовили необхідність розробки науково обґрунтованих заходів, спрямованих на підвищення ефективності запобігання зазначеним злочинам.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію виконано відповідно до положень розділу 4 Стратегії сталого Розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12.01.2015 р. №5/2015, Постанови НАН України від 20.12.2013 р. №179 «Про Основні наукові напрями та найважливіші проблеми фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2014–2018 роки» та рекомендацій Ради президентів академій наук

України для ВНЗ щодо виконання досліджень за Пріоритетними науковими напрямами досліджень (п. 3.4. Політико-правові науки); у межах науково-дослідної роботи Приватного вищого навчального закладу «Львівський університет бізнесу та права». Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права» протокол № 51/3 від 29 жовтня 2015 року; уточнено – протокол №7 від 25 лютого 2016 року.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є наукове обґрунтування теоретичних положень і пропозицій щодо здійснення кримінологічних заходів запобігання злочинам у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами.

Для досягнення мети були поставлені такі *завдання*:

- з'ясувати стан наукової розробленості проблеми злочинів у сфері господарської діяльності та заходів їх запобігання;
- визначити сучасний стан і тенденції злочинів у сфері господарської діяльності, які вчиняються службовими особами;
- розглянути кримінологічну характеристику службових осіб, які вчиняють злочини у сфері господарської діяльності;
- визначити детермінанти, що впливають на вчинення злочинів службовими особами у сфері господарської діяльності;
- дослідити правову основу для обґрунтування необхідності доповнення законодавства з метою підвищення ефективності діяльності підрозділів правоохоронних органів у запобіганні злочинам у сфері господарської діяльності, які вчиняються службовими особами;
- розкрити роль інформаційно-аналітичного забезпечення підрозділів правоохоронних органів у запобіганні злочинам у сфері господарської діяльності, які вчиняються службовими особами;
- проаналізувати загально-профілактичні заходи правоохоронних органів у запобіганні злочинам у сфері господарської діяльності, які вчиняються службовими особами;

- визначити індивідуально-профілактичні заходи правоохоронних органів у запобіганні злочинам у сфері господарської діяльності, які вчиняються службовими особами.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у зв'язку з вчиненням службовими особами злочинів у сфері господарської діяльності.

Предмет дослідження – кримінологічні заходи запобігання злочинам у сфері господарської діяльності, які вчиняються службовими особами.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить система філософських, загальнонаукових, спеціальних, традиційно юридичних, конкретно-соціологічних методів. На емпіричному рівні для встановлення сутності запобігання злочинам у сфері господарської діяльності застосовано *методи спостереження* за практичною діяльністю правоохоронних органів, *узагальнення та аналізу* результатів боротьби зі злочинністю (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1, 3.2). У дисертаційній роботі також застосовано окремі методи пізнання: *історико-правовий* (під час дослідження поняття господарських злочинів та їх запобігання (підрозділ 1.1)); *порівняльно-правовий* (для вивчення кримінального та іншого законодавства (підрозділ 2.1)), *системно-структурний* (під час визначення сукупності структурних елементів, з яких складається поняття профілактичних заходів запобігання злочинів у сфері господарської діяльності (розділ 3); *статистичний* (під час збору, узагальнення та вивчення результатів діяльності підрозділів правоохоронних органів у запобіганні злочинам у сфері господарської діяльності, які вчиняються службовими особами (підрозділи 1.2, 3.2, 3.3)); *соціологічний* (для анкетування співробітників ДЗЕ НПУ, вивчення матеріалів кримінальних проваджень (підрозділи 1.2,1.3,1.4,2.1,2.2,3.1,3.2)), *формально-логічний* (дав змогу отримати нові теоретичні знання про запобігання злочинам у сфері господарської діяльності, які вчиняються службовими особами (розділ 3)).

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні й аналітичні дані ГПУ, ДЗЕ НПУ за 2013–2019 рр. щодо злочинів у сфері господарської діяльності, які вчиняються службовими особами.

Наукова новизна отриманих результатів. У дисертації сформульовано низку нових положень і висновків, які мають вагоме значення для теорії кримінології і юридичної практики. До найбільш суттєвих з них належать такі:

вперше:

– виокремлено сучасні тенденції злочинів у сфері господарської діяльності, які вчиняються службовими особами, а саме: наявність корупції у господарській сфері; високий рівень латентності зазначених злочинів; особливості функціонування тіньового сектора у зазначеній сфері тощо;

– запропоновано перелік основних чинників, які впливають на вибір способу і схем вчинення та приховання службовими особами злочинів у сфері господарської діяльності, до яких належать: специфіка фінансово-господарської діяльності установи, організації, підприємства; особливості системи фінансово-господарського документообігу, системи обліку та контролю за прийняттям рішень та їх виконанням; прогалини законодавчого регулювання сфери господарської діяльності та ін.;

– запропоновано доповнення до КУпАП, Законів України «Про Національну поліцію», «Про банки і банківську діяльність» та ін. з метою удосконалення правового забезпечення діяльності підрозділів правоохоронних органів щодо запобігання злочинам у сфері господарської діяльності, які вчиняються службовими особами;

удосконалено:

– учення про службових осіб, які вчиняють злочини у сфері господарської діяльності, а саме: керівників бюджетних установ, банківських установ; керівників суб'єктів підприємницької діяльності, громадських та інших організацій, які здійснюють господарську діяльність та ін., та яких класифіковано за віком, освітою, соціальним станом тощо;

– елементи індивідуально-профілактичних заходів, здійснювані підрозділами правоохоронних органів у запобіганні злочинам у сфері господарської діяльності, які вчиняються службовими особами. До таких, зокрема, слід віднести: офіційне попередження; поставлення на профілактичний облік службових осіб, від яких

можна очікувати вчинення злочину; профілактичний контроль за службовими особами з метою вчасного виявлення злочинного наміру; документування господарських злочинів на стадії готування або незакінченого замаху тощо;

дістали подальший розвиток:

– знання про основні детермінанти, що обумовлюють вчинення злочинів у сфері господарської діяльності службовими особами (соціально-економічні, політико-ідеологічні, правові, соціально-психологічні, організаційно-управлінські та детермінанти, пов'язані з недоліками правоохоронної і правозастосовної діяльності);

– підходи до формування загально-профілактичних заходів, здійснювані підрозділами правоохоронних органів у запобіганні злочинам у сфері господарської діяльності, які вчиняються службовими особами: розроблення й реалізація комплексних і цільових програм запобігання господарським злочинам, а також спеціальних планів профілактики зазначених злочинів у конкретній господарській галузі, підприємницькій організації, підприємстві чи установі з метою виявлення й усунення детермінантів зазначених злочинів тощо;

– пропозиції про необхідність прийняття Закону України «Про протидію злочинам у сфері господарської діяльності», що дасть змогу підрозділам правоохоронних органів підвищити ефективність діяльності щодо запобігання злочинам у сфері господарської діяльності.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані:

– у науково-дослідній роботі – як підґрунтя для подальших розробок науково-обґрунтованих положень і рекомендацій щодо запобігання злочинам у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами;

– у правотворчій діяльності – для комплексного вдосконалення законодавства у сфері захисту господарської діяльності від злочинних посягань (Кодексу України про адміністративні правопорушення, Закони України «Про Національну поліцію», «Про банки і банківську діяльність» та ін.);

– у *правозастосовній сфері* – для підвищення ефективності використання кримінологічних заходів підрозділами правоохоронних органів щодо запобігання вчинення службовими особами злочинів у сфері господарської діяльності;

– у *навчальному процесі* – під час підготовки підручників і посібників, викладання навчальної дисципліни «Кримінологія» та спецкурсів присвячених запобіганню злочинам у сфері господарської діяльності.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною закінченою науковою працею, в якій сформульовано положення, узагальнення та висновки, рекомендації і пропозиції, обґрунтовані на підставі особистих досліджень проблем, пов'язаних із вчиненням службовими особами злочинів у сфері господарської діяльності, опрацювання й аналізу відповідного законодавства, науково-правових джерел, емпіричного матеріалу.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження апробовано на таких наукових заходах: міжнародна науково-практична конференція «Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина» (м. Запоріжжя, 23-24 червня 2017 р.), міжнародна науково-практична конференція «Стан та перспективи розвитку юридичної науки» (м. Дніпро, 1-2 вересня 2017 р.), міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання юриспруденції: теоретичний та практичний виміри» (м. Суми, 25-26 квітня 2018 р.), міжнародна науково-практична конференція «Рівень ефективності та необхідність впливу юридичної науки на нормотворчу діяльність та юридичну практику» (м. Харків, 1–2 лютого 2019 р.).

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації – 220 сторінок, із них 167 – основного тексту, 28 сторінок – список використаних джерел (усього 279 найменувань), 2 додатки розміщені на 3 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬСЯ СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ

1.1 Стан наукової розробленості проблеми злочинів у сфері господарської діяльності та заходів їх запобігання

Основою дослідження поняття і змісту злочинів у сфері господарської діяльності та заходів їх запобігання стали праці радянських, українських та зарубіжних учених.

Сучасна структура злочинності в Україні включає в себе значну частину злочинів, що вчиняються у господарській сфері. У загальній структурі економічної злочинності частка господарських злочинів сягає 20,5%. На об'єктах господарської діяльності фіксуються злочини, що передбачені багатьма статтями Кримінального кодексу України (проти власності, господарські злочини, злочини у сфері службової діяльності, злочини проти авторитету органів державної влади та органів державного самоврядування та ін.) Переважна частка цих злочинів (80%) вчинена в бюджетній сфері, агропромисловому та паливно-енергетичному комплексі, сферах приватизації, банківській та зовнішньоекономічній діяльності, високих технологій та інтелектуальної власності [15, с.2].

До найбільш криміналізованих сфер господарської діяльності відносяться: кредитно-фінансова, банківська і бюджетна системи; сфера підприємництва; сфера використання фінансових ресурсів та обігу цінних паперів; споживча сфера; сфера приватизації державного і комунального майна.

Вчинення злочинів у сфері господарської діяльності, здійснюється з корисливою метою (100%) та з використанням державних і приватних бізнесових структур господарської діяльності (60%) або за сприянням органів, які мають повноваження щодо контролю за цією діяльністю (40%) [6, с.11].

Науковці та практики відзначають, що метою корисливих злочинів, що вчинюються у господарській сфері, все частіше стає вилучення коштів з казни з використанням легальних форм господарської діяльності чи повноважень по контролю за цією діяльністю з використанням службового становища посадових осіб (80%) [208, с.6].

За окремими дослідженнями встановлено, що загальні або макрорівневі причини та умови відтворення глобальних криміногенних процесів у сфері господарських відносин полягають у тому, що реформування даної сфери без застосування науково-обґрунтованих економіко-правових методів ризик-менеджменту та економіко-кримінологічної експертизи організаційних та правових рішень призвело до її криміналізації (90%) [205, с.27].

У державі створені передумови до використання кредитно-фінансових, правових та інфляційних економіко-управлінських технологій у якості інструментів антисоціального перерозподілу власності. З метою доведення неефективності планової економіки та приватизації державної власності за безцінь реальний сектор економіки довели до банкрутства (88%), відрізавши його від кредитно-фінансового забезпечення. Це призвело до значніших втрат обсягів ВВП. За роки реформ відбулась фактично руйнація виробництва (90%) [95, с.30; 185, с.18], а корупційні та інші корисливі тіньові інтереси набули характеру саморегулятивного розширеного відтворення (75%) [165, с. 97-98].

Необхідно зазначити, що в умовах формування ринку в Україні з перехідною економікою на тлі економічної кризи, що зберігається, відбувається зрощування законної і кримінальної господарської діяльності. Функціонування економіки є сполученням здорових продуктивних органів і елементів економічної системи та формоутворень кримінального середовища, що паразитують на кожному із них. Криміналізація охоплює всі сфери діяльності і напрями реформування та управління господарською діяльністю. Криза економіки в цілому та її кримінальні прояви взаємно підсилюють і збільшують негативні наслідки та загрози для економічної безпеки і національної безпеки в цілому.

Однією із основних передумов для ефективної організації запобігання даним правопорушенням є знання поняття та змісту злочинів у сфері господарської діяльності.

Загальноприйняте кримінально-правове і кримінологічне визначення злочинів у сфері господарської діяльності на сьогодні існує частково, незважаючи на широке використання цього терміну в науковому обігу. Вчені мають різні думки з цього приводу наводячи власні тлумачення цієї категорії, і, як звичайно, відносять їх до злочинів у сфері економіки .

До злочинів у сфері господарської діяльності відносяться діяння, відповідальність за які передбачено КК України і які посягають на встановлений господарський порядок в Україні. Господарський порядок як родовий об'єкт цих злочинів - це сукупність суспільних відносин, які формуються на основі оптимального поєднання ринкового саморегулювання економічних відносин суб'єктів господарювання та державного регулювання макроекономічних процесів.

Господарська діяльність здійснюється у сфері суспільного виробництва, тобто торкається сфери публічних інтересів, у зв'язку з чим держава несе відповідальність перед суспільством за забезпечення його членів необхідними матеріальними благами, які створюються в процесі господарювання. Для дотримання та забезпечення встановленого господарського порядку існує система упорядкування, стабілізації й відтворення встановлених суспільних відносин у цій сфері, яка має здійснюватися, підтримуватися й охоронятися нормативно-правовими заходами.

Господарські злочини входять в поняття “економічна злочинність”, оскільки це, так би мовити, “галузева злочинність”, тобто злочинність у промисловості, сільському господарстві, торговельно-посередницькій діяльності, фінансовій сфері, сфері державного контролю за господарською діяльністю [165, с. 358].

Наймасштабніші кримінологічні дослідження зазначеної злочинності здійснили такі зарубіжні вчені, як: Г.Ньюмен (1958), Г.Манхейм (1965) Г.Едельхертц (1970), М. Клиnard (1979), Г.Кайзер (1980), П. Й. Шнайдер (1987) та ін. Засновником теорії економічної (господарської) злочинності вважають американського кримінолога Е. Сатерленда, який ще 1939 р. вперше здійснив

системне дослідження злочинності корпорацій. У його концепції увага була акцентована на тій новій обставині, що суб'єктами найбільш небезпечних економічних злочинів є особи, що займають високе соціальне становище у сфері бізнесу, і вчиняють злочини в процесі професійної діяльності в інтересах юридичних осіб і власних інтересах [279].

Визначення злочинності, пов'язаної з господарською діяльністю (економічну) активно розглядали західні вчені, серед яких Г. Маннхейм [277], Р. Міллс [275], В. Паккард [278]. Г. Блох і Г. Гайс [276]. Міжнародний конгрес ООН з попередження злочинності (1975 р.), визнав злочини у сфері господарської діяльності як «білокомірцеву» злочинність однією з найнебезпечніших соціальних загроз. Водночас було офіційно визначено її основні ознаки: здійснення злочинної діяльності з метою економічної вигоди; зв'язок з формами організацій; використання професійної або службової діяльності; високий соціальний статус суб'єктів; набуття ними політичної влади тощо [85, с. 9].

На сьомому Конгресі ООН (1992 р.) із запобігання злочинності та поведження з правопорушниками злочинними діяннями, учиненими у сфері підприємництва зазначено, що така злочинність руйнує економіку країн [225, с. 24].

У західній кримінологічній науці є три основні підходи до визначення злочину у сфері господарської діяльності: за типом злочинця (наприклад, злочин, що вчиняють особи з високим рівнем доходів); за типом злочину (злочини, вчинені керівниками корпорацій); за механізмом учинення злочину (шляхом обману, зловживання довірою, корупції, використання різних фінансових інструментів). До безумовних виявів такої злочинності, західні кримінологи відносять: кримінальне банкрутство; різні форми шахрайства (комп'ютерне, з кредитними картами, у сфері обігу цінних паперів, страхове); відмивання коштів; ухилення від оподаткування тощо [39, с. 10-21].

На думку Г. Кайзера (1979 р. «господарські злочини» є поняттям, близьким до категорії «економічні злочини» [89, с. 193-294]. Детальне тлумачення зазначеної злочинності дає також німецький професор Ганс Йоахим Шнайдер (1994 р.). Він пише, що господарська (економічна) злочинність спрямована як проти підприємств

(зловживання довірою, саботаж, виробництво неякісних товарів), так і проти споживачів та працівників підприємств (порушення правил охорони праці). Крім того, зазначені злочини вчиняються підприємствами проти конкурентів (порушення правил конкурентної боротьби, промислове шпигунство), окремими підприємствами проти держави (одержання субсидій обманним шляхом) чи декількома підприємствами спільно проти економічної системи (відмова дотримуватись правила конкуренції), а також проти суспільства в цілому (забруднення повітря і води). Для господарської злочинності в ринковому суспільстві характерне використання вільної конкуренції для нелегальних маніпуляцій і метою випередження своїх суперників у створенні передумов для одержання майнової вигоди. Ці заборонені і майже невлімові махінації можуть мати на меті обмеження і навіть повне припинення вільної конкуренції [267, с. 44].

Під терміном “господарські злочини”, як звичайно, розуміють галузеву економічну злочинність, сукупність злочинів, які посягають на відносини у сфері господарської діяльності у промисловості, сільському господарстві та їх підгалузях. Так, професор В. В. Сташис вважає, що господарські злочини – це злочини, які безпосередньо посягають на інтереси народного господарства або завдають шкоди нормальному розвитку окремих його галузей, і відповідно до цього наводить їх класифікацію [238, с.4; 116, с.154-156].

Об'єктами злочинного посягання службовими особами у сфері господарської діяльності є реєстраційно-дозвільні відносини: процеси виробництва матеріальної продукції, надання послуг, обліку, руху (відпуск, надходження, зберігання, використання, списання) матеріальних цінностей і грошових коштів, нематеріальних активів; відносини оперативного управління; відносини набуття, відступлення, позбавлення прав власності будь-яких форм; відносини реєстрації, надання дозволів, ліцензій, їх облік руху, цивільно-правової фіксації (нотаріального посвідчення змін у сфері відносин власності); організаційні та регулятивно-контрольні відносини. До предмету посягання відносяться матеріальні активи: майно, основні фонди, оборотні та інші кошти, сировина, продукція, валютні кошти, цінні папери, авторські права та все інше, що може бути віднесене до понять

«матеріальні цінності» і «нематеріальні активи», тобто об'єкти довгострокового вкладення, що мають вартісну оцінку, але які не можна віднести до майнових цінностей (авторські права, предмети операцій роялті, права користування землею, природними ресурсами, виробничими зразками, промислово-комерційні секрети, знаки на товари, на послуги, «ноу-хау», гудвіли, програмне забезпечення облікової та іншої оргтехніки); права власності громадян (матеріальні і пов'язані з ними нематеріальні права власності); функції реєстрації, організації, контролю, ліцензування, квотування тощо [205, с.38-39].

Господарську діяльність (господарювання) розуміють як діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямовану на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність [68, с.216].

Законодавець також застосував термін «*підприємництво*», яким вважають самостійну, ініціативну, систематичну, на власний ризик господарську діяльність, що здійснюють суб'єкти господарювання (підприємці), з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [47, с.16]. Категорії "господарська діяльність" і "підприємництво" багато в чому збігаються за змістом, але підприємництво розглядають як форму здійснення господарської діяльності, тобто остання за обсягом є значно ширшою.

Заборона заздальгідь кримінальних форм поведінки як принципу здійснення господарської діяльності означає, що за жодних умов дані суб'єкти не можуть вчиняти діяння, що вочевидь є злочинно-економічними, навіть якщо внаслідок цього суб'єкт отримує найбільший прибуток. Інколи господарські злочини можуть заподіювати шкоду іншим соціальним благам, які вважаються факультативними об'єктами [47,с.18-23].

Питання про визначення поняття господарських злочинів (злочинів у сфері господарської діяльності), їх родовий об'єкт та класифікацію, традиційно належать в юридичній літературі до числа дискусійних.

Узагальнювальним поняттям усіх економічних злочинів, на думку О. Перепелиці, є поняття «господарські злочини», що об'єднані в один розділ

Кримінального кодексу України, відповідно до єдності родового об'єкта злочинного посягання [175, с.5-6].

У кримінологічній літературі країн колишнього СРСР найбільш загальне визначення господарської (економічної) злочинності вперше запропонував В. В. Лунєєв. На його думку, господарська злочинність є частиною корисливої злочинності, безпосередньо пов'язаної з економічними відносинами у країні та світі. Ця група діянь, на думку автора, ще більш невизначена, ніж корислива злочинність. Для виокремлення господарських злочинів у самостійну категорію існує чимало підстав: господарських, соціальних, кримінологічних і політичних [147, с.255-256].

У російській кримінологічній науці здійснено низку досліджень із проблем господарської злочинності. Більшість учених розглядає господарську злочинність як сукупність корисливих злочинів, що вчиняють у сфері економіки громадяни в межах професійної діяльності, посягають на власність та інші інтереси учасників економічних відносин, а також на порядок управління економікою [56, с.628-635].

Ю.М. Демидов визначив поняття господарської злочинності, як сукупність протиправних, суспільно небезпечних, корисливих і таких, що заподіюють суттєву матеріальну шкоду, посягань на власність, яку використовують для господарської діяльності, а також на встановлений порядок регулювання економічних процесів й економічних інтересів громадян, юридичних осіб і держави особами, які виконують певні функції в системі економічних відносин [56, с.526].

На думку Н.Ф. Кузнецової, господарська злочинність складається зі злочинів проти власності та злочинів підприємців. Усі господарські злочини дослідниця називає «підприємницькими», розділяючи підприємництво на державне та приватне [132, с.12].

П.П. Михайленко (1966 р.) довів, що господарські злочини в цілому можуть бути визначені, як вчинення суспільно-небезпечних і протиправних діянь, які посягають на нормальну, що відповідають інтересам держави і життєвим інтересам трудящих, роботу промисловості, сільського господарства, фінансів, торгівлі або будь-якої іншої галузі народного господарства [255, с.135].

На думку О.М. Литвака, залежно від суб'єктів і засобів учинення, господарські злочини слід розділити на три групи: розкрадання майна всіх форм власності шляхом привласнення, розтрата та зловживання службовим становищем, а також крадіжки з використанням легального доступу до вкраденого; корисливі злочини, що вчиняють шляхом зловживання службовим становищем, без ознак розкрадання (ухилення від сплати податків, шахрайство з фінансовими ресурсами тощо); корисливі злочини у сфері торгівлі, послуг та інших сферах приватного бізнесу без використання службового становища й без ознак розкрадання (фальшивомонетництво, контрабанда тощо) [140, с.81-82].

Визначення феномена господарських злочинів вчені характеризують наступним чином:

- протиправна діяльність, що посягає на підприємницьку діяльність з метою отримання наживи в рамках і під прикриттям законної економічної діяльності як фізичними, так і юридичними особами (Є. Дементєв) [55, с.13-14];
- навмисне заподіяння шкоди економічним інтересам народного господарства і окремих громадян (А. Яковлев)[272, с.51];
- сукупність корисливих злочинів, учинених у сфері економіки особами в процесі їхньої професійної діяльності (Е. Петров) [177, с.43];
- діяння, спрямовані на отримання економічного результату через задоволення корисливого інтересу, здійснюваного протиправним шляхом суб'єктом економічної діяльності (В. Есипов) [69, с.111];
- умисні корисливі злочини проти економічних відносин в процесі господарсько-економічної діяльності (І.Даньшин) [53, с.71];
- сукупність злочинів, учинених у сфері цивільного обігу речей, прав, дій (В.Попович) [186, с.18];
- сукупність умисних корисливих злочинів, які вчиняються посадовими особами, шляхом використання службового становища (О. Литвак) [140, с.26];

- передбачені кримінальним законом діяння, спрямовані на порушення порядку здійснення господарської діяльності (Є. Стрільцов) [239, с.283];
- сукупність корисливих зазіхань, що сприяє формуванню та здійсненню кримінальних та корупційних дій (Т. Пинкевич) [178, с.167];
- кримінально карні діяння, метою є одержання матеріальної вигоди з використанням легальної економіки (В. Коваленко) [94, с.120];
- вчиненні особами навмисних корисливих злочинів у сфері легальної і нелегальної економіки (О.Кальман) [90, с.26];
- посягання на врегульовані державою відносини між членами суспільства з приводу виробництва і реалізації товарів, продукції різного призначення, виконання робіт і надання послуг (П. Андрушко) [7, с.18].

Міжнародна поліцейська енциклопедія, господарські злочини, визначає, як сукупність злочинів, що вчиняються у сфері господарської діяльності особами у зв'язку з цією діяльністю, і які посягають на власність та інші інтереси споживачів, партнерів, конкурентів і держави, а також на порядок управління економікою у різних галузях господарства [159, с. 157].

Узагальнюючи думки вчених, О.О. Дудоров зазначає, що запропонована дефініція господарських злочинів включає в себе окрему вказівку посягання на фінансову діяльність держави. При цьому об'єкт господарських злочинів, обмежується відносинами з приводу виробництва і реалізації товарів, виконання робіт, надання послуг. У той же час у сфері господарської діяльності можуть бути скоєні злочини, які не є власне господарськими, наприклад, одержання хабара, службове підроблення, шахрайство, привласнення або розтрата майна, грубе порушення законодавства про працю та ін. [61, с. 14,18].

Автори колективної монографії «Боротьба з господарськими злочинами» пропонують таку систему господарських злочинів: 1) злочини, які посягають на валютно-фінансову систему країни; 2) злочини, які посягають на встановлений порядок зайняття підприємництвом та законні інтереси підприємців; 3) злочини, які порушують законні права споживачів [23, с. 15-22].

Економічні злочини та господарська злочинність - це дещо різні поняття, їх потрібно розмежовувати. Поняття «економічна злочинність» значно ширше і включає в себе поняття «господарські злочини». Якщо дослідити етимологію слова «економіка» та дослівно перекласти його з грецької мови, воно означає (oikonomika) - мистецтво ведення домашнього господарства [235, с.1557]. У тлумачному словнику економіка і господарство трактуються однаково, тобто як спосіб виробництва, сукупність виробничих відносин визначеного характеру [241, с.209].

У радянській юридичній літературі 20-х ХХ ст. під економічними злочинами розуміли також суспільно-небезпечні дії. На початку 70-х законодавець відмовився від терміну «економіка», надавши перевагу терміну «господарство». Так, у КК України 1960 р. було передбачено окрему главу «Господарські злочини» [102, с. 382-451]. У КК України 2001р. розділ названо «Злочини у сфері господарської діяльності» [163, с.453-529]. У ньому найбільшою мірою відображені ті негативні явища, що супроводжують процеси економічних реформ в Україні, боротьба з якими потребує рішучого застосування кримінально-правових та кримінологічних заходів.

У п. 2 Постанови Пленуму ВС України від 25 квітня 2003 № 3 «Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за окремі злочини у сфері господарської діяльності» зазначено, що під час розгляду справ про господарські злочини суди повинні ретельно з'ясувати, в якому значенні у відповідних статтях КК України вжиті терміни «господарська діяльність» і «підприємницька діяльність» та похідні від них - «суб'єкт господарської діяльності» і «суб'єкт підприємницької діяльності», «громадянин», «громадянин-підприємець» і «засновник», «власник» чи «службова особа» суб'єкта господарської або підприємницької діяльності тощо, оскільки від правильного розуміння значення цих термінів у конкретних статтях КК України залежить вирішення питання про наявність чи відсутність ознак складу злочину [203]. При цьому треба мати на увазі, що господарська діяльність - це діяльність фізичних і юридичних осіб, пов'язана з виробництвом чи реалізацією продукції (товарів), виконанням робіт чи наданням послуг з метою одержання

прибутку (комерційна господарська діяльність) або без такої мети (некомерційна господарська діяльність). Підприємницька діяльність є одним із видів господарської діяльності, обов'язкові ознаки якої безпосередність, систематичність її здійснення з метою отримання прибутку [47, с.5-20].

Сучасне поняття та характеристику злочинів у сфері господарської діяльності подано у підручнику з Кримінального права України (особлива частина) науковцями Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого – це злочини, включені до розділу VII Особливої частини КК, є суспільні відносини у сфері господарської діяльності, що характеризуються тим, що вони виникають із приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів, робіт і послуг [115, с.201]. Вчені, залежно від безпосереднього об'єкта злочинів у сфері господарської діяльності класифікували їх на такі групи: злочини у сфері кредитно-фінансової, банківської і бюджетної систем України (статті 199,200,201, 204, 210,211, 212,212¹, 216 КК); злочини у сфері підприємництва, конкурентних відносин та іншої діяльності суб'єктів господарювання (статті 203¹, 203², 205, 205¹, 206, 206², 209, 209¹, 213, 229, 231 і 232 КК); злочини у сфері банкрутства (ст. 219 КК); злочини у сфері використання фінансових ресурсів та обігу цінних паперів (статті 222, 222¹, 223¹, 223², 224, 232¹ і 232² КК); злочини у сфері обслуговування споживачів та захисту їх прав (ст. 227 КК); злочини у сфері приватизації державного і комунального майна (ст. 233 КК) [115, с.203].

Встановлення основних безпосередніх об'єктів злочинів, що розглядаються, здійснюється шляхом конкретизації відносин у сфері господарської діяльності, які поставлені під охорону певної статті КК України, і яким заподіюється або може бути заподіяна шкода зазначеним у відповідній статті злочином, наприклад, безпосереднім об'єктом фіктивного підприємництва (ст. 205 КК України) виступають суспільні відносини у сфері підприємницької діяльності. При вчиненні деяких злочинів одночасно має місце посягання й на додаткові безпосередні об'єкти, наприклад, на життя та здоров'я людини чи власність — при протидії законній господарській діяльності. У багатьох складах злочинів у сфері господарської діяльності важливе значення для їх кваліфікації має правильне встановлення ознак

предмета злочину (кошти, товари, документи, інформація та ін.), у тому числі його значних, великих чи особливо великих розмірів. Ці розміри, а також розміри заподіяної шкоди у всіх складах злочинів, що розглядаються, визначаються під час розслідування на момент вчинення відповідного злочинного діяння (дії чи бездіяльності), незалежно від того, коли злочин було розкрито. При кваліфікації продовжуваного злочину, який починався і закінчувався в періоді, встановлення вищезазначених розмірів відбувається у два етапи: спочатку встановлюється кількість вчинених діянь у кожному періоді окремо, а потім отримані величини складаються і загальна кількість нанесених збитків враховується при кваліфікації злочину.

На основі вищезазначених наукових та правових теорій та дефініцій у підсумку можна визначити, що господарські злочини є видом загальної злочинності - це складне, системне й негативне соціальне явище, що полягає в злочинних діях (бездіяльності) суб'єктів економічних відносин (безпосередніх учасників господарської діяльності), осіб, які втручаються в економічні відносини, а також осіб, які реалізують службові повноваження у сфері управління державним, колективним чи приватним майном. Однією із суттєвих ознак господарських злочинів є те, що їх суб'єктом може бути лише особа, яка безпосередньо виконує господарські функції або залучена в систему зв'язків і відносин, на які ці злочини зазіхають. Іншими словами, до господарських належать злочини, що вчиняють суб'єкти економічної діяльності: засновники, власники та керівники суб'єктів господарювання, управлінський склад компаній - усі ті, хто вирішує питання управління бізнесом. Цей підхід дає змогу встановити для обліку й аналізу всієї злочинності чітку межу, виключивши певний ступінь суб'єктивізму, а також сконцентрувати увагу саме на злочинності у сфері господарської діяльності.

Необхідно підкреслити, що в умовах інтеграції України до Європейського Союзу дедалі актуальніше питання необхідності створення чіткої системи запобігання злочинності у сфері господарської діяльності. Саме запобігання протиправної поведінки є дієвим шляхом боротьби з зазначеними злочинами. Тому одним із ключових завдань держави на сучасному етапі є формування адекватних

правових та організаційних механізмів протидії злочинності, яка руйнує систему захисту національних інтересів та охорони законних прав і свобод громадян.

Однак, як свідчить практика, є труднощі в запобіганні та припиненні цих злочинів, які полягають у їх латентності, тривалому часі, низці особливостей, які потребують удосконалення кримінологічного забезпечення.

Розроблення проблеми запобігання злочинів у загальному процесі боротьби зі злочинністю досліджували Г.А.Аванесов, Ю.М.Антонян, Л.Д. Гаухман, В.В.Голіна, Л.М.Давиденко, І.М.Даньшин, О.М.Джужа, А.І. Долгова, А.Е.Жалінський, А.П.Закалюк, О.Г.Кальман, І.І.Карпець, Н.Ф. Кузнєцова, О.М. Литвак, П.П. Михайленко, В.П. Філонов, О.М. Яковлев та ін.

Більшість із цих науковців розглядали використання спеціальних сил, засобів правоохоронних органів у запобіганні злочинам у сфері господарської діяльності і сформували окрему кримінологічну теорію і стали підґрунтям формування світоглядних принципів і теоретичних концепцій запобігання (профілактики) злочинам у зазначеній сфері.

У науковій літературі для позначення превентивної діяльності застосовують такі терміни: «запобігання злочинам», «профілактика злочинів», «попередження злочинів», «відвернення злочинів» та «припинення злочинів», кожний із цих елементів порівняно самостійний, але вони взаємопов'язані, мають одну й ту ж мету – не допустити вчинення злочину.

Ю.Ю. Орлов зазначає, що профілактика, на відміну від припинення та відвернення злочинів, спрямована на запобігання не конкретного злочину, який має бути вчинений, а ймовірних злочинів, які можуть бути вчинені [156, с. 1046].

Як вказував професор А. П. Закалюк, «залежно від міри сформованості причин та умов злочинної поведінки і пов'язаного з цим моменту їх реалізації у здійсненні такої поведінки, запобігання злочину поділяється на: а) профілактику, яка здійснюється до формування злочинного умислу; б) запобігання, що відбувається після формування злочинного умислу до початку вчинення злочину; в) припинення злочину, до якого належать запобіжні заходи, здійснювані після початку кримінально караних дій» [76, с. 329].

Запобігання означає діяльність, що перешкоджає вчиненню злочинів. Мета запобіжної діяльності – перешкодити вчиненню злочинів, скоротити їхню діяльність і тим самим зменшити розміри злочинності. Запобігти - визначають як синонім «відвертати», як усунення певної біди, небезпеки [241, с. 210].

Під запобіганням злочинам слід розуміти систему заходів економічного, соціально-культурного, виховного та правового характеру, що здійснювалися державними органами та громадськими організаціями з метою протидії злочинності шляхом усунення її причин та умов, що сприяють вчиненню. Складовою частиною цих заходів є законодавство та практична діяльність правоохоронних органів та безпосередньо суду, який застосовує специфічні заходи боротьби зі злочинністю – кримінальне покарання [270, с. 366].

Головна мета заходів запобігання полягає в тому, щоб створити в державі таке сприятливе становище, такий міцний правопорядок, що гарантували б зниження злочинності та мінімізація її наслідків, з урахуванням економічних, організаційно-управлінських, суспільно-психологічних та інших умов існування [270, с. 19].

Необхідно зазначити, що протягом багатьох десятиліть у радянській кримінології стосовно проблеми боротьби зі злочинністю домінувала концепція попередження злочинності, яка характеризувалась як система взаємопоеднаних заходів, здійснених з метою викорінення злочинності і ліквідації причин, що її породжують. При цьому попередження злочинності розглядалось як діяльність державних органів, громадських організацій і окремих громадян, спрямована на ліквідацію або нейтралізацію причин і умов злочинності взагалі, окремих видів злочинності, а також конкретних злочинів. Наголошувалось, що попередження злочинності має багаторівневий характер, здійснюється як у масштабі країни, так і в окремих регіонах або серед певного контингенту населення.

На початку 60-х років були опубліковані важливі наукові праці з кримінологічної тематики, зокрема: С.С.Остроумова «Злочинність та її причини в дореволюційній Росії» (1960), О. Б.Сахарова «Про особу злочинця та причини злочинності в СРСР» (1961), О.А.Герцензона «Предмет та метод радянської кримінології» (1962), Г. М. Міньковського, В. К. Звірбуля та інших «Попередження

злочинів» (1962). У 1963 р. був створений Всесоюзний інститут з вивчення причин та розробки заходів попередження злочинності, що стало значним кроком у розвитку кримінології. Перед інститутом було поставлено завдання - об'єднати й очолити наукові дослідження у даній галузі. У складі інституту працювали десять секторів: загальної методики вивчення і попередження злочинності (О.О.Герцензон); вивчення причин та розробки заходів попередження розкрадань соціалістичної власності (В.Г.Танасевич).

У період СРСР запобігання злочинам у сфері господарської діяльності здійснювалося Відділом боротьби з розкраданням соціалістичної власності (ВБРСВ), який був заснований 16 березня 1937р наказом Народного комісаріату внутрішніх справ СРСР № 0018 у складі Головного управління міліції НКВС СРСР. Усі практичні та наукові розробки щодо протидії господарським злочинам розроблялися на основі діяльності зазначених підрозділів.

Теоретичні основи запобігання злочинам у сфері господарської діяльності правоохоронними органами розробили вчені радянської доби: А.І.Алексєєв, В. К.Бабаєв, Р.С.Белкін, В. Г.Бобров, В.М.Бурікін, А. С.Вандишев, В.В.Гучков, М.В.Крестинський, Г.Г.Лаєвський, В.А.Лукашов, С.С. Овчинський, В.Г.Самойлов, Г.К.Сінілов, В.Д.Шишков та ін.

Наукові дослідження цього напрямку обмежувалися роботами таких радянських учених, як А. І. Алексєєв, Г. К. Синилов, які наприкінці 1970-х років висунули гіпотезу про те, що правоохоронні органи, застосовуючи негласні методи, також здійснюють запобіжні заходи, що певним чином не співвідносяться з традиційними організаційно-тактичними формами органів внутрішніх справ [3, с. 166]. Думку вищеназваних дослідників підтримав А.С. Вандишев, де він в категоричній формі стверджував, що профілактична діяльність штучно вирізняється з існуючих форм запобіжної діяльності органів внутрішніх справ [29, с. 37].

Термін «профілактика злочинів правоохоронними органами» вперше ввів у науковий обіг В.Г. Самойлов у 1982 р., у якому зазначається: своєчасне отримання інформації про тенденції поведінки кримінально активних осіб та визначення заходів впливу на них щодо відмови від злочинної діяльності [220, с. 14-15].

Розвиваючи дану теорію, О.П. Крилов та Н.М. Якушин, визначали загальні профілактичні заходи використанням, сил, засобів і методів нейтралізації різноманітних негативних факторів й усунення умов, що сприяють здійсненню злочинних намірів та заходи індивідуального впливу на конкретних осіб, з метою недопущення з їх боку злочинів [107, с. 132–133].

Так, у 1981р., 1987 р. Горьківською ВШ МВС СРСР видається посібник «Предупреждение и раскрытие преступлений аппаратами БХСС» [189;171]. В 1987 р. Академією МВС СРСР видаються підручники «Предупреждение и раскрытие преступлений аппаратами БХСС,» за редакцією В.В.Гучкова, М.В.Крестинського, В.Д.Шишкова та за редакцією В.М.Бурікіна, Г.К.Синілова [188]. У розділі 2 «Основные положения тактики предупреждения преступлений аппаратами БХСС» зазначалося, що попередження злочинів є завданням усіх державних органів, громадських організацій і колективів трудящих. Проте найбільший об'єм попереджувальної роботи (економічній злочинності) шляхом дії на конкретні криміногенні явища, що породжують злочинність, виконують органи внутрішніх справ і їх підрозділи ВБРСВ, що входять до їх складу. Така робота організовується і проводиться з використанням спеціальних сил, засобів і методів, а також в тісній взаємодії службами ОВС, іншими правоохоронними органами, громадськими організаціями, адміністрацією підприємств, організацій і установ. Основна мета спеціальної попереджувальної роботи - це не допустити скоєння злочину, утримати людину від неправильного кроку, позбавити суспільство від необхідності притягнення його членів до кримінальної відповідальності. У загальній системі напрямів попередження злочинів, що проводилися підрозділами органів внутрішніх справ, найважливіше значення мала організація і здійснення заходів з профілактики негативних проявів із сторони конкретних осіб, від яких, судячи з їх антигромадської поведінки, можна очікувати вчинення злочинів. Зазвичай, успіх мав бути досягнений лише за умови активної оперативної дії на таких осіб за допомогою спеціальних сил, засобів і методів, які мають в розпорядженні тільки оперативні апарати.

Необхідно підкреслити, що в цей час ставилися вимоги щодо організації і здійснення комплексу заходів, спрямованих на виявлення і усунення обставин, які сприяють вчиненню злочинів, а також здійснення профілактично-попереджувальної дії на певну категорію осіб, схильних до вчинення, що належать до основних функціональних обов'язків апаратів ВБРСВ, оскільки, тільки шляхом поєднання гласних заходів і використання негласних форм діяльності органів внутрішніх справ можливе усебічне і своєчасне виявлення обставин, що сприяють вчиненню злочинів, виявлення і активна дія на окрему категорію осіб в цілях недопущення з їх боку протиправних діянь.

У 1970р. Р.С. Белкін у підручнику «Криміналістика» в розділі «Расследование хищений государственного или общественного имущества, совершенных путем присвоения, растраты, злоупотребление служебным положением», окреслює заходи попередження розкрадання службовими особами державних засобів. Визначає основні причини вчинення господарських злочинів, до яких відносить: недоліки в організаційно-господарській діяльності та негативні умови виробничої діяльності. Основою запобігання господарським злочинам, що вчиняються службовими особами, вчений відносить створення умов, які уможливають здійснення злочинного задуму [108, с.334-367].

Першим академічним видання (1987 р.) є підручник за редакцією професора В.К. Бабаєва та доцента В.И. Плеханова «Предупреждение и раскрытие преступлений аппаратами БХСС», у якому розглянуті питання попередження і розкриття злочинів у господарській діяльності: окреслено організаційні та визначені практичні заходи щодо попередження злочинів, що вчиняються у народному господарстві [188, с.371-392].

У 1991 році Г.Г. Лаєвський (1991 р.) у роботі «Научные основы и пути совершенствования оперативно-розыскной деятельности по борьбе с лицами, ведущими антиобщественный паразитический образ жизни» досліджував заходи впливу на осіб, схильних до вчинення злочинів та заходів з нейтралізації негативних факторів, що впливають на злочинну поведінку особи [134, с. 43-46].

Українські вчені розвинули теорію запобігання злочинам підрозділами правоохоронних органів. Це, зокрема, О.М. Бандурка, В.В. Голубець, Л.М. Давиденко, Е.О. Дідоренко, О.М. Джужа, А.Е. Жалинський, А.П. Закалюк, І. П. Козаченко, В.М. Куц, Я.Ю. Кондратьєв, О.М. Литвак, М.І. Мельник, М.І. Панов, П.П. Михайленко, Д.Й. Никифорчук, С.І. Третиних та ін.

Е. О. Дідоренко у 1982 році визначає профілактику як «...комплекс заходів ОВС, спрямованих на попередження злочинів з боку кримінально активних осіб і здійснення на них необхідного виховного впливу» [59, с. 13].

За часів незалежності України І.П. Козаченко в докторській дисертації розглядав систему заходів з контролю і профілактичного впливу на осіб, які мають намір вчинити чи готують злочини, а також впливу на криміногенну обстановку (ситуацію) та інші антигромадські явища з метою попередження злочинних намірів із використанням, як правило, сил, засобів і методів ОВС [97, с. 24].

Я.Ю. Кондратьєв (2004 р.), у монографії «Теоретичні, правові та оперативно-тактичні засади запобігання злочинам оперативними підрозділами кримінальної міліції», визначив запобігання злочинам у широкому розумінні – це комплексне використання оперативно-розшукових сил і засобів, а у вузькому розумінні – це чітко врегульована законом та підзаконними актами діяльність оперативних підрозділів у протидії кримінальній активності з боку конкретних осіб [100, с.9].

О. Долженков та А. Думко (2010 р.) в Міжнародній поліцейській енциклопедії (2009 р.) зазначають, що запобігання злочинів - це самостійна форма діяльності підрозділів правоохоронних органів, а саме: цілісна система оперативного контролю та профілактичного впливу щодо осіб, криміногенної обстановки (ситуації) та інших антисуспільних явищ, попередження задуманих злочинів і тих, що готуються, з використанням оперативно-розшукових сил, засобів і методів [158, с. 582].

У 2008 році працівниками ДСБЕЗ виданий навчально-практичний посібнику «Проведення аналізу криміногенної ситуації та оперативної обстановки у сфері протидії економічній злочинності» за редакцією Л.П. Скалозуба, в якому подано аналіз злочинів у сфері господарської діяльності її риси, рівні та ін. [158, с. 5-12].

Заслуговує на увагу навчальний посібник, виданий (2009 р.) за загальною редакцією професора В.Л. Ортинського «Попередження та розкриття злочинів, пов'язаних з порушенням бюджетного законодавства». У розділі 5 «Загальна характеристика запобігання злочинів, пов'язаних з порушенням бюджетного законодавства», визначено основні причини та умови вчинення зазначених злочинів. Розглянуто загальнопрофілактичні заходи запобігання злочинів, пов'язаних з порушенням бюджетного законодавства, окреслено дієві заходи з виявлення і усунення причин та умов, які сприяють їх вчиненню, а також заходи індивідуального впливу на посадових осіб, які схильні до їх вчинення [184,с. 123-140].

Великий внесок щодо протидії злочинам у сфері господарської діяльності здійснено колективом ДДСБЕЗ, очолюваного Л.П.Скалозубом у збірнику методичних рекомендацій з викриття злочинів у сфері економіки» (2009) в якому розглянуто питання організації оперативно-розшукової діяльності щодо виявлення та припинення злочинів що вчиняються у сфері господарської діяльності [79].

Також становить інтерес науково-практичний посібник «Протидія злочинам, що пов'язані з порушенням бюджетного законодавства» (авторський колектив: Д.Й. Никифорчук, О. Ю. Заблоцька та С.І. Ніколаюк) (2009), де у Розділі 2 «Виявлення та профілактика злочинів, що пов'язані з порушення бюджетного законодавства» на основі узагальнення практичних матеріалів і наукових досліджень розглянуто загальні профілактичні та індивідуальні заходи із запобігання зазначених злочинів з використанням засобів державних правоохоронних та контролюючих органів [208, с.12-22].

Сучасне кримінологічне визначення запобігання злочинів у господарській сфері надає професор О.М. Джужа у підручнику (2011 р.) «Профілактика злочинів» «...під якою розуміється особливий вид соціального управління, покликаний забезпечити безпеку правоохоронюваних цінностей, який полягає у розробленні і реалізації цілеспрямованих заходів щодо виявлення й усунення причин та умов злочинності, а також здійснення профілактичного впливу на осіб, схильних до протиправної поведінки». Надалі вчений підкреслює, що заходи профілактики

злочинів у сфері господарської діяльності мають розроблятися і здійснюватися в рамках єдиної стратегії сформованої на основі економіко-правової політики. Автором визначено основні заходи здійснювані правоохоронними органами у запобігання зазначеним злочинам [212, с. 408- 436].

На увагу заслуговує монографічне дослідження, здійснене в 2011 році доктором юридичних наук В.І. Василичуком «Оперативно-розшукова профілактика злочинів у бюджетній сфері». У монографії розглядаються методологічні засади оперативно-розшукової профілактики злочинів у бюджетній сфері. Автором визначено причини та умови вчинення зазначених злочинів та окреслено основні заходи щодо їх запобігання [30, с.25-40].

Наукове значення має монографія «Боротьба з господарськими злочинами» (1997 р.), написана Ф.А. Лопушанським, В.П. Філоновим та Ю.Л. Титаренком, у якій здійснено систематизацію великої групи однорідних кримінально-правових норм у сфері господарської діяльності та заходи їх запобігання [23, с.12-17].

Заслуговує на увагу монографія Р.Р. Кузьміна «Запобігання злочинам у сфері господарської діяльності», автором досліджено кримінологічні та оперативно-розшукові засади запобігання злочинам у сфері господарської діяльності. На основі міждисциплінарного підходу (аналіз теоретичних положень кримінального права, кримінології, теорії оперативно-розшукової діяльності, економічних наук), а також узагальнення вітчизняної й зарубіжної правозастосовної практики обґрунтовано, розроблено господарсько-правову інтерпретацію понять кримінальної економіки, уточнено сутність економічної злочинності, розглянуто відмінності кримінальної та тіньової економіки, наведено сутнісні характеристики тіньової економіки, її структуру й типологію. Досліджено генезис української економічної злочинності періоду радикальних соціальних реформ. Проведено системний аналіз злочинності та господарсько-правового забезпечення протидії корупції як підґрунтя організованої економічної злочинності у сфері господарської діяльності [78, с.5].

Велике значення щодо розроблення концепції запобігання злочинів у сфері господарської діяльності мають докторські дисертації: «Спеціально-кримінологічне попередження злочинів (теорія і практика)» В.В. Голіна (1994 р.)[44], «Державний

контроль за злочинністю» О.В. Литвак (2002 р.) [140], «Економіко-кримінологічна теорія детінізації економіки» В.М. Попович (2002 р.) [187], «Теорія детермінації економічної злочинності в Україні в умовах переходу до ринкової економіки» А.М. Бойко (2009 р.) [22], «Теоретичні та практичні засади запобігання злочинам у сфері діяльності небанківських фінансових установ» В.В. Черней (2014 р.) [257], «Протидія корупційній злочинності в Україні у контексті сучасної антикорупційної стратегії» О.Ю. Бусол (2015 р.) [25].

Далі вважаємо доцільним розглянути кандидатські дисертації, які пов'язані з тематикою запобігання злочинам у сфері господарської діяльності такі як: «Попередження розкрадань та інших корисливих злочинів, що скоюються суб'єктами господарювання при розрахунках за експортно-імпортні операції» Л.І. Бутенко (1988 р.) [26], «Кримінологічні проблеми шахрайства» О.В. Лисодєд (1999 р.) [137], «Кримінологічна характеристика та профілактика злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності» В. О. Білецький (1999 р.) [19], «Запобігання податковою міліцією ухилення від сплати податків» А.Є. Гутнік (2000 р.) [52], «Злочинність у сфері підприємницької діяльності та її попередження» А.А. Смирнов (2002 р.) [234], «Сучасна корислива економічна злочинність та заходи її попередження» М.Б. Бучко (2002 р.) [27], «Попередження органами внутрішніх справ злочинів, що вчиняються на ринку цінних паперів» О.В. Сахарова (2003 р.) [223], «Кримінологічна характеристика злочинів у кредитно-фінансовій системі та їх запобігання в Україні» С.О. Лук'яненко (2006 р.) [144], «Проблеми боротьби з економічними злочинами у вугільній промисловості (кримінологічний аспект)» О.О. Титаренко (2006 р.) [246], «Запобігання корисливим злочинам в аграрному секторі економіки України» В.Г. Сюравичик (2007 р.) [242], «Запобігання злочинам у сфері приватизації» К.П. Глоба (2010 р.) [42], «Запобігання злочинам, пов'язаних в відшкодуванням податку на додану вартість» В.В. Корольчук (2010 р.) [104], «Кримінологічна характеристика та запобігання органами внутрішніх справ злочинів, пов'язаних з незаконним використанням бюджетних коштів» В.М. Руфанова (2011 р.) [219], «Проблеми педалізації злочинів у сфері господарської діяльності. внутрішніх справ злочинів, пов'язаних з незаконним використанням

бюджетних коштів» О.А. Шаповалова (2013 р.) [263], «Віктимологічна профілактика шахрайства» С. І. Афанесенко (2013 р.) [11], «Кримінологічна характеристика та запобігання контрабанди» І.М. Базирук (2013 р.) [13], «Запобігання злочинам у сфері службової діяльності» А.А. Задорожний (2013 р.) [75], «Кримінологічна характеристика та запобігання органами внутрішніх справ злочинам, пов'язаних з незаконним обігом підакцизних товарів» В.В. Костенко (2013 р.) [105], «Інституційний механізм протидії криміналізації економіки: кримінологічне дослідження» І.В. Маслій (2015 р.) [150], «Кримінологічна характеристика та запобігання злочинності у сфері інтелектуальної власності» О.В. Новікова (2015 р.) [169], «Податкова злочинність: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання» А.В. Іванов (2015 р.) [86], «Запобігання незаконному використанню бюджетних коштів у Збройних Силах України» О.М. Олійник (2015 р.) [170], «Запобігання фіктивному підприємництву в Україні» А.С. Мікіш (2016 р.) [160], «Фінансове шахрайство в інвестиційно-будівельній сфері: кримінологічне дослідження» Г.М. Чернишов (2016 р.) [259], «Кримінологічні засади запобігання економічній злочинності слідчими підрозділами національної поліції України» О.О. Черненко (2016 р.) [258], «Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам пов'язаних із діяльністю позабюджетних цільових фондів» С.М. Чабаненко (2017 р.) [256].

Зазначені роботи створили необхідну теоретичну основу із запобігання окремим видам злочинам у сфері господарської діяльності, але фундаментального дослідження концептуального запобігання всім злочинам у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами, не здійснено, а також після прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України (2012 р.), на основі якого внесено зміни до основних законів України, які кардинально змінили, що і зумовлює сучасне наукове розроблення проблеми запобігання злочинам у сфері господарської діяльності.

У підсумку можна зробити висновок про те, що, по-перше, на даний час не достатньо детально досліджені кримінологічні заходи запобігання злочинам у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами. По-друге, після

прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України (2012 р.), який кардинально змінив в основі Закони України, які регулюють положення підрозділів правоохоронних органів та їх участь у запобіжній діяльності злочинам у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами (окремі положення кардинально змінилися, а деякі відмінні, що і зумовлює по-новому дивитись на проблему їх запобігання. Недоліками є наступне: 1) не проведено наукового дослідження щодо запобігання підрозділами правоохоронних органів України злочинам у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами ; 2) не здійснено системної розробки правових засад запобігання підрозділами правоохоронних органів України злочинам у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами; 3) не досліджено стану та тенденцій злочинів у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами; 4) не розглянуто проблем правового забезпечення діяльності правоохоронних органів у запобіганні злочинам у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами; 5) не враховано особливостей злочинних проявів службових осіб у сфері господарської діяльності та визначення кримінологічних заходів із запобігання злочинів [65].

Викладене свідчить про необхідність розроблення загальних і індивідуальних профілактичних заходів із запобігання господарських злочинів, що вчиняються службовими особами та створення правової основи діяльності підрозділів правоохоронних органів у запобіганні зазначеним злочинам і здійснення кримінологічних заходів щодо припинення злочинів у сфері господарської діяльності на стадії їх підготовки або незакінченого замаху

1.2 Сучасний стан і тенденції злочинів у сфері господарської діяльності, які вчиняються службовими особами

З метою ефективного використання заходів із запобігання злочинам у сфері господарської діяльності є необхідність визначення сучасного стану і тенденції

даної злочинності, що зумовило розроблення науково обґрунтованих висновків і рекомендацій, спрямованих на удосконалення стратегії і тактики їх протидії.

Вивчення та узагальнення існуючих у кримінально-правовій та кримінологічній науках поглядів щодо змісту категорії «господарські злочини» та загальних положень щодо дефініції «злочинність» дозволяє дійти висновку, що зазначені поняттями охоплюються соціально-деструктивними явищами, які відбуваються в економіці держави, та виявляються у вчиненні службовими особами суспільно-небезпечних протиправних діянь, які підпадають під ознаки статей КК України [212, с.413; 61, с.24].

Окремі автори переконані у тому, що протидія господарським злочинам має здійснюватися на основі систематизації великої групи однорідних кримінально-правових норм з врахування особливостей родового, видових та безпосередніх об'єктів конкретних злочинів [23, с.15-22].

О.М. Джужа і В.В. Василевич вказують, що встановлення факторів злочинності, як рушійної сила визначає характер та окремі її риси [159, с.860].

Як стверджують наші дослідження, що виявлення зазначених правопорушень у сфері господарської діяльності залежить від активної діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів та державних контролюючих органів. За результатами виявлених господарських злочинів встановлено, що їх учинення залежить від наявних умов ведення ринкових господарських відносин та постійною зміною способів їх вчинення, що зумовлює високу латентність. Дієва протидія правоохоронних органів має бути адекватною основним тенденціям та змінам форм вчинення злочинів у сфері господарської діяльності.

Розкриття сучасного стану та тенденцій злочинів у сфері господарської діяльності потребує встановлення низки важливих положень, які безпосередньо впливають на характеристику та види таких злочинів, зміст окремих правових норм або їх груп, що передбачають відповідальність за їх вчинення. При цьому потрібно враховувати, що законодавче положення визначає так званий формалізований предмет кримінального права у цій сфері. Змістовне наповнення поняття тенденцій зазначених злочинів потребує врахування того, яка модель економіки функціонує у

конкретній державі, як своєрідність такого економічного укладу визначає господарську діяльність в країні, наскільки ця модель економіки «дозволяє» втручатися державі у господарські процеси, де «межа» кримінально-правової «експансії» та ін. [167, с.359].

Сучасна динаміка, структура і рівень злочинів у сфері господарської діяльності. Під злочинністю у сфері господарської діяльності (називають економічною злочинністю) кримінологи розуміють сукупність умисних корисливих злочинів легальної і нелегальної економічної діяльності, основним безпосереднім об'єктом яких виступають господарські відносини [120, с.227].

Вчені до кримінологічних показників злочинності відносять: стан, рівень, структуру та динаміку, або рівень, коефіцієнт, структуру та динаміку злочинності, або абсолютний та відносний рівень, структуру та динаміку [123, с.32-38].

Сучасні кримінологи І. М. Даньшин, В. Н. Бурлаков, В. П. Сальников та ін. вважають стан злочинності не тільки кількісною, але й якісною характеристикою, що має комплексний характер, визначається рівнем, структурою, динамікою, коефіцієнтом та іншими показниками злочинності і дозволяє комплексно характеризувати злочинність як у абсолютних, так і відносних одиницях виміру за певний період часу і на певній території чи у певному регіоні або державі [110, с.576; 236, с.240; 240, с. 68; 54, с.110].

Такі вчені як Г.А. Аванесов і І.І. Карпець під станом злочинності розуміють тільки кількісну величину, наприклад, абсолютну кількість злочинів і осіб, які їх вчинили, на певній території за певний період часу [1, с.31; 92, с. 112].

Тлумачний словник української мови роз'яснює поняття “стан” як обставини, умови, в яких хто-, що-небудь перебуває, існує; ситуація зумовлена певними обставинами, умовами [248, с. 569].

У Міжнародній поліцейській енциклопедії стан злочинності визначається, за допомогою якісних і кількісних критеріїв, основними з яких є: рівень злочинності, коефіцієнт злочинності, динаміка, географія, структура, характер злочинності, «ціна» злочинності [159, с.750].

Офіційна статистика за аналізом результатів роботи із виявлення злочинів у господарській діяльності становить: у 2013 р. – 11104 злочинів; 2014 р. – 8418; 2015 р. – 7631; 2016 р. – 6940; 2017 р. – 6297; 2018- 6334; 2019 (липень) – 4092, серед яких, що вчинені (85%) службовими особами [70].

З урахуванням значної поширеності не дивно, що злочини у сфері господарської діяльності завдають значної шкоди. Ці посягання обумовлюють значну криміналізацію економіки, тіньовий сектор якої, за оцінками фахівців, сягає 45 % валового внутрішнього продукту країни [12, с.228].

Географія злочинів у сфері господарської діяльності поширені у східних регіонах країни, де сконцентрований основний фінансовий та виробничий потенціал країни. Третина з них вчиняється у Донецькій, Дніпропетровській, Харківській, Одеській, Луганській областях, м. Києві. Переважно ці злочини вчиняються у населених пунктах, де розташовані підприємства, у інших обласних центрах та промислових зонах, особливо які мають відношення до забезпечення АТО на Сході України.

Результати розрахунку цього коефіцієнта саме за 2016 рік, у сфері господарської діяльності. Середній коефіцієнт вчинення злочинів на об'єктах господарювання на території України становить 1,7. Найбільші коефіцієнти у Донецькій (3,30%), Київській (7,20), Полтавській (7,40), Сумській (5,80), Чернігівській (3,80), Луганській (2,40), Закарпатській (2,20), Харківській (2,17) областях, а найменші – у Хмельницькій (0,16), Тернопільській (0,17), Рівненській (0,32), Кропивницький (0,39) областях.

За даними Генеральної прокуратури України службові особи вчиняють злочини у сфері господарської діяльності на підприємствах, в установах, організаціях за наступними видами діяльності: державне управління й оборона, обов'язкове соціальне страхування (87,4%); надання інших видів послуг (15,6%); фінансова та страхова діяльність (14,0%); освіта (10,7%); діяльність у сферах права, бухгалтерського обліку, архітектури та інжинірингу, технічні випробування та дослідження (10,6%); діяльність у сферах адміністративного та допоміжного обслуговування (9,5%); охорона здоров'я та надання соціальної допомоги (9,3%);

операції з нерухомим майном (7,3%); будівництво (6,7%); сільське господарство, мисливство, лісове господарство (5,7%); транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність (5,3%); гуртова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (4,5%); переробна промисловість (1,6%); добувна промисловість і розроблення кар'єрів (1,3%); постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (1,3%); мистецтво, спорт, розваги та відпочинок (1,0%); водопостачання, каналізація, поводження з відходами (0,9%); інформація та телекомунікації (0,8%); тимчасове розміщування й організація харчування (0,5%); діяльність екстериторіальних організацій і органів (0,5%); інші (0,3%) [71].

Динаміка розглядуваного виду злочинності в останні роки має свої особливості. Значною мірою її стимулювала економічна криза, що почалася в країні у 2008 р. У 2011 р. значно зменшила відповідну статистику декриміналізація 16 складів злочинів з розділу 7 Особливої частини КК України.

Серед загальної кількості виявлених злочинів (за 2013-2017 рр. після вступу в дію нового КПК України) структура злочинів у сфері господарської діяльності виглядає наступним чином:

- всього зареєстровано злочинів 40390;
- особливо тяжкі злочини 5491 (13,5%);
- тяжкі злочини 12085 (29,9 %);
- середньої тяжкості злочини 4353 (10,7 %);
- вчинені групами та організованими групами (16 %);
- злочини у сфері кредитно-фінансової, банківської і бюджетної систем 18620 (46%);
- злочини у сфері підприємництва, конкурентних відносин та іншої діяльності суб'єктів господарювання 17729 (43%);
- злочини у сфері банкрутства 327 (0,8 %);
- злочини у сфері використання фінансових ресурсів та обігу цінних паперів 713 (1,7%);
- злочини у сфері обслуговування споживачів та захисту їх прав 216 (0,5 %);

- злочини у сфері приватизації державного і комунального майна (ст. 233 КК) 137 (0,3 %);
- інші злочини (4%).

За статистичними даними у 2013 р. питома вага злочинів у сфері господарської діяльності в нашій державі становила 1,9%, а у 2017 р. зменшилась на 0,7 % і становить біля 1,2%.

До видів злочинів, що вчиняються службовими особами у сфері господарської діяльності відносяться ст. 201, 203¹, 203², 204, 205, 205¹, 206, 209, 209¹, 210, 211, 212¹, 213, 218¹, 219, 220¹, 220², 222¹, 223¹, 223², 227, 229, 232, 232¹, 232², 233 КК України.

Серед усіх господарських злочинів вчинено:

1) У сфері кредитно-фінансової, банківської і бюджетної систем України – 18620 злочинів, серед них питома вага складає:

- контрабанда (ст.201 КК України) 631 злочин (3,3 %);
- виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи голографічних захисних елементів (ст.199 КК України) 4540 злочинів (24.3%);
- незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200 КК України) 1387 злочинів (7,4 %);
- нецільового використання бюджетних коштів та Видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону (ст.210, 211 КК України) 265 злочин (1.4 %);
- ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), а також єдиного внеску, страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування (ст. 212, 212¹ КК України) 8928 злочинів (47,9 %);

- незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних підроблених контрольних марок (ст. 216 КК України) 28 злочинів (0,15%).

У сфері кредитно-фінансової, банківської і бюджетної систем України службовими особами вчиняється 50% злочинів, пов'язаних з нецільовим використанням бюджетних коштів та ухилення від сплатити податків. Особливо це стосується нецільового використання бюджетних коштів, а також використання бюджетних коштів на публічні закупівлі товарів, робіт та послуг.

Нецільове використання бюджетних коштів службовою особою, а так само здійснення видатків бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням всупереч Бюджетному кодексу України чи закону про Державний бюджет України на відповідний рік, якщо предметом таких дій були бюджетні кошти у великих розмірах, який у тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян [62].

У кожному п'ятому правопорушенні збитки становлять понад 1500 тис. грн., загальні збитки в середньому становлять біля 23 млрд. грн. в рік [15, с.4].

У 2017 р. характерними правопорушеннями були: використання коштів державного бюджету з порушенням чинного законодавства (2 млрд. 494,9 млн. грн.); використання бюджетних коштів без належних нормативно-правових підстав (1 млрд 600,7 млн. грн.); планування з порушенням чинного законодавства та за відсутності правових підстав (1 млрд 517,4 млн. грн.); недотримання установлених порядку і термінів складання, затвердження і подання документів (234,9 млн. грн.); порушення під час здійснення закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти (62,8 млн. грн.); порушення, пов'язані з неналежним веденням бухгалтерського обліку (52,5 млн. грн.) [83, с.9].

У процесі дослідження встановлено, що вчинення нецільового використання бюджетних коштів службовими особами здійснюється у таких сферах: Міністерстві оборони України (88%); Міністерстві охорони здоров'я (78%); Міністерстві енергетики та вугільної промисловості(90%); Міністерстві інфраструктури України

(85%): Міністерстві регіонального розвитку будівництва та житлово-комунального господарства України (71%) та ін. (66 %).

У процесі дослідження підтверджено, що в МОУ службові особи вчиняють нецільове використання бюджетних коштів у процесі завищення договірних цін на житлове будівництво для військовослужбовців, отримання військової техніки, зброї, обладнання, одягу, медикаментів, харчування та ін. Вартість незавершеного житлового будівництва за 2016-2017 р. збільшилася, за даними обліку Міноборони, з 478,9 до 605 млн. грн, тоді як, за звітними даними замовників будівництва, така вартість повинна була становити станом на 01.01.2016 – 536,6 млн. грн, 01.01.2018 – 49,5 млн. гривень. Внаслідок цього та інших помилок невідповідність в обліку незавершених капітальних інвестицій в необоротні активи в одній системі головного розпорядника коштів Міноборони становить 44,5 млн. гривень. Крім того, за обліком Міноборони у складі незавершених капітальних інвестицій в необоротні активи рахувалася не підтверджена документально вартість незавершеного будівництва – 142,9 млн грн (137,6 млн грн – вартість незавершеного будівництва Кримського УКБ; 5,3 млн грн – вартість незавершеного будівництва ГоловКЕУ). Аудитом здійснених видатків на будівництво (реконструкцію) об'єктів, що належать Міноборони, виявлено: виконання будівельних робіт за відсутності дозволів на них (декларацій про початок виконання будівельних робіт), на оплату яких використано 1 млн. грн. бюджетних коштів; використання 9,4 млн. грн.. бюджетних коштів внаслідок протиправного збільшення договірної ціни договорів підряду, а також ризику використання 8,2 млн. грн.. бюджетних коштів у разі подальшого продовження виконання будівельних робіт та їх оплати за протиправно збільшеними договірними цінами (з урахуванням вартості утримання служби [82, с.28].

Державна служба України з надзвичайних ситуацій, водночас більша частина коштів (7,5 млрд. грн) витрачена на підтримання життєдіяльності органів і підрозділів цивільного захисту, і лише 0,9 млрд грн (10,2 % загальних видатків) використані на їх розвиток, модернізацію та технічне оснащення. Через необґрунтовані управлінські рішення, які ухвалювали керівники різного рівня,

протягом періоду, що підлягав аудиту, непродуктивно витрачено 51,4 млн грн, з порушенням чинного законодавства – 0,1 млн грн, а також допущені порушення законодавства при управлінні та обліку майна і ресурсів на суму 8,9 млн гривень. Крім того, мало місце неефективне управління бюджетними асигнуваннями на суму 310 млн. грн, які понад два місяці не використовувалися.

Запровадження у 2016 році електронної системи закупівель «Prozorro» не стало вирішальним чинником у запобіганні незаконному та неефективному використанню державних фінансових ресурсів. Система, яка повинна бути інструментом прозорого та відкритого доступу до закупівель під час проведення замовниками тендерних процедур, об'єктивно не в змозі запобігти незаконному укладенню договорів без застосування законодавства про закупівлю. Головна причина такого стану справ – корупційні ризики, закладені в чинному законодавстві. Про це свідчить аналіз допущених порушень законодавства та використання недосконалих норм законодавства про закупівлі з метою ухилення від дотримання принципів конкурентності на ринках товарів, робіт і послуг. Загалом встановлено правопорушень у цій сфері на 326,3 млн. грн, здебільшого це уникання замовниками застосування законодавства про державні (публічні) закупівлі шляхом поділу предмета закупівлі на частини.

55 790 – за конкурентними процедурами (53,7%), 48 075 – за неконкурентними процедурами (переговорна процедура закупівлі), що становить 46 % загальної кількості проведених у 2015 році процедур. При цьому за неконкурентною процедурою укладено договорів на 85,7 млрд грн (44% від усіх укладених договорів). У 2016 році за процедурами відкритих торгів укладено договорів на суму 36,6 млрд грн, а за переговорною процедурою – на 32,8 млрд грн (47% від усіх укладених договорів через систему «Prozorro»). При цьому за нагальною потребою укладається половина всіх договорів, які проводяться за переговорною процедурою, – 16,2 млрд. грн. (23 % від усіх укладених договорів через систему «Prozorro»). Під час контрольно-аналітичного [83, с.122].

Так, у 2017 р. були затримані директор Т. і його заступники ДП "Львівський бронетанковий завод", причетні до махінацій із закупівлями двигунів для танків, які

викрали 1 млн. грн. бюджетних коштів у рамках тендеру закупили 40 танкових двигунів, однак виявилось, що ці агрегати були у використанні, які Міноборони продало комерційним підприємствам як надлишкове майно раніше [206, с.2].

Мінфін, Мінсоцполітики і Державна служба України у справах ветеранів війни та учасників АТО у 2015–2016 роках не забезпечили належного планування коштів за бюджетною програмою 2505140, обсяги потреби ґрунтувалися на недостовірних кількісних і вартісних показниках та були завищені відповідно на 50% і 30% і, як зазначено вище, майже половина бюджетних призначень за цією програмою була перерозподілена під час її виконання між іншими бюджетними програмами. Виділені розпорядникам коштів нижчого рівня асигнування затримувались до восьми місяців і в значних обсягах на їх рахунках через неналежну організацію роботи із придбання житла та малоефективний (внаслідок відсутності важелів впливу) контроль Державної служби України у справах ветеранів війни та учасників АТО. Окремі з розпорядників несвоєчасно надавали або взагалі не надавали Службі підтвердні документи щодо використання бюджетних коштів на придбання житла учасникам АТО, а надана інформація в деяких випадках була недостовірною, що впливало на своєчасність та обґрунтованість прийнятих рішень. Аудитом встановлено використання бюджетних коштів за бюджетною програмою 2505140 з порушенням законодавства в сумі 32,2 млн. грн., перевитрати бюджетних коштів на суму 224,4 тис. грн. та неефективне управління коштами, що спричинило повернення до бюджету наприкінці 2015 року 3,3 млн. грн. асигнувань, 2016 року – 4,5 млн. гривень [83, с.174].

Внаслідок безгосподарності Міністерства охорони здоров'я (МОЗ) на рахунках міжнародних спеціалізованих організацій ПРООН і ЮНІСЕФ залишилися кошти державного бюджету 2015 року в сумі 93,6 млн. грн. або 6,5 млн. грн. відсутні від загального обсягу перерахованих ним коштів. Кошти в сумі 4,6 млн. грн. упродовж 12 місяців не були витрачені на закупівлю лікарських засобів і медичних виробів та повернені МОЗ наприкінці 2016 року і, як наслідок, перераховані до держбюджету. Загалом 98,2 млн грн бюджетних коштів від 12 до 20

місяців перебувало на рахунках міжнародних спеціалізованих організацій і не використовувалося за призначенням.

Вибірковою перевіркою у шести областях законності та ефективності використання коштів державного бюджету, спрямованих у 2016–2017 роках на виконання ремонтно-будівельних робіт на 15 перехідних об'єктах інфраструктури, не завершених у 2015 році, встановлено, що з порушенням законодавства використано 31,3 млн грн коштів фонду та субвенції розвитку, неефективно – 27,4 млн. гривень. Одна з причин цього – слабкий внутрішній контроль. Зокрема, у Львівській області встановлено фінансових порушень на суму 17,4 млн. грн., Чернігівській – 7,1 млн. грн., Полтавській – 4,2 млн. грн., Луганській – на 2,6 млн. грн. Значні обсяги неефективного використання коштів державного бюджету виявлено в Чернігівській області – 10,1 млн. грн., Дніпропетровській – 9,1 млн. грн., Львівській – 5,5 млн. грн., Чернівецькій – 2 млн. гривень [83, с.235].

Унаслідок незадовільного фінансового забезпечення потреб поточної діяльності Мінінфраструктури приміщення, у яких розміщувалися його підрозділи, всупереч вимогам статті 2 Закону України «Про джерела фінансування органів державної влади» утримувалися у 2016 році коштом підвідомчого Міністерству ДП «Укрсервіс Мінтрансу». Розрахункові втрати цього підприємства становили близько 15,1 млн. гривень. Крім того, за відсутності укладеного договору Мінінфраструктури продовжувало використовувати майно ДП «Укрсервіс Мінтрансу» вартістю 808 тис. гривень.

Матеріали контрольного заходу засвідчили, що впродовж 2015–2016 років кошти на здійснення ремонту цієї ділянки дороги не виділялись, роботи не виконувались, лише було розроблено проектно-кошторисну документацію на виконання робіт з капітального ремонту автомобільної дороги державного значення М-09 Львів – Рава-Руська на ділянці км 67+200 – км 67+783 (583 метри) Жовківського району Львівської області, за яку Службою автомобільних доріг у Львівській області ТзОВ «Інжиніринговій компанії «ЗахідДорПроект» сплачено 41,3 тис. грн бюджетних коштів [83, с.108].

Результати аудиту Рахункової палати, проведеного в центральному апараті ФДМУ та десяти його регіональних відділеннях (по Вінницькій, Волинській, Дніпропетровській, Житомирській, Запорізькій, Київській, Львівській, Миколаївській, Харківській областях та м. Києву), засвідчили наявність типових порушень, недоліків і проблем у їх діяльності.

Аналіз контрольно-аналітичних заходів, проведених упродовж 2017 року, свідчить, що більшість порушень бюджетного законодавства продовжують мати системний характер і повторюються із року в рік. Найбільш характерними за кількістю виявлених випадків та обсягами порушень у звітному році були порушення, які умовно можна класифікувати за такими узагальненими видами: використання коштів державного бюджету з порушенням чинного законодавства (2 млрд. 494,9 млн. грн.); використання бюджетних коштів без належних нормативно-правових підстав (1 млрд. 600,7 млн. грн.); планування з порушенням чинного законодавства та за відсутності правових підстав (1 млрд. 517,4 млн. грн.); недотримання установлених порядку і термінів складання, затвердження і подання документів (234,9 млн. грн.).

Узагальнення і аналіз судово-слідчої практики розслідування ухилень від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів складають суспільно небезпечні наслідки у вигляді фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів, які переливаються в тіньову господарську діяльність.

Так у першому півріччі 2018 р. підрозділом аудиту виявлено та попереджено несплату податків на суму 17,7 млн. грн. Це на 36,7% більше, ніж за I квартал 2017 року (тоді вказана сума становила 12,7 млн. грн.). Забезпечено погашення грошових зобов'язань у сумі 10,0 млн. грн., що на 6,7 млн. грн. більше ніж за аналогічний період 2017р. (3,3 млн. грн.). Крім того, зменшено збитки на 3,9 млн. грн., чим попереджено зменшення об'єкту оподаткування податком на прибуток в наступних податкових періодах [59].

За результатами перевірок у 2015 році до бюджету донараховано 36,5 млрд. грн. грошових зобов'язань, у т.ч. за результатами планових документальних

перевірок – 18,5 млрд. грн., позапланових – 18,0 млрд. гривень, що становить більше на 22 % ніж 2013 р. У 2017 р. до бюджету донраховано 26,6 млрд. грн. грошових зобов'язань [81, с.33].

Основними галузями вчинення ухилення від сплати податків є паливно-енергетичний комплекс, агропромисловий комплекс, сфера приватизації, сфера обслуговування населення та споживчий ринок.

2) злочини у сфері підприємництва, конкурентних відносин та іншої діяльності суб'єктів господарювання – 17729 злочинів, серед них питома вага складає:

– незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва (ст.203¹ КК України) 136 злочинів (0,7 %);

– займання гральним бізнесом (ст. 203² КК України) 4500 злочинів (25%);

– фіктивне підприємництво (ст. 205 КК України) 4099 злочинів (23 %);

– підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців (ст. 205¹, КК України) 854 злочини (4,8%);

– протидія законній господарській діяльності (ст. 206 КК України) 636 злочинів (3,5 %);

– протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації (ст. 206² КК України) 205 злочинів (1,1%);

– легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209 КК України) 1101 злочин (6,2%);

– умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму (ст.209¹ КК України) 11 злочинів (0,06%);

– порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом (ст.213 КК України) 5514 злочинів (31,1%);

– незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару(ст. 229 КК України) 496 злочинів (2,6%);

– незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст.231 КК України) 140 злочинів (8,7%);

– розголошення комерційної або банківської таємниці (ст.232. КК України) 37 злочинів (0,20%).

Аналіз криміногенної ситуації у зазначеній сфері підтверджує, що здебільшого вчиняються злочини, пов'язані зі займанням гральним бізнесом; фіктивним підприємництвом, протидія законній господарській діяльності, порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом, незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару, мають загальну тенденцію до зниження. У той же час на 50 % збільшилися заподіяння збитків в особливо великих розмірах.

Необхідно підкреслити, що гральний бізнес є консервативним видом підприємницької діяльності, де склалися та діють суворі правила, яких дотримуються гральні заклади усього світу.

Якщо порівнювати гральний бізнес з іншими видами підприємницької діяльності, а також враховувати дію заборони на такий її вид, вражає статистика: нині загальний обсяг ринку становить приблизно 2 млрд. грн. на рік. За даними «МСЛ», з 2014 до 2018 рр. обсяг прийнятих платежів на лотереї збільшився на 250% [250].

З огляду на кримінологічне дослідження цієї проблеми, проведене Н. О. Петричко, звертає на себе увагу той факт, що безконтрольність азартних ігор впливає на формування тіньового сектора економіки (зокрема, щорічні податкові надходження від грального бізнесу до бюджету становлять 700 млн грн, маючи тіньовий прибуток у 3-3,4 млрд. дол. США), створює необмежені можливості для вчинення шахрайств, легалізації брудних коштів, ухилення від оподаткування, для

хабарництва, підриває моральні засади суспільства, сприяє поширенню небезпечних психічних хвороб (ігроманії) [176, с.4].

Розповсюдження незаконного грального бізнесу набувають такі обласні центри як Дніпропетровськ, Київ, Одеса, Харків, Херсон та ін.

Наприклад, у квітні 2014 р., у центрі Харкова правоохоронні органи виявили одразу три гральні салони. Звідти вилучили понад сотню автоматів і чотири електронні рулетки вартістю близько мільйона гривень. А в Одесі ліквідовано підпільне казино, що розміщувалось у двоповерховій будівлі на площі понад 1 тис. м². Загалом із початку року правоохоронці припинили роботу понад тисячі гральних закладів, де вилучили близько 12,7 тис. одиниць відповідного обладнання та майже 4,5 млн. грн. готівкою [87, с.6].

Одним із небезпечних протиправних днів у сфері господарської діяльності є фіктивне підприємництво, яке полягає у створенні або придбанні суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) з метою прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона.

На думку С.С. Чернявського, під фіктивним підприємством варто розуміти створення підприємств (юридичних осіб) для маскуванню справжніх намірів їх засновників за допомогою удаваних юридичних угод, а також злочинних наслідків від “невдалої” господарської діяльності (доведення до банкрутства, реорганізація фірми); підроблення фінансових та інших документів; неправомірне використання комп'ютерів, їх систем і комп'ютерних мереж; відмивання коштів шляхом їх конвертації та переведення на банківські рахунки зарубіжних компаній тощо [256, с. 6].

За окремими дослідженнями, третина всіх зареєстрованих суб'єктів підприємницької діяльності (СПД) нею не займаються і податків не сплачують. Використовуючи фіктивні СПД, злочинні структури накопичують величезні кошти. Під прикриттям цих фірм укладаються договори з державними металургійними підприємствами для надання посередницьких послуг при експорті металопродукції іноземним фірмам, а отримавши продукцію, іноземні фірми не розраховуються за ці послуги або розраховуються частково. Українські фірми після таких оборудок ліквідуються і за домовленістю з іноземними фірмами ділять валютний виторг, який залишають за кордоном. Перекачування валюти за кордон та її «відмивання»

здійснюються за рахунок фіктивно створюваних спільних підприємств (СП), що дає можливість отримувати кредити і переводити їх за кордон. Після цього СП ліквідуються. В Україну не надходить 70% валютного прибутку, який осідає на рахунках закордонних банків, відкритих на підставних осіб. Фіктивні фірми використовують також для скоєння злочинів у кредитно-фінансовій сфері, зокрема для фінансових шахрайств, розкрадання кредитів, незаконної конвертації грошей у вільно конвертовану валюту та їх переказ закордон тощо. При здійсненні подібних злочинів використовують схему, згідно з якою кошти неодноразово переказують з рахунка на рахунок, з однієї фіктивної фірми до іншої і на одному з етапів вилучають, після чого ці «фірми» перестають існувати або оголошують себе банкрутами [122, с. 239].

Поширені також незаконне (необґрунтоване) одержання та нецільове використання кредитних ресурсів. небезпечність подібних дій полягає в такому: часто одержані кошти переводять у готівку і привласнюють або переказують закордон з метою незаконної конвертації і зберігання на незаконно відкритих рахунках в іноземних банках. Це призводить до прямих збитків держави, прискорення інфляційних процесів, купівлі валюти (зазвичай, за завищеним курсом) для приховування її за межами України.

Фіктивні підприємства за своїм призначенням є механізмом, який дозволяє зменшити або повністю виключити сплату податків, зборів (інших обов'язкових платежів), є засобом учинення або приховування інших злочинів.

Прикладом може бути наступне. Незаконний бізнес організували четверо осіб, з-поміж яких місцевий приватний підприємець, депутат Чернігівської районної ради та суб'єкти підприємницької діяльності зі столиці. Для прикриття своєї діяльності вони створили й придбали низку фіктивних фірм на території Чернігівського та Київського регіонів. Укладаючи фальшиві договори та проводячи безтоварні операції, члени групи переводили в готівку безготівкові кошти юридичних, фізичних, комунальних та державних підприємств, ухиляючись від сплати податків шляхом безпідставного формування податкового кредиту з ПДВ. Загалом впродовж 2013-2014 років через рахунки «конверту» здійснено фінансових операцій на суму близько 15 млн. гривень [87, с. 6].

Створені фіктивні підприємства господарської діяльності після успішної легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, застосовують методи і процедури, що дозволяють злочинні кошти переводити в інші активи для приховування їх правдивого походження, дійсних власників або інших аспектів, що могли б свідчити порушення законодавства [183, с. 200]. У майбутньому проникнення таких коштів у легальну економіку призводить до встановлення фінансового контролю за діяльністю підприємницьких структур та наступної криміналізації економіки й суспільства, підпорядкування економічних важелів та політичної влади злочинним угрупованням [98, с.10].

Для України проблеми боротьби із відмиванням «брудних» грошей та капіталів, протидії офшорному бізнесу є надзвичайно актуальними, оскільки значна частина вітчизняного капіталу втікає з країни саме через офшорні зони. У багатьох випадках ці капітали, а особливо при зміні політичних еліт в Україні, повертаються на батьківщину вже у формі іноземних інвестицій із відповідними «пільговими» умовами [210, с.9].

У той же час частина грошей нелегально використовується для підтримання терористичних псевдодержав ДНР та ЛНР.

У процесі дослідження підтверджено той факт, що вітчизняна господарська діяльність, передусім її підприємницький сектор, постійно піддаються адміністративному та кримінальному тиску. І це стосується не стільки тиску держави з приводу сплати податків та зборів, передбачених законодавством України (яке, безумовно, потребує коригування), скільки неофіційного, прихованого, так званого тіньового оподаткування, якого в нашій країні не може уникнути жоден підприємець, незалежно від профілю та масштабів його бізнесу. Така протидії супроводжуються вчиненням протиправних дій з використанням службового становища фіскальних служб, а в окремих випадках залучення охоронних та злочинних структур для фізичного захоплення підприємств, яке поєднано з насильством, небезпечним для життя і здоров'я підприємців тощо [38, с. 11].

Отже, у 2017 рік в Україні відбулося 414 незаконних захоплень господарських підприємств за сумнівними рішеннями суду. Найчастіше такі захоплення відбуваються в місті Київ та Київській області (397 випадків за останні 5 років). На

другому місці – Дніпропетровська (133 випадки) та Львівська (104 випадки) області [59, с. 11].

Потерпають від протиправної протидії підприємства у сфері споживчого ринку; агропромисловий комплекс; лісова, рибна, будівельна галузі; видобувна та переробна галузь та ін.

Прикладом може бути наступне. Так, у 2017 р. у Чернівцях було відкрито кримінальне провадження з обвинуваченням місцевих депутатів та їх активістів за ст. 206 ч. 1 КК України щодо умисного перешкодження працівникам та службовим особам ДП «Чернівецький лісгосп» у виконанні їхніх службових та господарських обов'язків [59, с. 16].

З розвитком підприємництва в державі великого поширення набула діяльність, пов'язана із незаконною (без ліцензії) заготівлею та переробкою брухту чорних та кольорових металів. Металобрухту як товару властиві досить висока ліквідність та, порівняно з іншими видами вторинної сировини, висока вартість. Особливо це стосується брухту кольорових металів. Крім того, враховуючи низькі вимоги до якості такого товару, його пошук не становить великих труднощів для будь-якої працездатної людини. Внаслідок цього збирання металобрухту перетворилося на масове явище, а визначені чинники надають такій діяльності привабливості для здійснення незаконних операцій і, як наслідок, швидкого протиправного збагачення окремих осіб [167, с. 5].

Для заготівлі і реалізації чорних і кольорових металів незаконно використовуються складські та інші приміщення та залучається велика кількість мешканців міст, які вчиняють викрадення металевих люків, пожарних кранів, трубопроводів, електромереж, ліфтових кабелів, заводського обладнання, військової техніки та ін., що призводить до тимчасового виведення за строю роботи державних підприємств та міської інфраструктури. Злочини вчиняються у всіх обласних центрах та окремих промислових районах держави.

За даними НПУ в обласних центрах виявляються від 8 до 10 нелегальних пунктів з приймання металобрухту. Так в Івано-Франківську під час проведення операції «Пункт приймання металобрухту» виявлено понад десять незаконних

пунктів з приймання металу, які не мали відповідної реєстрації та касового апарату. Розрахунки з громадянами, які здавали металобрухт, проводилися готівкою [59, с. 7].

Дослідженням підтверджено, що на високому рівні тримається динаміка виробництва та контрабанди різного роду фальсифікованої продукції з незаконним використанням товарних знаків та фірмових найменувань відомих вітчизняних та зарубіжних виробників. До кримінальної відповідальності притягаються, зазвичай, кінцеві реалізатори контрафактної продукції, менеджери або технічний персонал підприємств. У той же час організаторів виробництва контрафактної продукції, її контрабандного ввезення на територію держави, власників та керівників підприємств, посадових осіб органів влади та контролюючих органів, які мають корупційні зв'язки та прикривають нелегальний бізнес, правоохоронними органами більшості регіонів не викривають та не документують. На документування злочинів впливає виявлення фальсифікованої продукції у значному розмірі (двадцять і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян), що не завжди можливо вилучити, так як злочинці реалізують фальсифікований товар невеликими партіями.

Для встановлення ознак контрафактної продукції є відсутність обов'язкової інформації, яка повинна міститися на упаковці примірника товару: про фірму-виробника; знак охорони авторського права; про передачу авторських чи суміжних прав третім особам; про право володарів на території України; назва та характеристика товару тощо [50, с.420].

Фальсифікації піддаються товари народного споживання (одяг, продукти, сигарети, алкогольні напої), будівельні матеріали, хімія, електроніка тощо. Найбільше контрабанди фальсифікованої продукції ввозиться з Російської Федерації, Білорусі, Молдови, Польщі, Угорщини, Румунії й Словаччини. За порушення митних правил в 2016 Митними органами було порушено 32 тисячі 282 справ.

Переміщення фальсифікованих товарів через митний контроль постійно збільшується. У першому півріччі 2018 р. в зоні діяльності Волинської митниці

припинено 17 спроб незаконного переміщення товарів продовольчої групи; 87 спроб незаконного переміщення тютюнових виробів, 154 спроби переміщення промислових товарів та ін.. Саме промислові товари (електроніка, будівельні матеріали, побутова хімія) складають найбільшу частку у реально вилучених предметах - на суму 31,4 млн гривень.

4 квітня 2016 р. в Одесі у результаті вжитих правоохоронцями заходів було припинено незаконну діяльність трьох складських приміщень, з яких реалізовувалось взуття з незаконним використанням знаків для товарів таких відомих виробників, як "Адідас", "Найк", "Пума", "Лакост" та "Нью Баланс" 155 тисяч гривень [59, с. 9].

3) злочини у сфері банкрутства: – доведення до банкрутства (ст. 219 КК України) 327 злочини (0,8 %).

Динаміка зазначених злочинів, за останні п'ять років, зменшилася на 50%. Статистика свідчить, що судами за 2017 рік було розглянуто близько 5 тисяч господарських справ про банкрутство, серед яких 6.5 % спорів склали справи кримінальних проваджень про доведення до банкрутства.

Такий стан по стосовно злочинів, що вчинюються в процесі банкрутства, має тісний взаємозв'язок цивільного, господарського та кримінального права, який полягає в тому, що без певних умов (що визначаються цивільним законодавством) особа не може бути визнана банкрутом, а без визнання особи банкрутом (або без інших дій, визначених господарським законодавством, наприклад, подання заяви в Господарський суд) особа не може бути притягнута до кримінальної відповідальності за порушення порядку цих дій [118, с. 38].

В Україні банкрутство підприємства виступає інструментом фальсифікації і зловживання з метою ухилення від сплати податків через банкрутство, або для виведення активів підприємства боржника, або при незаконному їх заміщенні [40].

У більшості випадків вчиняються дії, що призводять до стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності шляхом укладення заздалегідь не вигідних угод або заздалегідь нездійснених угод із великими штрафними санкціями, взяття на себе чужих боргів (13%); закупівля обладнання чи сировини за

завищеними цінами (17%); реалізація продукції підприємства за заниженими цінами (17%); надання кредитів або майна в оренду особам, які заздалегідь не можуть їх повернути чи не збираються цього робити 13%); отримання кредитів під високі відсотки (11%); умисне порушення податкового чи іншого законодавства із метою застосування до підприємства фінансових санкцій тощо (29%).

4) злочини у сфері використання фінансових ресурсів та обігу цінних паперів 713 злочинів, серед них питома вага складає;

– шахрайство з фінансовими ресурсами (ст.222 КК України) 685 злочинів (96%);

– маніпулювання на фондовому ринку (ст.222¹ КК України) 12 злочинів (1.6%);

– підроблення документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів (ст.223¹ КК України) ;

– порушення порядку ведення реєстру власників іменних цінних паперів (ст.223² КК України) 1 злочин (0,14%);

– виготовлення, збут та використання підроблених недержавних цінних паперів (ст.224 КК України) 2 злочини (0,2%);

– незаконне використання інсайдерської інформації (ст.232¹ КК України) 2 злочини (0,2%);

– приховування інформації про діяльність емітента (ст.232² КК України) 3 злочини (0,4%).

Динаміка вчинення шахрайства з фінансовими ресурсами має значне зниження за останні п'ять років на 80 %. Інші зазначені злочини виявляються за одинокими фактами.

Дане пояснення такого стану злочинності у сфері використання фінансових ресурсів та обігу цінних паперів пояснюється тим, що підставами криміналізації фінансових відношень в Україні виступають негативні процеси, що відбуваються з розвитком сфери господарської діяльності. Різноманітність форм власності та знарядь і засобів виробництва з метою отримання додаткових коштів громадянином-підприємцем чи засновником або власником суб'єкта підприємницької діяльності, а

також посадовими особами суб'єкта підприємницької діяльності надаються через заздалегідь неправдиву інформацію державним установам, банкам чи іншим кредиторам з метою отримання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів, або податкових пільг при відсутності ознак викрадення, що вводить в оману посадових осіб правоохоронних і контролюючих органів. Кримінальні провадження відкриваються по факту заявника про неповернення кредитів, незаконне надання та використання субсидій, субвенцій, дотацій.

Дослідження підтверджують, що вказані злочини можуть вчинятися у складі групи, до якої можуть входити підприємці, працівники банків, пенсійних фондів, контролюючих органів та ін. Шахрайства з фінансовими ресурсами може поєднуватися і з іншими злочинами: привласненням, розтратою майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем; шахрайством; фіктивним підприємництвом; ухиленням від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів; порушенням порядку випуску (емісії) та обігу цінних паперів; підробленням документів, печаток, штампів та бланків, їх збут, використанням підроблених документів; зловживанням владою або службовим становищем; даванням і одержанням хабара відповідно; службовим підробленням.

5) злочини у сфері обслуговування споживачів та захисту їх прав;

– умисне введення в обіг на ринку України (випуск на ринок України) небезпечної продукції (ст. 227 КК) 216 злочинів (0,5 %).

Динаміка вчинених злочинів за останні п'ять років зменшилася на 70 %.

Небезпечна продукція за своїми властивостями чи якістю має відхилення від національних стандартів України, міжнародних чи регіональних стандартів, які у встановленому законом порядку запроваджені в Україні як національні стандарти, а також відповідні норми і правила, закріплені в інших прийнятих належним чином нормативних документах з питань стандартизації (технічних умовах і технічних регламентах), дотримання яких, згідно із законодавством України, обов'язкове, незалежно від того, чи може така продукція бути використана за призначенням [207, с.7]

Місцем розповсюдження небезпечної продукції є місцезнаходження суб'єктів споживання (санітарно-курортні комплекси, військові частини, установи виконання покарань, дошкільні і шкільні заклади, вищі навчальні заклади, заклади Міністерства охорони здоров'я, ринки сільгосппродукції, супермаркети тощо).

У процесі дослідження встановлено, що виготовлення, імпортування і розповсюдження небезпечної продовольчої продукції може бути в таких її виявах: імітація товару (продукції) відомого виробника (77%); підробка товарів (80%); фальсифікована продукції (55%); продукція, безконтрольно ввезена на митну територію України з-за кордону (35%).

Правоохоронними органами вилучається на сотні мільйонів гривень фальсифікованих і небезпечних виробів спирту, горілчаних напоїв, тютюнових виробів. Щороку виявляється понад 500 підпільних цехів із виробництва підроблених і фальсифікованих алкогольних напоїв, порушується більше 1000 справ кримінального провадження. За оцінками експертів Міжнародної торгової палати, фальсифікована (підроблена) продукція становить близько 10% усього світового обсягу торгівлі.

Останнім часом небезпечна харчова продукція потрапляє на український ринок шляхом увезення (імпортування) її із Китаю, Росії, Польщі та ін., де в м'ясі, рибі, жирах рослинного походження, молочних продуктах виявляються такі небезпечні речовини, як ртуть, діоксин, формалін, меламін, хлор та ін. 77% розповсюджених у торгових комплексах у м. Київ креветок – отруйні, в них виявлено перевищений вміст миш'яку, а в деяких супермаркетах столиці до 90% реалізованої продукції було підроблено під справжні марки [73, с. 72].

б) злочини у сфері приватизації державного і комунального майна

– незаконна приватизація державного, комунального майна (ст.233 КК України) 137 (0,3 %).

Приватизація охоплює практично всі сфери економіки, тому для підтримання ефективності цього процесу необхідна мережа державних установ та організацій, які контролюють весь процес, починаючи з прийняття рішення про роздержавлення і закінчуючи розподілом дивідендів від акцій.

Аналіз правозастосовної практики та прогалин законодавства, яке регулює процеси приватизації державної власності а також інформації про стан її проведення свідчить про те, що зміна власності посилює прагнення певної частини суспільства до заволодіння нею незаконними способами. Особливого розповсюдження зазнали незаконні дії, мета яких придбання державної власності за заниженою вартістю. Такі дії, в основному, вчинюють посадові особи об'єктів приватизації (колишні керівники державних підприємств). Цьому сприяють постійні зміни методики оцінки вартості майна, затягування розгляду заяв на приватизацію, неузгодженість правових норм тощо.

Закономірним є сучасний процес перерозподілу інтересів злочинного елементу із сфери приватизації до земельних відносин, які дозволяють отримувати надприбутки через цілу низку протиправних діянь (хабарництво, зловживання посадовим становищем, ухилення від оподаткування тощо), що має своє відбиття у діяльності по викриттю зазначеної категорії злочинів. Загальна кількість викритих злочинів за п'ять років, пов'язаних з приватизацією, зменшилась майже на 50%, на противагу цьому, у зазначений період кількість викритих злочинів, пов'язаних із земельними відносинами, збільшилась більш як у 3 рази.

Латентність злочинів у сфері господарської діяльності. Латентна злочинність [від лат. *latens* (*latentis*) - прихований, невидимий] - частина злочинності, яка з різних причин не знаходить відображення в державному обліку вчинених злочинів і осіб, які їх вчинили [36, с. 435].

В учених-кримінологів відсутнє єдине розуміння поняття латентної злочинності. У зв'язку з тим, що суб'єктами отримання інформації про злочинність є правоохоронні органи, то латентність злочинів пов'язувалася з невідомістю таких діянь цим органам. Так, Г. Булатов і Н. Майоров визначають латентну злочинність як «сукупність злочинів, що залишилися невиявленими, невідомими правоохоронним органам» [24, с. 59], а А.С. Шляпочников і Г. І. Забрянский — як сукупність кримінально карних діянь, не виявлених правоохоронними органами. До числа таких вони відносять суд, прокуратуру, органи МВС [266, с. 99].

О.М. Джужа латентну злочинність визначає, як всю сукупність вчинених на певній території за певний період злочинів, що не знайшли відображення в офіційній статистичній звітності. Вчений визначає три типи латентної злочинності: природна, погранична та штучна. Природною латентною злочинністю називають сукупність злочинів, вчинених на певній території за певний період, інформація про які не дійшла до суб'єктів реєстрації злочинів. Суттєвим показником прихованості злочинної діяльності є індекс латентної злочинності [159, с. 415].

Латентність являє собою обсяг реально вчинених, але з різних причин не зареєстрованих злочинів. Аналіз наукової літератури, присвяченої вивченню злочинності у сфері економіки, вказує на високий рівень її латентності, яка може сягати 95–99 % [96, с.134; 147, с. 437, 447].

Але за межами статистичного обліку залишається значна частина посягань, яка має враховуватися задля належної оцінки злочинності. Якщо серед розкрадань бюджетних коштів майже 50 % латентних, то серед посягань, пов'язаних із несплатою податків, таких понад 90 %. Латентизація пояснюється передусім діями злочинців, які заздалегідь забезпечують засоби приховування скоєного (природна латентність). Щодо злочинів у сфері підприємницької діяльності, то ймовірність їх виявлення та розкриття значною мірою зумовлюється, окрім вказаного, й протиправною діяльністю посадовців правоохоронних органів (латентність, пов'язана з діями правоохоронців). Показово, що матеріали лише третини кримінальних проваджень про діяння економічної спрямованості доходять до суду [120, с. 227].

Злочини у сфері господарської діяльності вчиняються під виглядом та в процесі легальної економічної діяльності або її реєстраційно-дозвільного забезпечення чи в процесі виробництва, обліку та реалізації виробленої продукції, відповідно, вони є законспірованими під легальні фінансово-господарські операції, а у зв'язку з цим є неочевидними й високо латентними. Вчинення злочинів у сфері господарської діяльності здійснюється в процесі та під виглядом легітимної економічної діяльності, що зумовлює їх неочевидність, а часта відсутність особисто зацікавлених заявників щодо вчинення економічних злочинів зумовлює високий рівень їх латентності. Звідси виявлення і розслідування неочевидних, високо

латентних господарських злочинів технологічно відрізняється від вчинення, прояву і розслідування більш очевидних загально-кримінальних злочинів. Зокрема виявлення і розслідування перших здійснюється від виявлення підозрюваної у вчиненні злочину особи до оперативно-пошукового й технічного спостереження за її псевдолегітимними фінансово-господарськими операціями [205, с. 47].

У процесі дослідження підтверджено, що на високому рівні латентності злочинів у сфері господарської діяльності перебуває нецільове використання бюджетних коштів. Так здебільшого працівники правоохоронних органів дедалі частіше спостерігають небажання контролюючих органів виявляти такі злочини у зв'язку з корупцією у даній сфері.

Це також пояснюється специфікою економічних відносин у сфері господарської діяльності, їх складністю, багатосуб'єктністю, наявністю сотень нормативно-правових актів, що регламентують діяльність їх учасників тощо.

Встановити фактичний стан злочинності у господарській діяльності складно, оскільки вона залежить від діяльності правоохоронних органів. Аналізуючи злочинність за останні п'ять років, доходимо висновку, що простежується суттєве зменшення (майже у два рази) кількості викритих злочинів у сфері господарської діяльності (11104 – 2013 р., 6297 – 2017 р.). Зниження активності з викриття зазначених злочинів можна пояснити використанням ринкової інфраструктури, поширення яких зумовлене на явність об'єктивних чинників у суспільстві та реакцією суспільства через засоби масової інформації. Особливо це впливає на зниження виявлення злочинів у бюджетній сфері, котре відбувається внаслідок недосконалості законодавчого регулювання ринкових відносин [212, с. 415–418].

Високий рівень латентності злочинів, передбачених статтями 210 і 211 КК України, які вчиняються у всіх сфер господарської діяльності. Поширеність вказаних кримінальних посягань жодним чином не кореспондується із показниками кримінально-правової статистики. Так, реєстрація ГПУ України злочинів за ст. 210 КК України скоротилась з 48 у 2013 р. до 21 – у 2017 р. Ще скромніше виглядає облік кримінальних посягань за ст. 211 КК України: якщо у 2013 р. було зафіксовано

0 злочинів, у 2017 р. 3 злочини [70]. Все це свідчить про високий рівень прихованості таких злочинів, що заслуговує на вивчення цього питання в межах окремих наукових публікацій.

За останні роки збільшується і кількість правопорушень, пов'язаних із коштами соціально захищених статей, призначених на підтримку окремих галузей і підприємств; відбувається нецільове використання бюджетних коштів у рамках виконання державних і регіональних програм, спрямовує корупційна складова під час здійснення державних закупівель тощо.

За окремими дослідженнями доведено, що щороку виявляється близько 250 нових схем розкрадання і відмивання державних бюджетних коштів, зокрема при закупівлі товарів, виконанні робіт і послуг, пільговому кредитуванні, використанні коштів резервного фонду, виділених на спеціальні державні програми, призначених для ліквідації наслідків стихійного лиха [179, с. 142–143].

Окремі злочини у сфері господарської діяльності не виявляються взагалі або становлять в рік від 1 до 5 злочинів, до яких відносяться ст.216 КК України «Незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених контрольних марок», ст.222¹ КК України «Маніпулювання на фондовому ринку», ст.223¹ КК України «Підроблення документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів» ст.223² КК України «Порушення порядку ведення реєстру власників іменних цінних паперів», ст.. 224 КК України «Виготовлення, збут та використання підроблених недержавних цінних паперів», ст.. 232 КК України «Розголошення комерційної або банківської таємниці», 232¹ КК України «Незаконне використання інсайдерської інформації», 232² «Приховання інформації про діяльність емітента».

В.В. Лунєєв зазначає, що злочини у зазначеній сфері мають всі ознаки елітарності, оскільки її учасники дуже часто мають високий соціальний статус, а її прояви організований характер, а їх посадові особи діють у змові з представниками комерційних структур [147, с. 468].

У процесі дослідження встановлено висока латентність вчинення злочинів у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами зумовлена

різними чинниками: діяльність пов'язана зі здійсненням операцій, які мають чітко виражений характер фінансово-господарської діяльності ; адміністративний вплив службових осіб на підлеглих, які причетні до правопорушень у бюджетній сфері; застосування службовими особами корупційних зв'язків та заходів заховання злочину та ін.

До умов, що сприяють вчиненню легалізації злочинних прибутків та високому рівню їх латентності, відносяться, зокрема: відсутність досвіду практичних органів у розкритті злочину; існування офшорних зон; наявність фінансової бази у злочинців; існування банківської таємниці; «молодість» складу злочину в КК України.

Корупція у сфері господарської діяльності. Найбільш проблемою протидії злочинам у сфері господарської діяльності є її організованість і корупція. Саме боротьбі з цими явищами присвячена більшість програм і планів щодо боротьби зі злочинністю. Аналіз наукових досліджень свідчить, що дана проблема Україні посідає основне місце.

Корупція розглядається, як різновид соціальної корозії, яка роз'їдає і руйнує органи державної влади, державу та суспільство в цілому. В її основі лежать такі вікові традиції взаємодії в суспільстві, як «послуга за послугу», *do ut des* («даю, щоб ти дав») [151, с. 34]. Головною особливістю якого є використання посадовими особами законодавчої, виконавчої та судової влади, а також громадських об'єднань, установ і організацій господарського управління всіх форм власності свого службового становища для одержання матеріальних цінностей, послуг чи пільг для себе або третіх осіб [166, с. 44].

Україна належить до держав із високим рівнем корупції, яка посилюється та поширюється. Згідно з даними міжнародної організації «Transparency International», у 2012 і 2013 рр. Україна посідала 146-те місце у світі за рівнем корумпованості (із 180 оцінюваних держав), у 2014 р. - 144 (із 177), у той час як на десять років раніше наша держава за Індексом сприйняття корупції посідала 99-те місце у світі. Таким чином, корупція стала загрозою національній безпеці України. Найбільш корумпованими в нашій країні є такі галузі економіки як паливно-енергетична, бюджетно-фінансова, земельна, містобудування. Згідно з даними Федерації

роботодавців України, при розмитненні товарів тільки 50% плати надходило до бюджету, решту готівкою віддавали певним особам за «допомогу» [122, с. 209].

Щорічно збитки, що завдані Україні внаслідок корупційних діянь, становлять до 30% річного бюджету, у тому числі незаконний вивіз капіталу, ухилення від сплати податків тощо [28, с. 35]. “Корупція, за приблизними оцінками, збільшує вартість товарів і послуг на 5–15 %” [5].

Наявні форми корупції та ймовірні ризики виникнення нових її форм зумовлені широким колом об’єктивних і суб’єктивних причин, що є характерними для умов кардинальних економічних перетворень у суспільстві та державі. Серед таких причин поширеності корупції в Україні можна визначити наступні: психологічні втрати перехідного періоду у житті суспільства. Розпад старої економічної системи та втрата матеріальних благ громадянами [101, с. 13–14].

До негативних наслідків корупції у сфері господарської діяльності необхідно віднести:

1) поширення тіньової економіки, що призводить до зниження кількості надходжень і зменшення обсягу державного бюджету;

2) порушення конкурентних механізмів ринку. Корупція ставить учасників ринку в нерівні умови;

3) неефективний розподіл державних бюджетних коштів;

4) підвищення кінцевої ціни продукції і послуг через “корупційні витрати”;

5) погіршення інвестиційного клімату, уповільнення економічного зростання;

6) збільшення і консервація диференціації доходів населення працюючих у господарській сфері;

7) зрощення організованих злочинних підприємців з корумпованими групами урядовців;

8) зміщення мети і завдань політики від загальнонаціонального розвитку до забезпечення владарювання корупційних олігархічних корпорацій;

Економічний характер корупції проявляється в тому, що корупція:

–є елементом економічних відносин і їх негативним наслідком, водночас впливаючи на їх розвиток;

–є своєрідним додатковим «податком» на бізнес, а за оцінками експертів – кожне збільшення ставки цього «податку» на один відсоток скорочує приплив прямих інвестицій в країну на п'ять відсотків;

–її рівень є одним із визначальних показників рівня економічної свободи у тій чи іншій країні;

–полягає у дискримінації підприємців органами державної влади, що може проявлятися у наступному:

1) встановленні непередбачених законодавством обмежень на здійснення окремих видів підприємницької діяльності або ж надання дозволу на їх здійснення при виконанні певних (як правило, дискримінаційних) умов;

2) примус підприємців до пріоритетного укладання договорів або першочергової поставки товарів певному колу споживачів;

3) заборона реалізації товарів з одного регіону до іншого;

4) надання окремим підприємцям пільг або інших переваг у конкуренції з іншими підприємцями тощо [209, с. 24-27].

Л.С. Сміян та Ю.В. Нікітіна до економічних чинників корупційних діянь відносять:

– відсутність сприятливого режиму діяльності підприємств і підприємців, особливо щодо сплати податків, відрахувань до бюджету, одержання державної підтримки, кредитів;

– відсутність прозорості процесів роздержавлення власності, вирішення різних економічних і господарських питань, оцінки прибутків, обсягу податків, одержання пільг, що створює умови їх вирішення за додаткову «винагороду» для службовця;

– наявність суперечностей, коли на фоні збільшення кількості заможних і багатих людей, зростання їхніх прибутків багато державних службовців, наділених повноваженнями у забезпеченні умов для прибуткової діяльності, не мають навіть помірного достатку [126, с. 238].

Корупція у сфері господарської діяльності становить одну з головних перешкод на шляху реформування економіки, забезпечує перехід багатства,

створеного працею багатьох поколінь, і величезних грошових коштів до рук олігархів та їх оточення, які переводять капітали за кордон [95, с. 33].

Корупційні прояви не тільки утворюють антигромадську (зазвичай злочинну) діяльність, а і є формою забезпечення, тобто складовою більш небезпечної діяльності, наприклад, злочинів у сфері господарської діяльності, кримінального бізнесу, які дозволяють злочинним угрупованням впродовж коротких термінів отримати надприбутки, що сприяє підвищенню їх політичного авторитету в суспільстві. Значну кількість корупціонерів і хабарників становлять представники комітетів з управління майном, які керують приватизацією [155, с. 28; 268, с. 25].

За нашими дослідженнями, корупція у сфері господарської діяльності здійснюється у реєстраційно-дозвільній та контрольно-регулятивній діяльності з надання дозволів, ліцензій, сертифікатів (45%), здійснення контролю, виробництва, обліку, руху, розподілу товарів, прав, дій, що містяться в економічному обігу країни (65%).

Наприклад, у 2017 р. був затриманий Голова ДФС України у підозрі зловживанні владою під час особистого підписання рішень про розтермінування податкових боргів щодо організації схеми розкрадання коштів під час видобутку і продажу природного газу в рамках договорів про спільну діяльність із ПАТ "Укргазвидобування", в результаті якої державі було завдано збитків на суму близько трьох мільярдів гривень [268, с.1].

За твердженням окремих досліджень доведено, що тіньова економіка, з одного боку, є наслідком корумпування суспільних відносин у сфері господарської діяльності (економіки в цілому), оскільки можливість її тінізації безпосередньо зумовлена службовими зловживаннями при прийнятті рішень щодо визначення стратегії економічного розвитку, нормативно-правового її регулювання, необхідності легалізації коштів, отриманих корупційним шляхом тощо, з іншого – є причиною їх корумпування, адже дозволяє використовувати тіньовий капітал на підкуп чиновників, стимулює розвиток інших корупційних відносин [152, с.168].

Організовані форми злочинів у сфері господарської діяльності. Організована злочинність в Україні цілком обґрунтовано визнається небезпечним соціально-

економічним явищем, інтегрованим проникненням ділків тіньового бізнесу в економіку, в тому числі за участю корумпованих представників влади та кримінальних організованих формувань. Як зазначають вітчизняні й зарубіжні науковці, організована злочинність в Україні трансформувалася в значну силу зі складною системою операцій на внутрішньому і зовнішньому економічному просторі [232, с. 125].

У кримінально-правовій, економічній та кримінологічній літературі вживається термін «організована економічна злочинність» (злочини у сфері господарської діяльності входять до їх складу) використовується в декількох значеннях. Він може позначати соціальне явище; сукупність осіб (злочинну групу), систему зв'язків та відносин, форму діяльності. Наприклад, за визначенням О.М. Джужи і В.В.Василевича, містить вказівку на соціальний феномен, соціальні зв'язки та сфери дії: організована злочинність - «явище, що характеризується стійким загально-регіональним і міжрегіональним зв'язком злочинних груп, формувань і напрямів злочинної діяльності, замкнутим на відносно велику соціальну групу»[57, с. 16-17].

Водночас А.М. Бойко представляє організовану економічну злочинність як «соціально-економічний процес обігу злочинного капіталу в кримінальній сфері із залученням широких верств населення, з використанням корупції і всього того, що сприяє його нарощуванню і зверненню» [21, с. 189].

Вдало зазначає В. Голіна, що організованою економічною злочинністю є «різновид соціальної діяльності певної кількості членів суспільства, спрямованої на постійне отримання доходів, різних послуг, але тільки способами, які самі по собі є злочинними» [43, с. 39].

Організована злочинність добре законспірована та, в силу латентності більшості вчинених злочинів, не помітна і вимагає від правоохоронних органів іншої стратегії та засобів, ніж ті, що можуть використовуватись для протидії «звичайних» злочинів.

Особливістю організованої злочинності у сфері господарської діяльності є те, що в ролі її організаторів дуже часто є посадові особи органів державної влади та управління, у тому числі керівники.

Так, кількість зареєстрованих злочинів у сфері господарської діяльності, вчинених організованими злочинними групами за останні два роки збільшилося майже на 35%, насамперед у стратегічно важливих, ключових галузях економіки та виявлено: у бюджетній сфері - 30 ОЗГ які вчинили 49 злочинів, у кредитно-фінансовій системі - 8 ОЗГ, які вчинили 21 злочин, у паливно-енергетичному комплексі – 3 ОЗГ, які вчинили 29 злочинів, у сфері земельних відносин – 11 ОЗГ, які вчинили 12 злочинів та ін. Загальні збитки від злочинів вчинених ОЗГ та ЗГ в 2017 р. становлять – 3 177 166,34 грн., сума неповерненого кредиту – 787 396.0 грн., сума не сплачених податків і зборів – 2 164 168,39 грн. Всього відшкодовано збитків 86 592, 46 грн. [70, с. 12].

Тривалість ОЗГ та ЗО до одного року –166, до двох років – 28, до трьох до шести років – 4, більше шести років – 1.

Більшість виявлених організованих злочинних груп (77,0 %) діяли до року, що переконує в особливо небезпечному характері їх діяльності (міжнародні зв'язки викрито лише у 19,0 % випадків, корупційні – у 40,1 %). Більш прихованими є випадки фінансового шахрайства, а також розкрадання бюджетних коштів, учинені за участю державних службовців (їх частка у структурі економічної злочинності зменшилася з 40,7 % у 2016 р. до 49,8 % у 2017 р.).

Географія становить 60% всіх проявів організованої злочинності щорічно реєструється в таких регіонах: Дніпропетровська, Запорізька, Луганська, Полтавська, Одеська і Харківська області, м. Київ. Зазначені регіони становлять групу з високими значеннями даних показників, що перевищують середні показники по Україні. Аналіз показників таких областей, як: Вінницька, Івано-Франківська, Закарпатська, Житомирська, Київська, Львівська, Сумська, Миколаївська, Кіровоградська, Тернопільська, Черкаська, Хмельницька, свідчать що протягом 2017 року показники організованої злочинності були загалом близько 32%. Найменше

виявлено ОЗГ в областях: Волинській, Рівненській, Чернігівській, і Чернівецькій, що складає 8% .

Зауважимо, що організовані злочинні групи посилюють свої позиції через монополізацію окремих видів господарської діяльності, використовуючи відсутність надійних механізмів захисту ринкових відносин, прагнуть зберегти панівне становище в розподільчій сфері, блокують процес реформ, лобіюють прийняття необхідних законів та інших нормативних актів. У окремих галузях суспільного життя злочинні угруповання, користуючись своєю безкарністю та бездіяльністю правоохоронних органів, діють дедалі зухваліше, контролюють найбільш прибуткові види бізнесу та певні території, вчиняють особливо тяжкі та тяжкі злочини [51, с. 5].

Згідно з нашими дослідженнями встановлено, що організовані злочинні групи, які очолюються службовими особами, вчиняють протиправні дії під час приватизації, створення та керівництва фіктивними підприємствами, які створюються для прикриття фіктивності та відмивання коштів, здобутих злочинним шляхом, незаконне вчинення виготовлення та розповсюдження підакцизних товарів, надання незаконних кредитів та організація контрабандного переміщення товарів тощо. Службові особи організують за допомогою корупційних дій незаконний видобуток та реалізацію корисних копалин, розкрадання бюджетних коштів в процесі публічних закупівель, незаконне відшкодування ПДВ при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності тощо[120, с. 342].

Однією із злочинних дій великої суспільної небезпеки є організація злочинними групами, якими керують службові особи, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, з використанням міжнародних та спільних підприємств. що стало глобальною загрозою економічній і політичній безпеці України. Для цього службові особи використовують міжнародну банківську систему та банківські установи в офшорних зонах.

Наприклад, шахрайства з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК України) вчиняються службовими особами, які керують господарськими підприємствами, що створені як юридичні особи та як товариства з обмеженою відповідальністю.

Службові особи для вчинення протиправних діянь залучають декілька комерційних структур або укладають фіктивні договори кредитором і позичальником.

Службові особи створюють злочинні групи на основі ситуативно-договірних відносин на короткі терміни діяльності або на конкретну фінансово-господарську операцію.

Дослідження створених таких організованих груп доведено, що вони мають декілька структурних форм, які об'єднуються в окремі холдинги, і службові особи здійснюють загальне керівництво ними. Формально запроваджений метод управління радою директорів, склад якої формується службовою особою на основі довірчих стосунків. Виявити зловживання службової особи при корпоративному управлінні таким холдингом майже неможливо. Проведення операцій з матеріальними засобами здійснюється за допомогою через ланцюг підставних юридичних (іноді фізичних) осіб, зокрема зарубіжних (офшорні компанії, дочірні підприємства, філії тощо). Службові особи використовуючи корупційну складову в органах державної влади та управління отримують на пільгових засадах державні замовлення з виконання робіт та надання послуг, отримання субвенцій, надання пільг з оподаткування[103, с. 4].

Основними тенденціями вчинення службовими особами організованих злочинів у сфері господарської діяльності є:

- організація та керування тіншовим економічним процесом в основних галузях економіки та на споживчому ринку;
- використання корупційних зв'язків для прикриття підприємницьких структур, які працюють як легально та і не легально;
- серед лідерів організованих злочинних угруповань виокремлюється невеликий контингент осіб, навколо яких концентрується головна частина доходів, одержаних злочинним шляхом;
- налагодження співпраці з організованими злочинними групами країн близького й далекого зарубіжжя;

– розроблення та лобіювання прийняття окремих Законів України та Постанов КМ щодо надання окремих пріоритетів на прибутковий бізнес та одержання привілеїв під час приватизації;

– налагодження корупційних зв'язків з правоохоронними органами з метою уникнути кримінальної відповідальності;

– входження в керуючі партії з метою мати прикриття для майбутнього відтворення злочинних технологій [103, с. 2].

З наведеного необхідно зазначити, що сьогодні управління господарською діяльністю, і в цілому економікою України, запроваджена кримінально-олігархічна модель, яка забезпечує управління тіншовим сектором і створює формування економічного підґрунтя організованої злочинності та відтворення його як “кримінального бізнесу”.

1.3 Кримінологічна характеристика службових осіб, які вчиняють злочини у сфері господарської діяльності

Ефективне застосування заходів для запобігання злочинам у сфері господарської діяльності, які вчиняються службовими особами, можливе лише у тому випадку, коли увага буде сконцентрована на особі службовця як потенційного злочинця, оскільки саме особа є носієм причин вчинення злочину.

Ю.М. Антонян зазначає, що вивчення особи злочинця пов'язано з успіхом попередження злочинності - основний та важливий елемент всього механізму злочинної поведінки тому, що її особливості, які породжували таку поведінку, повинні бути безпосереднім об'єктом запобіжного впливу [9, с. 8].

Сучасні кримінологи підкреслюють, що без пізнання особи злочинця, всієї сукупності властивостей, властивих людині, що наважується на вчинення злочину, неможливо ні пізнати причин і умов злочинності, ні розробити ефективні заходи протидії злочинності. Саме через особу злочинця, тобто її волю, рівень самоконтролю, залежність від мікросередовища, певні схильності та звички, рівень інтелекту, життєвий та кримінальний досвід тощо відбувається трансформація

зовнішніх причин і умов у внутрішні суб'єктивні мотиви вчинення злочину і, врешті-решт, у прийняття рішення про вчинення злочинного діяння або про реагування на ситуативний подразник. Які суб'єктивні особливості людини вплинули на вчинення злочину, чому вона не відмовилася від злочинного діяння - саме в отриманні відповідей на ці запитання полягає кримінологічне значення вивчення особи злочинця, її анти суспільної спрямованості і належності до кримінального середовища [122, с. 77].

С.С. Чернявський зазначає, що вивчення особи злочинця є міждисциплінарною, оскільки вважається предметом дослідження наук кримінального права, кримінального процесу, кримінології, теорії оперативно-розшукової діяльності та криміналістики [260, с. 165].

А.Б. Сахаров підкреслює, що в теорії кримінології поняття «особистість злочинця» визначається неоднозначно, так в першому випадку визначається як особистість людини, яка вчинила злочин і ототожнюється з суб'єктом злочину, в другому випадку сукупність моральних якостей як індивідуума, що вчинила конкретний злочин [223, с.66].

Філософія визначає особистість, як людський індивід, що є продуктом суспільного розвитку, суб'єктом праці, спілкування і пізнання, детермінований конкретно-історичними умовами життя суспільства [181, с. 194].

Психологія визначає особистість, як систему соціальної якості, якої набуває індивід у предметній діяльності та спілкування, що характеризує рівень і якість вияву у нього суспільних відносин [213, с.236].

Кримінальне право визначає особистість злочинця, як суб'єкта злочину і характеризується трьома обов'язковими ознаками: особа фізична, осудна, що досягла певного віку [114, с.153].

Здебільшого учені-криміналісти розглядають структуру особи як сукупність даних про соціально-демографічних, психофізичних, психологічних, біологічних і інших особливостей суб'єкта, його виробничу, побутову, соціально-правову і суспільно-політичну характеристики [42, с.44].

До ознак особи злочинця В.Ю. Шепітько відносить елементи психологічних елементів, які властиві особам, які вчиняють злочини. Дослідження злочинця, як особи, пропонує визначення психологічних механізмів протиправної поведінки, мотивацій різних видів злочинів, необхідність порівняння с індивідуально-психологічних і соціально-культурних чинників у формуванні особи злочинця і протиправної поведінки, впливи на нього стійких і ситуативних психічних станів [111, с. 278-279].

У науковій літературі висловлюються дві полярні точки зору відносно самого визначення особистості злочинця. Одні (Ю.Д. Блувштейн, Ю.І. Лившиц, Г. М. Різник та ін.) визначають особистість злочинця з точки зору постійного вчинення ними злочинних дій як систему [216, с.29]. Відносно ж основної маси осіб, що скоїли злочин, на їх думку, завчасно говорити про них, як злочинців, неможливо, тому що виділяти це поняття, як самостійну категорію, складно, якщо немає їх масового носія.

Інші (Ю. М. Антонян, У.С.Джекебаев, А.І.Долгова, Д.Е.Ігошев, С.Ф. Мілюков, Ф.Р.Сундуоров та ін.) вважають, що якщо є: а) факт вчиненого злочину; б) громадська небезпека, властива без винятку усім категоріям злочинців, тобто і підстави говорити про особу злочинця [153, с.4-6], то можна зробити висновок про те, що кожній особі, що скоює злочин, властиві окремі, властиві тільки йому, криміногенні риси (лат. *crimen*, *in*is – звинувачення, скарга; предмет звинувачення; проступок, злочин – від-греч. *uevenis* – рід, походження, виникнення [168, с.761]), якості, що є джерелом, які пояснюють походження злочину, що лежать в основі внутрішньої причини злочинної поведінки.

Сучасні кримінологи зазначають, що особистості злочинця властива система особливостей, як вказують на нього як на людину, що скоїла злочин. Надалі вчений визначає основні загальні ознаки (стать, вік, спеціальність, освіта, соціальний стан, соціальна роль тощо), до специфічних ознак він відносить ті, що властиві саме особі злочинця, які виражаються в його суспільно-небезпечних діях [123, с.43-44].

І. Даньшин характеризує осіб, які відносяться до категорії злочинців, за сукупністю соціально стійких ознак, а також за соціально-психічними

особливостями, які залежать від впливу зовнішнього середовища, як на індивідуума, і надають скоєному діянню характеру суспільної небезпечності, а винній особі (індивіду) властивості суспільної небезпечності [159, с.565].

Г. Миньковський здійснив спробу об'єднати соціальні, соціально - психологічні та психологічні ознаки як критерії, що розрізняє типи особистості. Запропоновані ним типи особистості мають 3 групи ознак: 1) зовнішні фактори, що впливають на особистість; 2) внутрішні умови (орієнтація, установки); 3) ситуація, в якій проявляються перші дві групи факторів. Тому знання емоцій, відчуттів, інтересів, потреб і волі особи злочинця дає змогу глибше охарактеризувати механізм мотивації злочинної діяльності [159, с.567].

Найбільш поширеним у кримінології є поділ, зроблений у роботах Ю. Антоняна, Б. Волкова, П. Дагеля і А. Сахарова. Названі науковці виділили основних шість групових ознак особи злочинця: 1) соціально-демографічні ознаки; 2) кримінально-правові ознаки; 3) соціальне виявлення у різних сферах життєдіяльності (або іноді говорять про соціальні зв'язки); 4) моральні властивості; 5) психологічні ознаки; 6) фізичні (біологічні) характеристики [159, с.568].

Досконале визначення структурних елементів особи злочинця подане кримінологами А. І. Долговою, А. Р. Ратиновим і Г. Х. Ефремова:

1) демографічні дані, такі, як стать і вік. У кримінальній статистиці виділяються неповнолітні (14-15 і 16-17 років), особи молодого (18-24 роки і 25-29 років) і зрілого віку (30 років і старші);

2) деякі соціально-економічні критерії: сімейний стан; місце проживання; джерело доходу; рівень освіти; професійно-трудова, соціально-культурологічна, соціально-побутова діяльності;

3) громадянство (громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства);

4) стан особи в момент вчинення злочину: факт сп'яніння, знаходження у складі групи (якої саме), перебування в місцях позбавлення волі і т. п.;

5) мотив злочинної поведінки;

б) морально-психологічні установки, що відображають ставлення людини до його проявів в основних видах діяльності (ставлення до закону, правопорядку, праці, сім'ї, культурних цінностей і т. д.) [109, с.297; 216, с. 102].

У статистичній звітності стосовно службових осіб, які вчинили злочини у господарській діяльності, соціально-демографічні ознаки дають важливу інформацію, без якої неможлива повна кримінологічна характеристика службової особи, як злочинця.

Дані про службових осіб, які вчинили злочини у сфері господарської діяльності, потрібні не самі по собі, а переважно для того, щоб зрозуміти суб'єктивні джерела протиправних дій службових осіб, оскільки в будь-якому злочині головним об'єктом є сам злочинець. Саме він несе в собі особистісні причини злочинної поведінки. Тому без знання особи злочинця зрозуміти його поведінку неможливо.

Відповідно до чинного законодавства (прим. ст. 364 КК України), до службових осіб, які вчиняють злочини у сфері господарської діяльності, відносяться особи, котрі керують державними чи комунальними підприємствами, приватними чи комерційними підприємствами з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням [164, с.1052].

Господарський злочин, вчинений службовою особою – це суспільно небезпечне протиправне діяння, що посягає на авторитет і правомірну діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, підприємств, установ чи організацій незалежно від форми власності [158, с. 313].

У процесі вивчення наукових джерел та правових актів встановлено, що особа може бути службовою, якщо вона здійснює обов'язки такої особи (постійно чи тимчасово за наказом чи постановою уповноваженого органу). До таких службових осіб зарахувати керівників і головних бухгалтерів (керівників фінансових підрозділів) бюджетних установ, уповноважених на отримання бюджетних асигнувань, взяття бюджетних зобов'язань і здійснення витрат бюджету.

Службові особи, які вчиняють злочини у сфері господарської діяльності, розрізняються за характером, цілями, мотивами і низкою інших об'єктивних і суб'єктивних ознак злочинної поведінки.

Вивчення нами кримінальних проваджень дає підстави стверджувати, що кримінальні правопорушення, пов'язані з господарською діяльністю, учиняють службові особи, які наділені повноваженнями щодо здійснення грошових видатків.

Суб'єктами цих видів злочинів виступають: 1) безпосередні керівники господарської діяльності і представники контролюючих її органів; 2) керівники суб'єктів недобросовісної конкуренції; 3) керівники суб'єктів державної регулятивної сфери економічної діяльності, яким надано дозвільно-контролюючі повноваження.

Необхідно погодитись з Н. О. Гуторовою, що службовими особами, які вчиняють злочини з використання бюджетних коштів є: головні розпорядники бюджетних коштів, розпорядники бюджетних коштів нижчого рівня, службові особи одержувачів бюджетних коштів [117, с. 302–303].

О. О. Дудоров наголошує, що нарівні з керівниками і головними бухгалтерами бюджетних установ, суб'єктом зазначених злочинів є службові особи, які очолюють приватні підприємства господарювання, громадські чи інші організацій, які не мають статусу бюджетної установи, але уповноважені розпорядником бюджетних коштів на здійснення заходів, передбачених бюджетною програмою, та отримують на їх виконання кошти бюджету [164, с. 629–630; 113, с. 542–544].

На підставі вищесказаного, можна визначити поняття службової особи, яка вчиняє злочини у сфері господарської діяльності, якій властиві такі ознаки: призначення на посаду згідно з наказом чи постановою, прийняття рішень, які суперечать його функціональним обов'язкам, заволодіння матеріальними коштами на основі прийняття протиправного рішення шляхом зловживання службовим становищем.

Соціально-демографічна характеристика службової особи (стать, вік та освіта), яка вчиняє злочини у сфері господарської діяльності. У структурі осіб, що

вчинили господарські злочини, за даними нашого дослідження, слід відзначити приблизно їх співвідношення за статтю (45,5% – жінки і 54,5% – чоловіки), що певною мірою відповідає і загальному співвідношенню розподілу населення країни. За результатами перепису населення 2016 р. співвідношення чоловіків і жінок склало відповідно 45,2% – чоловіки і 54,8% – жінки. Певна рівновага статевих співвідношення серед осіб, які вчинили господарські злочини, зумовлена тим, що жінки традиційно частіше займають посади, пов'язані з виконанням обліково-бухгалтерських функцій, обслуговуванням товарно-матеріальних цінностей, ведення договірних документів. Також це пояснюється тим, що, по-перше, керівники господарських підприємств, будучи прямими розпорядниками грошових засобів і здатні розробити складніші схеми шахрайства з фінансовими ресурсами.

Судова статистика зазначає, що динаміка жіночої злочинності з окремих видів злочинів неухильно зростає. А стосовно господарських злочинів питома вага жіночої статі у 1993 – 2001 рр. складала майже половину засуджених. Таким чином, починаючи з 2013 р. питома вага жінок у структурі господарських злочинів неухильно зростала. А у цілому в структурі господарської злочинності, за даними МВС України, у 2016 р. жінки склали 40,4% проти 20% у загальній злочинності.

Службові особи, які вчиняють злочини у сфері господарської діяльності становлять чоловічої статі, віком 31–60 років, жінки віком 35-50 років.

Службовими особами, які вчинили ухилення від сплати податків, тобто найактивнішими неплатниками податків слід визнати осіб віком 30–39 років (28,8%), 25–29 років.

Службові особи, які вчинили злочини в бюджетній сфері й, зокрема, проти порядку виконання бюджету, переважно такого віку(50–59 років) – 45 % від загальної кількості виявлених злочинців(для порівняння - особи у віці 40–49 років – 33 %; понад 60 років – 13 %). Достатньо зрілий вік осіб, які вчиняють злочини проти порядку виконання бюджету, пояснюється тим, що повноваження щодо використання бюджетних коштів, зазвичай, надають особам зі значним професійним і життєвим досвідом. Серед злочинців цієї категорії близько 1/3 становлять жінки, що дещо менше порівняно із середньою кількістю жінок, які

вчинили злочини у сфері господарської діяльності (близько 41 %). 89 % осіб, що вчинили злочини проти порядку виконання бюджету, мали повну або базову вищу освіту, що зумовлено необхідністю володіння спеціальними знаннями для виконання покладених обов'язків. 27 % становлять наймані працівники, насамперед, службові особи юридичних осіб підприємств, установ, організацій-одержувачів бюджетних коштів. Майже всі засуджені на час вчинення злочину перебували у шлюбі та не мали судимості. За морально-психологічними якостями вирізнялися високим рівнем правової обізнаності в питаннях, що пов'язані з виконанням бюджету; стійким характером криміногенної спрямованості особистості; нехтуванням правовими приписами та неповагою до закону.

Структура службових осіб, які вчинили господарські злочини в залежності від статті КК України нерівномірна. Так в структурі осіб, які вчинили злочини у банківській сфері, найбільша питома вага саме посадових осіб банків, зокрема: керівники банківських установ та їхні заступники(44 %); інші посадові особи, які відповідали за проведення банківських операцій, становили 39 %. Співучасниками були близько 22 % особи, які брали участь у вчиненні злочинів, – це технічні працівники (економісти, операціоністи, оператори ЕОМ).

Службовими особами, які вчинили ухилення від сплати податків, тобто найактивнішими неплатниками податків слід визнати осіб віком 30–39 років (28,8 %), 25–29 років. Службові особи, які вчинили ухилення від сплати податків, переважно займали керівні посади (59,6 % винних в ухиленні від сплати податків були керівниками підприємств, установ, організацій; 12,3 % – головними(старшими) бухгалтерами; 27,3 % – підприємцями без утворення юридичної особи тощо).

Службові особи, які вчинили господарські злочини в аграрному секторі економіки, за віком розподіляються так: від 36 до 50 років (43,0 %); від 25 до 35 років (36,6 %); 51 рік та старші (20,4 %). Більшість мали вищу освіту – 48,6 %. Співвідношення осіб чоловічої статі до осіб жіночої статі фактично однакове (49,1 % до 50,9 %). Більшість господарських злочинів у цій сфері вчиняють керівники сільськогосподарських підприємств – 27,7 %; керівники підрозділів сільськогосподарських підприємств – 23,6 %. Матеріально відповідальні особи –

19,8 % злочинів; фінансово-бухгалтерські керівники – 17,3 %; 4,8 % злочинів вчиняли державні службовці. За стажем роботи: 45,0 % – це особи, які працювали від трьох до п'яти років; 43,1 % – понад п'ять років; 11,9 % – до трьох років. Привертає увагу те, що у 78,6 % випадках особи мали абсолютно позитивну характеристику.

Конкретизуючи характеристику службових осіб, які вчинили господарські злочини в паливно-енергетичному комплексі, можна зазначити, що, зокрема, у нафтогазовому секторі переважають особи чоловічої статі віком від 30 до 50 років – 75,0 %, які мають вищу освіту, – 83,3 %, працездатні, які не працюють і не навчаються – 58,3 %, раніше засуджені – 2,0 %. Майже третина виявлених осіб, які вчинили злочини економічної спрямованості в нафтогазовому комплексі, діяли у складі групи. Особи, які вчинили економічні злочини у вугільній промисловості, переважно віком від 40 до 50 років; за соціальним станом – керівники підрозділів і керівники підприємств (60 %); 48,4 % – з вищою освітою та 42,5 % – спеціальною освітою; рівень рецидиву в засуджених осіб у вугільній галузі дещо нижчий (5 %), ніж у інших сферах господарювання (7-9 %).

Більшість злочинів, передбачених ч. 3 ст. 206 КК України, а саме 59%, вчиняється службовцями-жінками. Вік злочинців коливається від 25 до 50 років. Усі особи мали вищу освіту (23% злочинців мали дві та більше вищі освіти) й характеризуються досить високим рівнем інтелектуальних здібностей. Під час здійснення протидії законній господарській діяльності 38% злочинців знаходилися в емоційно-збудженому стані. Щодо суспільного статусу, то 73 % злочинців зазначили, що службовці не користуються повагою в суспільстві, мають низьку заробітну платню та позбавлені реальних соціальних гарантій. У 89 % випадків службові особи проживали в межах адміністративно-територіальної одиниці, де вчиняли злочин, 67 % осіб знаходилися в законному шлюбі.

Службові особи, які вчинили злочини у сфері приватизації, зазвичай, чоловічої статі (70,7 %); віком від 30 до 50 років (55,9 %). Особи, які вчинили злочини в аграрному секторі економіки, за віком розподіляються так: від 36 до 50 років (43,0 %); від 25 до 35 років (36,6 %); 51 рік та старші (20,4 %).

Дослідження структури учасників організованої злочинної діяльності у сфері господарської діяльності вказують на те, що кожна п'ята службова особа вчинила злочин у складі групи осіб і з ними є громадяни України (98 %). Разом з тим, у зв'язку з особливостями зовнішньоекономічної діяльності, що передбачає співпрацю із зарубіжними контрагентами, нерідко у злочинних схемах беруть участь іноземні громадяни (2 %), здебільшого громадяни СНД. 88 % осіб – чоловічої статі. За віковим цензом учасники організованої злочинної діяльності у господарській сфері порівняно старші за інших економічних злочинців (основна група понад 40 років). Такі вікові відмінності пояснюються тим, що у господарській злочини вчиняються у сфері публічних закупівель товарів, робіт і послуг.

Найчастіше вступають у змову зі злочинцями керівники банку (72,4 % респондентів з-поміж оперативних працівників та 84 % – банківських службовців); керівники та посадові особи кредитних підрозділів (відповідно – 59,7 % та 56 %); економісти, які працюють з кредитними справами (відповідно – 18,3 % та 2 %); колишні банківські працівники (відповідно – 13,7 % та 10 %).

Окремі дослідники встановили залежність активності злочинної діяльності від стажу роботи господарській сфері. Так, найактивнішу криміногенну групу серед чоловіків становили особи, які перебували на посадах від 2 до 5 років (48,5 %). Відповідно серед жінок – це особи, які перебували на посадах від 5 до 10 років. Окрім цього, автор зазначає, що найвищий рівень активності вчинення групових злочинів спостерігається серед керівників підрозділів та фінансово-бухгалтерських працівників підприємств вугільної промисловості [246, с. 140-141].

Сімейний стан службових осіб, що вчиняють злочини у сфері господарської діяльності. У більшості викритих службових осіб, які вчинили господарські злочини були одружені (65,8%), розлучені складають (24,2%), неодружені і незаміжні (10%). Такий значний відсоток осіб, які перебували у шлюбних відносинах на момент вчинення злочину, пояснюється, по-перше, тим, що велика частина службових осіб перебувала вже у достатньо зрілому віці. По-друге, в процесі виявлення злочинів, з метою уникнення конфіскації майна, службові особи фіктивно розлучаються. Це зумовлюється тим, що одним із мотивуючих факторів вчинення таких злочинів є

намагання покращити матеріальне становище сім'ї, яка також користується отриманими від вчинення злочину матеріальними благами.

Соціально-психологічна характеристика службових осіб, що вчиняють злочини у сфері господарської діяльності. Наука в контексті соціальної психології до структури особи відносить її професійну спрямованість (досвід, навички, уміння) психологічний стан (моральні орієнтації, звички) тощо [142, с. 154-160]. Що стосується традиційних закономірностей формування психології злочинця, то до них належать: розвиток та формування психічних властивостей особи, що сприяють протиправним діям [34, с. 690]. Поведінковий механізм є індивідуальний не передбачуваний. Принципи моралі людина виконує добровільно, але частково. Зазначена вибірковість скеровується на забезпечення відповідних матеріального добробуту. При вчиненні протиправних діянь, які мають попередній вплив на особу та її психіку, що визначається конкретним часом та місцем. Психологія злочинного діяння особи має таку же саму форма психології законослухняної особи, але зміст різний. Такі закономірності складаються з таких етапів: особистість формується як злочинець; визначення мотиву протиправного діяння; визначення способу дій щодо вчинення злочину; вчинення злочину з настання відповідних юридичних наслідків [271, с. 77].

Необхідно підкреслити, що психологія службової особи – це цілісна, системна, структурна, ієрархічно виражена особистість. Метою сфери спрямування є незаконне заволодіння матеріальними цінностями шляхом зловживання службовим становищем [64].

Особистість – не лише те, що вона робить, але і те, як вона робить. До цієї сфери відносяться морально-ділові (морально-психологічні, морально-характерологічні) професійно-ділові компоненти [269, с.19].

С. Д. Максименко, досліджуючи психологію особистості, дійшов висновку, що вона унікальна, але вивчення її дуже складне і проблемне [148, с.52]. Надалі він наголошує, що на поведінку людини впливає відображення психіки, яка позначена впливом навколишнього середовища. З іншого боку, на психічне життя

людини має відбиток суб'єктивного через об'єктивне сприйняття дійсності [149, с.76-77].

Мотиви поведінки лежать в основі злочину. Правоохоронці стверджують, що всі господарські злочини вчиняються із користі. Які ж глибинні психологічні дії віддзеркалюють дану мотивацію, у чому їх природа? Це відображається у спрямованості злочинів, які вчиняються з корисних мотивів [265, с.95].

Вчиненню протиправних діянь службовою особою у сфері господарської діяльності передують психологічний розвиток щодо маніпулювання індивідуальною і суспільною свідомістю. Службові особи, які вчиняють корупційні діяння, здійснюють свідомі вчинки на створення психологічної переваги для їх злочинної діяльності (прикриття, невиявлення, заховання) [32, с.101].

Вчинення господарських злочинів службовими особами, зазвичай, пояснюється бажанням одержання особистої матеріальної вигоди; нездатністю протистояти спокусі збагачення; нерозумінням неправомірності характеру своїх дій.

Для існування людини природним є забезпечення матеріальних благ шляхом корисної суспільної праці. Залежно від психологічного стану та його виховання у різних людей є різні матеріальні потреби: від продуктів харчування до предметів розкоші. В науковій літературі визначено основні потреби людини для її існування, до яких відносяться: 1) мінімальні необхідні засоби для нормального забезпечення біологічного стану організму людини; 2) потреби мають відповідати відповідним стандартам; 3) невідповідність соціальним нормам, надлишкове забезпечення завищених потреб; 4) безпідставне накопичення надлишкових негативних потреб, які об'єктивно деградують людину як особистість [128, с.87].

Таким чином, вчинення економічних злочинів і зумовлюється актуальними або потенційними матеріальними потребами людини і їх задоволенням у даний момент або в майбутньому.

Мотивами вчинення економічних злочинів за матеріалами вивчених кримінальних проваджень були такі: корисливі мотиви – 47,3%, важке матеріальне становище – 23,8%, задоволення повсякденних потреб – 14,8%, не встановлено –

14,1%.

За дослідженням кримінологів радянської доби, було встановлено, що мотивами корисливих злочинів є переважно збочені потреби особи у пияцтві, розгульному способі життя, потяг до престижних речей тощо. Сучасний стан економічного розвитку ринкових відносин в Україні, поляризація населення за рівнем доходів, зміни у мотивації економічної діяльності і її стимулів наклали відбиток і на мотивацію вчинення господарських злочинів. У той же час, під час досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень у сфері господарської діяльності дані питання не вивчаються і не аналізуються. У матеріалах кримінальних проваджень, які досліджуються, майже не міститься інформація щодо мотивів і приводів вчинення злочинів у сфері господарської діяльності.

У процесі дослідження підтверджено, що з наближенням свідомості громадян до європейських стандартів міняються причини, умови та мотивація вчинення правопорушень у сфері господарської діяльності.

Вивчення морально-психологічних ознак службових осіб, що вчиняють господарські правопорушення, показало, що основною мотивацією є особиста вигода і це відображається у таких ознаках: гроші, як ознака владних повноважень; упевненість у владі грошей; використання держави та інших суспільних утворень для особистого збагачення; використання свого досвіду та розуму не для розвитку господарської діяльності, а тільки для особистого збагачення та утримання у даній сфері.

Службовій особі злочинця, що вчиняє правопорушення у сфері господарської діяльності, належать наступні морально-психологічні ознаки, такі як: бажання встановлювати монополію у господарській сфері (11,4%), корисні мотиви їх діяльності (44%), самозадоволення, несамокритичність, відсутність поваги до порад (11,8%), мета отримати надприбутки будь-яким шляхом (85%), наявність засобів щодо ухилення від кримінальної відповідальності (20%), явна неповага до нормативно-правових актів (38,5%), перевага корупції, як основи успіху (41%), пріоритет тіньової господарської діяльності (22,4%), зневага інтересами законної

господарської діяльності (39,7%), відсутність бажання працювати на інтереси держави (10,5%), перевага використання доходів від господарської діяльності на свої завищені потреби (43,6%) .

Під час вивчення наукової літератури встановлено, що психологічній особистості службових осіб, які вчиняють злочини у сфері господарської діяльності властиве наступне: у них наявність особистісного та зухвалоного ігнорування вимог нормативно-правових актів; присутній правовий нігілізм; використання будь- яких засобів для здійснення особистого збагачення [129, с. 142,143].

Ставлення службових осіб до вчиненого злочину, то, за матеріалами кримінальних проваджень встановлено: розкаялися у вчиненні злочину 65,2%, визнали себе винними повністю 44,4%, частково – 20,8%, не визнали себе винними відповідно 34,8%, не покаялися – 2%. 77% злочинців характеризувалися позитивно. Окрім того, тільки 30 % злочинців відшкодували збитки, заподіяні злочином.

1.4 Детермінанти, що впливають на вчинення злочинів службовими особами у сфері господарської діяльності

Для того, щоб розробляти і ефективно впроваджувати в життя заходи попередження злочинності в нашому суспільстві, що забезпечують її зниження, а в історичній перспективі і ліквідацію як соціального явища, необхідно знати, що її породжує і живить. Це знання досягається шляхом причинного пояснення існування злочинності і її динаміки.

З огляду на те, що проблема детермінації злочинів, учинених службовими особами у сфері господарської діяльності, має велике практичне значення у протидії злочинності в цілому.

Встановлення дійсних детермінантів злочинів у сфері господарської діяльності представляє собою науковий розвиток кримінології з метою використання досягнутих результатів у практичній діяльності правоохоронних органів з метою впливу на таку злочинність та нейтралізації і мінімізації її наслідків.

Необхідно підкреслити, що детермінація злочинності є багатогранною, яка охоплює різні суспільні відносини, процеси, які є предметом дослідження таких суспільних наук, як філософії та психології, а також соціології та соціальної психології. Вирішення проблеми детермінації злочинів у сфері господарської діяльності викликає необхідність дослідження основних суспільних економічних процесів, ринкових утворень, суспільної діяльності, що здійснюється службовими особами у сфері господарювання [125, с. 22].

Універсальний словник української мови визначає детермінант (віл лат. мови – *determinans* – той, що визначає) – причина, що є визначальною для виникнення явища [133, с. 212].

Детермінізм, як філософська категорія, як матеріалістичний принцип, що стверджує причину зумовленість усіх явищ природи, суспільства і людської психіки, зокрема людської волі [251, с. 100].

Детермінізм означає зв'язок, що проявляється у залежності речей (властивостей речей і відносин між ними, подій, процесів, станів) у їх існуванні та зміні від будь-яких факторів» [10, с. 30].

У вітчизняній психології сформувався новий вид детермінізму, за яким вважають, що активність свідомості людей визначається їх способом життя. Основним пояснювальним принципом для психіки людини стало положення про те, що змінюючи реальний, незалежний від свідомості світ своєї предметної діяльності, людина змінює свою свідомість і себе [213, с. 99].

Соціологічна наука розглядає детермінізм, як фактори природного середовища, при цьому розглядають як незалежні змінні, що впливають на ті чи інші характеристики суспільства – залежні перемінні [237, с. 102].

На наш погляд, детермінанти що спонукаю на вчинення злочинів, як правило це об'єктивні і суб'єктивні явища, що активізують психічну діяльність особи на кримінальну поведінку, котрі мають належний зв'язок між собою.

Н. Ф.Кузнецова підкреслювала, що у детермінантах злочинності необхідно розрізняти соціальні явища, що її породжують і здійснюють несприятливі зміни стану і динаміки. Останні впливають на: а) інтенсивність дії явищ першої групи

(наприклад, ослаблення боротьби зі злочинністю в певному регіоні); б) масштаб дії явищ першої групи (поява нових районів певного регіону); в) формування нових «ланцюгів спричинення» (наприклад, обстановка надзвичайного стану) [127, с. 15].

У кримінології існують різні підходи до класифікації теорій (концепцій) детермінації злочинності:

- кондиціоналістський, традиційний (в якості причини злочинності розглядається вплив зовнішніх чинників); традиційно-діалектичний та інтеракціоністський, який розглядає причини злочинності як результат взаємодії соціального середовища і людей (А.І. Долгова) [60, с. 252-258];

- казуальний підхід, який знаходиться у кореляційному зв'язку із показниками злочинності і на пізнанні тих закономірностей, яким підпорядкована динаміка злочинності в соціальному середовищі (Д.В. Бухарев) [17, с. 23];

- розуміння змісту та ролі причини в структурі детермінації злочинності (А.М. Бойко) [21, с. 17];

- особливістю детермінації злочинності є її соціальна зумовленість, а злочинність - це історичний продукт суспільного життя (Б.Б. Головкін) [120, с. 73,74].

Досліджуючи загальні підходи до детермінації злочинності, вчені розглядали наступні концепції: факторний, який поділяється на багатофакторний і однофакторний (П. Гришаєв, О. Яковлев); соціально-психологічний (Н. Кузнецова, М. Стручков); соціальних суперечностей (Я. Гілінський, В. Кудрявцев, Л.Кондратюк, В. Номоконов); комбінований (поєднує концептуальні положення декількох підходів, зокрема, багатофакторного, соціальних суперечностей і частково - соціально-психологічного (І. Даньшин); інтеракціоністський (А. Долгова); теорія універсального натуралізму (О. Костенко); комплексний (передбачає аналіз усього детермінуючого комплексу різних ланок і на різних рівнях детермінації проявів злочинної активності (А. Закалюк) [21, с. 17-18]. Викладена концепція - чисто авторське бачення даної проблеми.

Здійснений аналіз наукових теорій детермінації злочинності С.Ф. Денісовим та Р.Л. Тимчуком доводять, що С. Нежурбіда пропонує власну класифікацію

кримінологічних теорій детермінації злочинності на макрорівні, до макрорівні. На теорії аномії/напруження поділяють Р. Мертон, С. Месснер, Р. Розенфельд та Р. Енью. На теорією соціальних суперечностей поділяють Я. Гілінський, П. Дагель, В. Кудрявцев, В.Номоконов та А. Сухов та на соціально-екологічні теорії включаючи концепцію соціальної дезорганізації [125, с. 94].

А.П. Закалюк за різними критеріями поділяє детермінанти на: 1) внутрішні та зовнішні; 2) безпосередні та опосередковані; 3) прямі та зворотні; 4) стійкі та нестійкі; 5) суттєві та несуттєві; 6) необхідні та випадкові; 7) сильні та слабкі; 8) жорсткі (однозначні) та нежорсткі (багатозначні) та ін. [76, с. 183].

Відомий кримінолог Н. Ф.Кузнецова, яка розробляла теорію кримінологічної детермінації у зазначений період (з 80-х років ХХ ст.) включає до системи кримінологічної детермінації три основні елементи: причини, умови та кореляти [131, с. 11].

Вказані терміни належать до теорії детермінації та її складової – теорії причинності. Причиною називають явища (системи), які *породжують, продукують інші явища (системи) – наслідки*. Тобто між причиною і наслідком є зв'язок генетичний, продукуючий. У тлумачних словниках слово «причина» етимологічно пов'язується з дієсловом «вчиняти», тобто робити, творити, виробляти (явище, яке зумовлює або продовжує інше явище, мотив) [248, с. 496].

Причинність, що породжує і сприяє вчиненню злочинів, є багатообразною і складає свій рівень та має відповідну класифікацію: а) за рівнем дії (підпорядкування); б) за змістом; в) за природою і іншими критеріями. Для вивчення реальних процесів детермінації злочинності потрібно проводити комплексний аналіз злочинів із застосуванням вказаних підходів.

У процесі дослідження детермінантів злочинів службовими особами у сфері господарської діяльності необхідно виділити такі групи обставин: обставини, які впливали на становлення службової особи в процесі її трудової діяльності (вплив негативних явищ: корупція у навчанні, отримання посади тощо), друге - це життєва ситуація вибору вчинення злочину службовою особою під впливом державних корумпованих структур. У процесі визначення детермінації зазначених злочинів не

потрібно визначати неминучість і закономірність причин та умов, що сприяють вчиненню злочину, як це пропонується деякими вченими [141, с. 324]. Професор Н. Н. Ярмиш в монографії зазначив, що такі ознаки можуть підтвердити зв'язок між окремими фактами та явищами [274, с. 110–212].

Причиною називають явища (системи), які *породжують, продукують інші явища (системи) – наслідки*. Тобто між причиною і наслідком є зв'язок генетичний, продукуючий. У тлумачних словниках слово «причина» етимологічно пов'язується з дієсловом «вчиняти», тобто робити, творити, виробляти (явище, яке зумовлює або продовжує інше явище, мотив) [248, с. 496].

У системі причинності злочинності присутні всі згадані види причинного зв'язку: бінарний, злочинний ланцюг, причинна мережа [131, с. 12].

Необхідно підкреслити, що причини та умови злочинності визначають систему компонентів окремого виду злочинів [49, с. 435].

Таким чином, причини – це соціальні явища, які в бінарному зв'язку породжують і відтворюють злочинність і злочини як свій закономірний наслідок [127, с. 116].

Умови – такі явища, які самі не породжують злочинність і злочини, а сприяють, полегшують, інтенсифікують: а) формування і б) дію причини. Це різноманітні явища, процеси, обставини, які сприяють або створюють можливість виникнення та прояву причини, яка породжує наслідок [205, с. 188].

Як підтверджують окремі дослідження, між причинами та умовами існує тісна взаємодія, наявність якої і дозволяє використовувати узагальнене поняття «криміногенні детермінанти», що охоплює й ті та інші. Умови самі собою не можуть породити злочин, а тим більше їх поєднати. Кримінальні детермінанти формують причини, які мають тісний зв'язок і складаються у вигляді системи «причини – умови» і зумовлюють загальний зміст [121, с. 435].

Криміногенні фактори злочинів у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами службових злочинів досить численні й різноманітні. Вони визначені передусім істотними змінами у соціально-економічному житті суспільства і діляться на зовнішні та внутрішні причини.

Дослідженням підтверджено, що детермінанти злочинів у сфері господарської діяльності можуть бути короткострокові, середньострокові та довгострокові, що визначають тенденцію даного явища.

До короткострокових необхідно віднести вплив світової економічної кризи (1997-2008 рр.) як зовнішній вплив на розвиток нашої господарської діяльності, що супроводжувалося різким падінням. Середньострокові фактори впливу на господарську діяльність продовжуються циклічно на протязі 30-50 років і впливають на суттєві зміни функціонування даної сфери. Довгострокові чинники існування злочинів у сфері господарської діяльності пов'язанні з глобальними соціально-економічними змінами нашого суспільства з переходом від державної власності до тотальної приватизації та намір вступити в загальний світовий ринок.

До зовнішніх загально-соціальних причин злочинів у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами, необхідно віднести:

а) глобалізацію в сфері господарської діяльності, що означає проникнення транснаціональних корпорацій в національну економіку, насамперед, кримінальну, яка дає максимальний прибуток і обчислюється тисячами відсотків, що сприяє перевазі норм міжнародного права над національним ;

б) економічна злочинність іноземців під прикриттям спільних підприємств, міжнародних економічних організацій;

в) використання міжнародної банківської системи для відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом;

г) диктування економічних умов за допомогою міжнародного валютного фонду тощо; .

д) міжнародний тероризм комерційного плану, який впливає на зниження товарообігу та отримання інвестицій, а також використовуються легальні фінансові-господарські структури як всередині країни, так і за кордоном для фінансування своєї злочинної діяльності (відносяться самопроголошені республіки ДНР, ЛНР, які перетворилися в різновид кримінального бізнесу);

ж) тінізація зовнішньоекономічної діяльності, 55-60% всього товарообігу в цій сфері здійснюється без митного оформлення або контрабандою (57%);

з) цілеспрямований розвал економіки через підкинуту і реалізовану ідею конверсії;

і) економічний тиск шляхом введення митних обмежень та розв'язання прямої військової погрози (зі сторони Російської Федерації) з метою домогтися територіальних поступок та ін.

М.В. Попович дослідив історію формування внутрішніх криміногенних процесів у сфері господарської діяльності і поділив на кілька етапів. Так, перший етап (1985-1988 рр.) характерний зловживанням у зазначеній сфері керівниками підприємств і кооперативів. Службові особи державних підприємств та керівники кооперативів вимивали спекулятивним шляхом державні ресурси, перекачуючи в приватний сектор і при цьому отримуючи високі надприбутки. Таким чином здійснювалося накопичення приватного капіталу. Другий етап (1999-1993 рр.) характеризується формуванням криміногенних процесів у банківській сфері. В результаті реформи злочинним шляхом відбулося накопичення капіталів у приватних банках через переведення державних активів і привласнення заощаджень громадян. На завершенні 1993 р. - проникнення в легальну господарську діяльність рекетирських угруповань, які злилися з господарниками і утворили організовані злочинні клани, які стали представляти інститути політичної влади. Тотальна злочинна приватизація призвела до незаконного накопичення матеріальних ресурсів і в майбутньому - утворення господарських кланів. Третій етап (1993-2002 рр.) характерний криміналізацією сфер кредитної, податкової, реєстраційно-дозвільної та приватизаційної. У цей період був створений механізм руйнації підприємств до банкрутства та незаконної приватизації. Зазначені процеси супроводжувалися широкомасштабними розкрадання суспільної власності, навмисне доведення до банкрутства підприємств з метою їх приватизації за безцінь, корупціонізацією всієї інфраструктури управління у сфері господарської діяльності, що призвело до глобальної тінізації економіки та створення олігархії. Цей період характеризується процесом збільшення виявлених злочинів у даній сфері. Якщо в 1984 р. – 229712 злочинів та у 1993 р.- 115987 злочинів, що становить ріст в 9 разів [249, с. 28-32].

Досліджуючи вищевказані періоди, Я.Ю. Кондратьєв визначив загальні внутрішні фактори детермінантів злочинності у сфері господарської діяльності і характеризує за такими факторами: 1) довгострокові фактори: відсутність досконалого процесу господарського керівництва різними формами власності; не розроблення ринкових механізмів для встановлення добросовісної конкуренції та цінової політики; відсутнє сучасне інформаційне забезпечення управління господарською діяльністю; не встановлена сучасна податкова політика для підприємців; не відбулося переходу від командно-адміністративної системи господарювання до ринкової. 2) середньострокові фактори: кримінальна монополізація основних галузей господарської діяльності (споживчий ринок у власності колишніх партійних керівників); занепад виробництва товарів і експорт сировини; адміністративне керування господарською діяльністю та надання пільг своїм підприємствам; створення корупційної схеми з викачування грошових ресурсів з господарської діяльності із залученням правоохоронних структур, що створило 50% рівень тінізації в цілому економіки. 3) короткострокові фактори: не проведено основних реформ економічної системи країни; адміністративний тиск на суб'єктів господарювання з метою сплати податків і встановило корупційну складову для неофіційних виплат (хабарів) державним чиновникам, що природно призвело до тіньової економіки; не розроблення правових норм та здійснення організації правоохоронними органами щодо протидії злочинності у сфері господарської діяльності; відсутність створення умов для інвестицій для вливання зарубіжного капіталу в господарську діяльність країни; не розроблені механізми захисту вітчизняного виробника товарів, робіт та послуг; не створена правова основа щодо захисту суб'єктів господарської діяльності тв. ін. [100, с. 250].

Названі чинники за своєю суттю становлять ядро суспільно-соціального життя суспільства і саме їх взаємозв'язок у цілому та окремо може впливати на розвиток злочинів, учинених службовими особами у сфері господарської діяльності.

А. І. Долгова стверджує, що не має основних чи загальних причини, які би надали відповідь на умови, що сприяють вчинення конкретних злочинів [109, с.

110]. Злочинність і злочини – поняття різні і причини їх вчинення також різні. Таким чином неможливо створити класифікацію причин злочинності [92, с. 73–80].

Як відомо, внутрішньою причиною злочинної поведінки службових осіб є криміногенна мотивація. Для корисливого злочинної поведінки типова корислива криміногенна мотивація. Користь взагалі - це прагнення до особистої вигоди, наживи, матеріальної користі за чужий рахунок. Так, Н. Ф. Кузнєцова, досліджуючи криміногенну мотивацію взагалі, виділила свого часу чотири види корисливої мотивацій: користь - накопичення, користь - паразитизм, користь - легковажність, користь - нужда [130, с. 11].

За сутнісною характеристикою детермінанти можна розподілити на основні групи, а саме: соціально-політичні, соціально-економічні, правові, соціально-психологічні, організаційно-управлінські та детермінанти, пов'язані з недоліками правоохоронної і правозастосовної діяльності.

До *соціально-політичних факторів*, що детермінують злочини у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами, належать такі явища: тотальність державного регулювання господарської діяльності; відсутність запроваджених реформ у господарський сектор; створення корпоративно-бюрократичної структури (олігархи), які монополізували господарську діяльність; створення контролюючого надприбуткового бізнесу у сфері виробництва та торгівлі металобрухтом, енергоносіями, банківською діяльністю тощо; призначення керівників галузей економіки (міністерства) за партійними ознаками, які становлять більшість у Верховній Раді (конкурс формальний); відсутність ефективного громадського контролю за діяльністю службових осіб, які очолюють державні установи та комерційні підприємства.

Демографічні детермінанти злочинів, що розглядаються, – це внутрішня міграція населення зі Сходу країни, стрімке зростання кількості загиблих внаслідок проведенням антитерористичної операції, зменшення населення країни за рахунок залишення на території анексованої АР Крим більшості громадян України, які отримали громадянство РФ.

Політико-ідеологічні причини та умови пов'язані, зокрема, з непрогнозованістю та нестабільністю державної політики, неврахуванням пріоритетних потреб населення при розробці, прийнятті та внесенні змін до бюджетів різних рівнів. Кримінологічні детермінанти цього виду злочинів – це недоліки під час реалізації державної кримінальної та кримінологічної політики у сфері протидії злочинності, недоліки правоохоронної діяльності щодо запобігання злочинності, взаємодії правоохоронних органів з громадськістю, процес реформування правоохоронної системи, низький рівень розкриття злочинів.

Соціально-економічні чинники, які детермінують злочини у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами. Криміногенні фактори зазначених злочинів досить численні й різноманітні. Вони визначені передусім істотними змінами у соціально-економічному житті суспільства.

До економічних чинників, що детермінують злочини у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами, належать такі явища: практичне неспіввідношення зростаючого споживання матеріальних благ службової особи до спроможності держави у їх забезпеченні; створенні правила ведення господарювання тіньовою економікою, як спосіб економічного виживання; високий рівень отримання прибутків від нелегальної господарської діяльності тощо.

До соціально-економічних детермінант необхідно віднести загострення економічної ситуації в державі, непідконтрольність територій на Сході України, зменшення внутрішнього валового продукту, інфляцію національної валюти, що призвело до зменшення доходів та зубожіння населення тощо.

Л.П. Скалозуб і В.І. Василичук до основних економічних чинників, що детермінують злочини, вчинені службовими особами у господарській діяльності, відносять наявність і поширення у даній сфері незаконної господарської діяльності, як спосіб незаконного збагачення [211, с. 308].

Незаконна господарська діяльність породжує тіньовий сектор господарської діяльності.

За нашими дослідженнями, окремою проблемою є вплив тіньової економіки на інституційну інфраструктуру ринку; фінансові, банківські, інвестиційні, страхові установи, торгівельно-посередницькі, консультаційні фірми.

Основними чинниками, які заганяють законну господарську діяльність у тінь, є наступне: зрощення державного апарату з олігархічним управлінням економіки; кришування основних бізнес-структур фіскальними органами; відсутність процесу реформування даного сектору; недоліки в роботі правоохоронних органів щодо протидії правопорушенням у сфері господарської діяльності.

У процесі незаконної господарської діяльності здійснюються правопорушення пов'язані з незаконною приватизацією державної власності, використання тіньових схем здійснення шахрайства з фінансовими ресурсами, відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом, які згодом виливаються в легальну економіку і створюють недобросовісну конкуренцію та отримання високих прибутків.

Найбільше криміналізовані сфери господарської діяльності - енергетична, банківська, сільськогосподарська, споживчий ринок тощо. Такі методи ведення господарювання руйнують його механізм і становлять частину кримінального бізнесу.

Службові особи, зловживаючи своїм становищем в господарській діяльності, використовуючи надприбутки, створюють собі переваги для отримання державних замовлень, з яких частина доходів відраховують державним чиновникам за надання переваг при закупівлях (відкат), отримують пільгові кредити та незаконні відтермінування або списання великих сум щодо сплати податків.

На сьогодні склалася олігархічна модель управління господарством, за якої існує структурований взаємозв'язок між корупційними чиновниками всіх рівнів та представниками бізнесу, становить підґрунтя економічної злочинності. Тіньова економіка та корупційні відносини утворюють "паралельну" систему виробництва, розподілу, перерозподілу та споживання національного продукту. Відбувається "модернізація" господарської злочинності, тобто перехід до більш організованих

форм, корпоратизації та часткової легітимізації. Кримінальні економічні суб'єкти, потрапляючи до легальної економіки, акумулюють доходи незаконного походження. Ці капітали виявилися засобом для зміцнення матеріально-технічної бази злочинних угруповань; трансформації злочинного промислу й виникнення організованих форм національної і транснаціональної злочинності; відтворення потужного криміногенного потенціалу в господарській сфері.

До *правових чинників*, які мають криміногенне значення, можна віднести: аномію (бездіяльність) деяких законодавчих актів; нестабільність і невизначеність законодавства; проблеми кримінально-правової оцінки суспільно небезпечних діянь, а також кримінально-процесуального законодавства; поширеність, сфери дії «тіньової юстиції»; ефективності законів, що залежить від надійності правоохоронних органів і судів та їхньої спроможності протидіяти даним злочинам.

До інформаційних та організаційно-правових детермінант, зокрема, віднесено неповноту висвітлення через засоби масової інформації новин щодо діяльності позабюджетних цільових фондів, недосконалість нормативної бази, яка регулює обіг державних коштів, зокрема відсутність Закону України «Про протидію злочинам у сфері економіки» поняття «державні кошти», що призводить до труднощів під час кримінально-правової кваліфікації у випадку, коли ці кошти виступали предметом злочину.

Інші науковці фактори, які сприяють вчиненню злочинів у сфері господарської діяльності, об'єднують у такі групи: *організаційно-управлінські*, до яких належать: недосконалість, неефективність державного і громадського контролю за бюджетними коштами; бюрократизм, формалізм, тяганина в окремих ланках органів державної влади і органів місцевого самоврядування; некомпетентність окремих службових осіб при прийнятті управлінських рішення; недоліки у підборі й розстановці кадрів в органах влади і управління та інше; *нормативно-правові*, до них належать: прогалини у підзаконних актах різного рівня, що містять значну кількість заборон і обмежень, недосконалість, багатозначність та різне трактування їх положень. Це створює стан правового свавілля, дозволяє хабарникам уникати

належної відповідальності тощо. В Україні нормативно-правова база, яка регулює відносини у цій сфері, значно відстає від реалій життя; *морально-психологічні*: недоліки соціально-виховного характеру, які сформували у свідомості окремих державних службовців можливість використання свого службового становища в особистих, у тому числі корисливих, цілях; розповсюдженість у середовищі державних службовців, суб'єктів господарювання особливого стилю мислення - можливість збагачення будь-яким шляхом, включаючи протиправний; поблажливе ставлення до фактів хабарництва з боку оточуючих [211, с.56].

До соціально-психологічних чинників, які детермінують злочини у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами. В юридичній науці постійно піддається дискусії питання причин та умов вчинення злочинів і їх встановлення. В процесі розслідування злочинів не встановлюються причини та умови, а здійснюється процес доказування вини особи. Про це наголошує Р.С. Белкін, що під час розслідування злочину говорити не про доказування причин та умов, що сприяють учиненню злочину, а про доказування обставин, що сприяють учиненню (та приховуванню) злочину [18, с. 23].

На наше переконання, що причини - це внутрішні (суб'єктивні) фактори, які спонукають особу вчинити злочин і зароджують у неї злочинну мотивацію, що відноситься до психологічного стану злочинця. Окремі дослідники підкреслюють, що причини злочину,- це явища та процеси, які впливали на свідомість особи і виробляють потребу у вчиненні протиправних дій [243, с. 36].

Для визначення психології особи, яка вчиняє протиправні діяння необхідно розкрити його психологічні передумови такої поведінки.

Нами доведено, що існує прямий зв'язок причин злочинів у сфері господарської діяльності із психологічними та соціальними властивостями службових осіб, які здійснюють господарську діяльність. До таких особливостей необхідно віднести саме середовище господарської діяльності у якій існує недобросовісна конкуренція та прагнення до незаконного збагачення з метою увійти у владні структури. Дослідження психологічних властивостей службової особи як злочинця у сфері господарської діяльності засвідчило такі характерні особливості: 1)

наявність психологічної потреби у задоволенні матеріального збагачення і входити в державний бомонд; 2) впевненість в тому, що гроші вирішують все, у тому числі можливість прийти до владних структур; 3) явна неповага до законів, що вказує на правовий і моральний нігілізм; 4) негативне ставлення до оточуючих осіб, які знаходяться на сходинку нижче фінансової піраміди; 5) авантюрні фінансові операції у підприємницькій діяльності з метою збагачення; 6) велика подвійність розуму з метою використання створених ситуацій для вчинення правопорушення.

Службові особи, що вчиняють злочини у сфері господарської діяльності, відрізняються своїми психологічними здібностями від інших злочинців, яким властивий високий рівень адаптування до соціальних умов роботи, легко орієнтуються в господарському середовищі, визначають свою поведінку до вимог законів тощо. У них відсутнє відчуття агресивності та імпульсивність прийняття рішень, легко протистояти складним ситуаціям. За своїми психологічними якостями вони комунікабельні, вміють встановлювати ділові контакти та захоплювати лідерство, їх особистісний профіль суттєво не відрізняється від законослухняних громадян.

Необхідно підкреслити, що між злочином і психологією злочинця існує взаємозв'язок, які виглядають як етапи злочинної поведінки: 1) встановлення психології в особи злочинного наміру; 2) мотивація до вчинення злочину); 3) підготовка до прийняття задуму до його вчинення); 4) реалізація злочинного задуму та досягнення результату [271, с. 76].

Необхідно підкреслити, що процес формування психологічних рис особистості службової особи, схильної до вчинення злочинів у сфері господарської діяльності, здійснюється під впливом, по-перше, біологічного фактора (зародженого темпераменту та психічного стану характеру); по-друге, вплив самих факторів господарської діяльності на службову особу. У процесі незаконної господарської діяльності у службової особи зароджуються основні злочинні мотивації.

Мотив – формування причини вчинення злочину особою на основі впливу навколишнього середовища [112, с. 348].

Мотивація - це вибір особою своїх потреб на основі оцінки різних поведінкових альтернатив, як внутрішнього спонукання до протиправних дій [174, с. 112].

Мотивація має прямий зв'язок з емоційним станом службової особи. Емоційність стану особи відображає вплив на неї соціального середовища, який передається в переживання та у майбутньому має вираз протиправних дій. Вони здійснюють регулювання динаміки мотивацій, які мають відображення у вольовому акті.

Вольовий акт – це прояв вищих психологічних функцій особи, що виявляється у здатності долати перешкоди під час вчинення мотивованої діяльності [271, с. 78].

Домінуючими мотивами вчинення службовими особами злочинів у сфері господарської діяльності, зазвичай, є: збагачення будь-яким способом, здійснення неправомірних фінансових операцій з отримання надприбутків, бажання нагромадити кошти для комфортного життя (купівля нерухомості за кордоном), повна неповага державних законів, явне зневажливе ставлення до потреб підлеглих. На наше переконання, необхідно визначити *організаційно-управлінські причини*, які детермінують злочини у сфері господарської діяльності, до яких необхідно віднести: недоліки в організації господарського механізму підприємств, неналежний стан матеріально-технічного постачання, неналежна організація обліку в бухгалтерії, оформленні операцій з матеріалами та фінансами, низький та корумпований потенціал співробітників правоохоронних органів; невідповідність відповідних органів оперативно виявляти та фіксувати незаконні доходи; відсутність спільного механізму контролю фінансових та правоохоронних структур за грошовими потоками, в тому числі бюджетних коштів; численні реорганізації правоохоронних структур; нечіткий та непослідовний розподіл повноважень та компетенції між відповідними правоохоронними органами; наявність безмежних управлінських повноважень державних структур щодо приватизації та оренди державного майна, організації роботи на фондовому ринку, фінансове забезпечення

державних цільових програм, надання переваг своїм підприємцям під час публічних закупівель та надання без повернення державних дотацій (субсидій, субвенцій, кредитів); визначення необґрунтованих тарифів на енергоносії та ін.; встановлення бюрократичних перепон при виданні права на господарську діяльність та встановлення корупційних схем для здійснення реєстраційних процедур, отримання ліцензій та проходження різних видів контролю (митного, валютного, екологічного, санітарного та ін.); невідповідність кадрового забезпечення на посади, пов'язані з матеріальними ресурсами; не забезпечуються заходи щодо охорони товарних та фінансових ресурсів; відсутні результати щодо подолання фактів корупції у сфері господарської діяльності [125, с. 315-316].

Недоліки правоохоронної і правозастосовної діяльності. Недоліки і упущення в роботі правоохоронних органів у протидії злочинам у сфері господарської діяльності зумовлені в окремих випадках неправильним застосуванням сил і засобів, слабкою організацією здійснення їх виявлення. Сили і засоби правоохоронних органів у запобіганні зазначеним злочинам використовуватися у повному обсязі. Так, динаміка виявлення господарських злочинів за період 2013р. до 2018р. становить мінус 26 %.

Це пов'язано з тим, що стосовно латентних господарських злочинів інформації до Єдиного реєстру не можна внести, бо злочин ще не виявлений. Більше того, це часто лише неперевірена інформація, залегенована перевірка якої встановить, що злочину ще немає, можливо, він лише планується. А при витоку інформації про спостереження може взагалі не відбутися. У той самий час не можна проводити оперативно-пошукові заходи щодо виявлення ознак та обставин латентного злочину до реєстрації ще не виявленого злочину. Однак, як можна зареєструвати те, чого немає, якщо навіть воно ще не виявлено?

Таким чином, *підставою для реєстрації «злочину» за новим КПК фактично є не встановлення обставин... (п. 1 ст. 214) чи ознак злочину (п. 3 ст. 214), а наявність неперевіреної і, як буде показано нижче, часто надуманої заяви.* Практика розгляду заяв показує, що обсяг заяв з надуманою інформацією про злочини

складають в середньому понад 75% від загальної кількості заяв, що надходять до правоохоронних органів. Це питання більш детально ми розглянемо нижче.

Як свідчить аналіз фінансово-господарських технологій вчинення, виявлення латентних господарських злочинів, вони значно відрізняються від способів вчинення і самопрояву очевидних загально кримінальних злочинів. У той самий час розробники нового КПК орієнтувались, насамперед, на специфіку вчинення, прояву, реєстрації та розслідування очевидних загально кримінальних злочинів [205, с. 49].

Тому що тільки оперативно-процесуальна фіксація доказів про документально доведені обставини може свідчити про вчинення службовою особою господарського злочину. Так, як оперативні підрозділи не здійснюють дослідчу фіксації документальних слідів вчинення злочину, що і фактично впливає на їх виявлення.

Окремі дослідники до причин недосконалого виявлення злочинів у сфері господарської діяльності правоохоронними органами, відносять: недосконалість законодавчих актів щодо діяльності оперативних підрозділів; окремі обмеження щодо здійснення оперативно-розшукових заходів, який встановив КПК України; відволікання оперативних працівників щодо виконання доручень слідчих; недосконале реформування правоохоронних органів, що призвело до плинності кваліфікованих кадрів; незацікавленість оперативних співробітників у виявленні зазначених злочинів; низький рівень фінансового забезпечення оперативних підрозділів; недоліки у визначенні коефіцієнтів оцінювання результатів роботи із проведенням профілактики правоохоронними органами [16, с. 21].

Необхідно підкреслити, що вказані детермінанти злочинів у сфері господарської діяльності за своєю сутністю відображають фактори мікроекономічного та макроекономічного рівня, однак діють одночасно та в сукупності, що посилює кількість та якість кримінальних правопорушень у зазначеній сфері. При цьому, зазначені класифікації є досить умовними, оскільки кожен із названих факторів може відображати різний причинно-наслідковий зв'язок. Взагалі, причини та умови, що впливають на стан та динаміку злочинів у господарській сфері, зумовлені сферою діяльності, носять комплексний характер, у

зв'язку з чим, завданням держави в особі відповідних органів є виявлення та забезпечення ліквідації тих недоліків, які є причинами й умовами, що сприяють скоєнню кримінальних правопорушень досліджуваного виду.

Висновки до розділу 1

1. Проблема поширення злочинів у сфері господарської діяльності є одною з головних проблем національної економіки України, тому від ефективності й результативності роботи підрозділів правоохоронних органів (ДФСУ, ДПСУ, НПУ, НАБУ, СБУ) залежить формування заходів їх запобігання. Упродовж останніх п'ятдесяти років науковці і практики напрацювали чималу кількість методик запобігання злочинам у господарської діяльності, але службові особи, використовуючи своє службове становище, здійснюють кваліфіковані протиправні дії, які носять видимий законний характер фінансово-господарської діяльності, що потребує постійного удосконалення засобів протидії. Протидія злочинам у сфері господарської діяльності визначається як послідовна діяльність підрозділів правоохоронних органів (ДФСУ, ДПСУ, НПУ, НАБУ, СБУ) у напрямі недопущення подальшого поширення даної злочинності та мінімізації їх наслідків для економіки країни. Створена система заходів підрозділів правоохоронних органів спрямовується на виявлення і припинення господарських злочинів, відвернення настання злочинного результату, а також запобігання рецидиву злочинів у майбутньому з врахування політико економічних змін у суспільстві.

2. Злочинність у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами представляє собою сукупність умисних корисливих злочинів (передбачених Розділом VII КК України), які вчиняються у сфері легальної і нелегальної економічної діяльності, основним безпосереднім об'єктом яких виступають господарські відносини. Середній коефіцієнт вчинення злочинів на об'єктах господарювання на території України становить 1,7. Найбільші коефіцієнти в Донецькій (3,30%), Київській (7,20), Полтавській (7,40), Сумській (5,80), Чернігівській (3,80), Луганській (2,40), Закарпатській (2,20), Харківській (2,17)

областях, а найменші – у Хмельницькій (0,16), Тернопільській (0,17), Рівненській (0,32), Кропивницькій (0,39) областях. Загальний стан злочинності має тенденцію до зниження (2011 р.- 11104 злочини, у 2019 р. (липень) - 4092 злочинів) причина - декриміналізація 16 складів злочинів з розділу 7 Особливої частини КК України. Результати аналізу діяльності підрозділів правоохоронних органів (ДФСУ, ДПСУ, НПУ, НАБУ, СБУ) свідчать, що протидія злочинам у сфері господарської діяльності є не достатньо ефективною. Основною причиною цього є те, що злочини у сфері господарської діяльності мають високий латентний характер і глибоко законспіровану злочинну діяльність, наявність корупції в господарській сфері, недосконалість використання профілактичних засобів впливу на службових осіб.

3. Встановлено збільшення кількості злочинних посягань у сфері господарської діяльності вчиняються з корисливим мотивом, суб'єктами становлять до 60% особи чоловічої статі. У той же час диференціація віку здійснюється в залежності від господарської галузі, так у бюджетній сфері, ПЕК і АПК вік посадової особи складає від 45 до 60 рр. За освітнім рівнем посадові особи в 99% мали вищу освіту, а у 22% дві вищих освіти (юридичну і економічну). Зростає кількість посадових осіб, які вчиняють злочини у бюджетній сфері та фінансово-банківській галузі, загальною тенденцією є залучення банківських керівників для відмивання коштів, здобутих злочинним шляхом, 30% злочинів вчинялися у складі групи. В основі вчинення господарських злочинів лежить психологічний чинник службової особи до незаконного збагачення.

4. На основі вивчення детермінантів, які впливають на скоєння службовими особами злочинів у сфері господарської діяльності, виокремлено: чинники, що зумовлені соціально-економічними, політико-ідеологічними, правовими, соціально-психологічними, організаційно-управлінськими та детермінанти, пов'язані з недоліками правоохоронної і правозастосовної діяльності та специфікою здійснення господарської діяльності.

Визначення детермінантів, які впливають на вчинення службовими особами злочинів у сфері господарської діяльності, дає змогу розробити заходи підрозділами

правоохоронних органів (ДФСУ, ДПСУ, НПУ, НАБУ, СБУ), спрямовані на їх припинення, зокрема щодо здійснення тактики виявлення злочинних дій службових осіб, і запобігання їм.

РОЗДІЛ 2
ІНФОРМАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ
ПІДРОЗДІЛІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ЗАПОБІГАННІ
ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ЯКІ
ВЧИНЯЮТЬСЯ СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ

2.1 Удосконалення правового забезпечення діяльності підрозділів правоохоронних органів у запобіганні злочинам у сфері господарської діяльності, які вчиняються службовими особами

Поняття інформаційного та правового забезпечення протидії злочинам у сфері господарської діяльності необхідно розглядати через призму його основних елементів, які в сукупності достатньо повно відображають сутність і зміст останнього та представляють собою комплекс заходів, які сприяють запобіжній діяльності.

Правові заходи покликані забезпечувати боротьбу зі злочинністю і становлять найважливішу ланку сучасної державної політики у сфері правоохоронної діяльності. Ця політика визначає ключові завдання, методи, сили і засоби боротьби зі злочинністю, виходячи з об'єктивних закономірностей розвитку суспільства і принципів реформування держави, покликаних узгодити систему відповідних правових норм з основними загальнолюдськими цінностями. Паралельно з удосконалюванням правової системи заходів боротьби зі злочинністю в країні здійснюється широкий комплекс заходів щодо реформування діяльності правоохоронних органів [158, с.191].

Правові засоби здійснюють прямий та опосередкований вплив на злочинність. Прямий вплив здійснюється у формі припинення, виявлення, розслідування та притягнення до кримінальної відповідальності. Опосередкований вплив здійснюється шляхом проведення кримінологічного експертного дослідження проєктів нормативно-правових актів, які впливають на соціально-економічні реформи в державі [251, с.333].

Відповідно до наукових термінів «забезпечити» відображає надати гарантії та створити умови для охорони законних інтересів суб'єктів [37, с. 281].

Правові заходи забезпечення запобігання злочинам у сфері господарської діяльності здійснюються у таких напрямках: 1) пряма дія правових норм на протиправну поведінку службових осіб, як приписи щодо їх виконання та покарання за їх порушення; 2) законодавче закріплення обов'язків правоохоронних органів здійснювати заходи щодо протидії злочинності (виявлення, попередження, розслідування) [208, с. 29].

Запобігання злочинам у сфері господарської діяльності, які вчиняються службовими особами, може буди здійсненню шляхом удосконалення правових норм щодо організації підприємницької діяльності, які знижують або не допускають криміногенні фактори, а при їх виявленні застосовуються заходи кримінального покарання. Така діяльність пов'язана із розв'язанням питання правового забезпечення при формуванні господарської сфери та діяльності правоохоронних органів з виявлення правопорушень у даній сфері.

Основним завданням правового забезпечення є створення правового механізму, який має впливати на процес усунення причин та умов вчинення господарських злочинів і сприяти цивілізованому економічному розвитку держави, запобігати формуванню криміногенної мотивації [77, с.172].

Механізм правового регулювання запобігання злочинам у господарській сфері представляє собою систему специфічних правових засобів, які скеровані на установлення суспільних відносин (в окремих випадках їх охорони) у зазначеній сфері і сприяють досягненню мети підприємницької діяльності. Правові засоби можуть бути класифіковані за галузевою ознакою: конституційні, адміністративні, цивільні, кримінальні [34, с.283].

Підрозділи правоохоронних органів (ДЗЕ, СБУ, ДПСУ, ДФСУ, НАБУ) здійснюють застосування заходів щодо юридичної відповідальності за правопорушення допущені у господарській діяльності до яких відносяться: застосування окремих заборонних засобів у вигляді санкцій до підприємців (адміністративні заходи); застосування норм кримінального права щодо окремих

правопорушників (за вчинені господарські злочини); забезпечення відшкодування правопорушниками матеріальних збитків (матеріально-цивільна відповідальність).

Така діяльність передбачає державний примус до суб'єктів, що вчинили правопорушення і зобов'язує відновити порушенні законні права інших суб'єктів.

В. В. Копейчиков підкреслює, що державний примус представляє собою авторитарний вплив відповідних державних органів і посадових осіб на поведінку підприємців, які вчинили правопорушення (притягнення до кримінальної відповідальності), а також до тих, які не вчинили такого, наприклад, під час проведення ревізії фінансово-господарської діяльності, вилучення з обігу на ринку України небезпечної продукції. Надалі вчений зазначає, що держава виконує свої обов'язки щодо виконання юридичної відповідальності шляхом застосування правових норм щодо правопорушників та відшкодування нанесених збитків [244, с.266].

До правових заходів правоохоронні органи (ДЗЕ, СБУ, ДПСУ, ДФСУ, НАБУ) не тільки застосовують норми права, а й відповідно до своєї компетенції видають відомчі нормативні акти на основі та на виконання діючих законів, указів Президента України, постанов та розпоряджень Кабінету Міністрів України.

Використання правових засобів впливу суворо регламентуються законом і здійснюються на засадах законності, обґрунтованості, доцільності, невідворотності, справедливості.

До найбільш жорсткого державного впливу на підприємців, що допустили правопорушення у сфері господарської діяльності, належать заходи кримінальної відповідальності (втрата фізичної свободи (позбавлення волі), виправні роботи, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю тощо), які носять ознаки загального профілактичного впливу на інших членів суспільства.

Так, запобігання злочинам у сфері господарської діяльності потребує удосконалення законодавства, яке регулює наступне:

- організацію протидії злочинам у сфері господарської діяльності, особливо щодо її незаконної діяльності (55%);

- порядок реєстрації суб'єктів господарської діяльності та отримання ліцензії на окремі види діяльності (42%);

- систему здійснення бухгалтерського обліку суб'єктами господарської діяльності, яка не допустить ухилення від сплати податків (34%);

- вдосконалення окремих правових норм господарського, цивільного, адміністративного, митного, податкового, валютного та кримінального законодавства, та усунення розбіжностей між ними (58%);

- прийняття законодавчих норм права, щодо запобігання правопорушень у сфері економіки (77%);

- прийняття на законодавчому рівні цільової програми з протидії злочинам у сфері господарської діяльності (47%);

- створення правової лабораторії з дослідження законопроектів щодо запобігання злочинів у сфері господарської діяльності (39%);

- розроблення загальнообов'язкових правил поведінки суб'єктів господарської діяльності на споживчому ринку (44%);

- здійснення на основі науково обґрунтованої методики, спеціального дослідження економічних законопроектів у сфері регулювання господарської діяльності, що дасть можливість спрогнозувати ймовірний вплив їх положень на протиправну поведінку в цій сфері (32%) [218, с.61; 226, с. 60; 124, с.198].

В Україні на основі міжнародно-правових актів (рішення конгресів ООН) проводиться програмування щодо запобігання злочинності на певний період. Окремі науковці відзначають, що правові форми запобігання злочинності створюють відповідні умови міжнародного співробітництва та визначають основну стратегію такої протидії [99, с. 169].

Безпосередньою правовою основою діяльності правоохоронних органів є Кримінальний кодекс України, який охоплює запобігання злочинів (ст. 14 «Готування до злочину») та припинення злочинів (ст. 15 «Замах на злочин»).

Відповідно до КК України визначається кваліфікація злочинів у сфері господарської діяльності, які встановлюють відповідальність за нецільове використання бюджетних коштів, ухилення від сплати податків та ін.

До основних причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів у сфері господарської діяльності, необхідно врахувати обставини, що детермінували вчинення підозрюваним злочину: 1) господарські відносини, як об'єкт зазіхання; 2) антисуспільне налаштування службової особи і причини її формування; 3) наявність прогалин законодавства, які спонукають службову особу до вчинення правопорушення [245, с. 354]. Під час розслідування таких злочинів необхідно встановлювати об'єктивну істину, яка досягається під час дослідження предмета доказування [245, с. 9].

А. П. Закалюк до правової системи запобігання злочинів у сфері господарської діяльності відносить основний закон України (Конституцію). В ній зазначено, що правове регулювання такої діяльності визначено у системі правового регулювання і становлять: норми права, які встановлюють порядок здійснення господарської діяльності (порядок заснування підприємства, отримання ліцензії, контроль за їх діяльністю тощо), обов'язок правоохоронних органів виявляти правопорушення у зазначеній сфері (створено спеціальні підрозділи з протидії злочинам у сфері економіки), нормативно визначено права і обов'язки центральних та місцевих органів виконавчої влади щодо діяльності підприємницьких структур [77, с.172].

Конституція містить ще ряд положень (ст. ст. 29, 30, 41, 63), які регламентують порядок вирішення конкретних питань, пов'язаних з юридичною відповідальністю. Завдання нормативно-правового забезпечення легітимності приватної господарської діяльності реалізоване шляхом прийняття низки законів та підзаконних нормативних актів. Загальні засади підприємницької діяльності, заснованої на приватній власності на засоби виробництва, закріплені в основному законі України, який надає право на власність у сфері виробництва, творчості тощо. У нормах Господарського кодексу надається право отримання прибутку в процесі здійснення господарської діяльності. Закон України «Про власність» надає право володіти та розпоряджатися своїм майном на свій розсуд. Закон України «Про господарські товариства» [190], встановлює види підприємницької діяльності із зазначенням прав та обов'язків підприємців тощо.

Одним із найважливіших елементів політики української держави є підтримка та розвиток підприємництва. В сучасних умовах з урахуванням набутого власного досвіду, а також досвіду економічно розвинутих країн в Україні формуються ринкові відносини.

Систему державного регулювання господарської діяльності можна визначити як сукупність певних елементів:

- види господарської діяльності, якими можуть займатися суб'єкти господарювання приватної форми власності;
- види діяльності, щодо яких встановлюються обмеження для заняття суб'єктами господарювання приватної форми власності;
- визначення суб'єктів господарської діяльності;
- порядок здійснення реєстрації суб'єктів господарської діяльності;
- порядок отримання дозволів на здійснення певних видів господарської діяльності, щодо яких встановлені певні обмеження;
- суб'єкти контролю за порядком реєстрації та веденням господарської діяльності, а також визначення їх компетенції;
- заходи протидії використанню суб'єктів господарської діяльності для вчинення злочинів.

Фактично приватна господарська діяльність регулюється на трьох рівнях - перший (який ми охарактеризували), другий, який є підсистемою, що визначає умови та правила здійснення господарської діяльності для всіх громадян, незалежно від виду діяльності, і третій - як підсистему - сукупність нормативних актів, що регламентують окремі напрямки господарської діяльності (особливості їх регулювання). Для протидії злочинності основне значення має аналіз другого та третього рівнів, оскільки на цих рівнях конкретизуються правила ведення господарської діяльності, порушення яких формально і є злочином.

Стосовно видів господарської діяльності, якими можуть займатися суб'єкти господарювання приватної форми власності, то законодавець їх окремо не визначає, займаючи позицію відповідно до принципу державного управління «нічного сторожа» (дозволено все, що не заборонено законом), тобто «йде від зворотного» -

визначає ті види діяльності, якими заборонено займатися суб'єктам господарювання приватної форми власності, чи щодо яких існують суттєві обмеження.

До проблем законодавчого забезпечення господарської діяльності можна віднести окремі напрями нормативно-правового регулювання, а саме: процес оподаткування суб'єктів господарської діяльності, процес інвестиційної діяльності у сфері господарювання, сфери приватизації господарських об'єктів, соціального захисту та охорони праці, питання охорони навколишнього середовища та енергозбереження.

Саме визначення правил ведення господарської діяльності та забезпечення їх виконання є головною функцією держави в регулюванні економічних відносин. Тобто держава визначає співвідношення підтримки (розвитку) та регулювання (обмеження) підприємницької діяльності. Така форма необхідна, оскільки кожний підприємець керується насамперед своїми особистими інтересами (суспільні ж інтереси у нього залишаються на другому плані), до того ж існують певні види господарської діяльності, що є небезпечними (з точки зору можливих наслідків для природного середовища, екології, життя та здоров'я громадян, економічної безпеки держави тощо). Тому держава, окрім надання загального дозволу на ведення господарської діяльності (реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності), встановила необхідність надання окремого дозволу на окремі види діяльності (у вигляді ліцензування).

Для ефективності діяльності підрозділів правоохоронних органів (ДЗЕ, СБУ, ДПСУ, ДФСУ, НАБУ) працівники насамперед повинні бути обізнані з нормативно-правовими актами, що регулюють створення, реєстрацію суб'єктів господарювання, отримання ними дозволу на здійснення певних видів діяльності тощо. Щоб запобігти злочинам у сфері господарської діяльності, потрібно розробити правове забезпечення діяльності правоохоронних органів з метою впливу на обставини їх вчинення [135, с.205].

Відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних і фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», визначено порядок подачі, розгляду документів та внесення даних про підприємців до Єдиного державного

реєстру їх обліку. Відповідно до ст. 13 «Інформаційна взаємодія між Єдиним державним реєстром та інформаційними системами державних органів» визначено порядок отримання інформації інформаційно-телекомунікаційними засобами в електронній формі у порядку, визначеному Міністерством юстиції України спільно з відповідними державними органами (центральними органу виконавчої влади, Пенсійним фондом, Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку та ін.). У той же час нічого не вказано про взаємодію з правоохоронними структурами, які протидіють злочинам у господарській сфері [192].

Так, під час вивчення кримінальних проваджень, про реєстрацію фіктивних підприємств встановлено, що 50% таких підприємств реєструвалися на підставних осіб (недієздатні пенсіонери, студенти, особи, які перебували в місцях позбавлення волі), 40% - на загублені паспорти, 10% - за підробленими документами.

Скасування державної реєстрації позбавляє суб'єкта підприємницької діяльності статусу юридичної особи і є підставою для виключення його з Єдиного державного реєстру підприємств і організацій України. Тобто скасування державної реєстрації підприємства може бути добровільним (за заявою підприємства) або примусовим (на підставі рішення суду), що у свою чергу може відбутися за визначеними в законі підставами. Фактично під час реєстрації суб'єктів господарювання основні функції державного контролю виконує державний реєстратор, з яким можлива взаємодія у таких формах:

- отримання інформації у відповідь на запит щодо реєстрації (не реєстрації) певної особи як суб'єкта господарювання;
- отримання інформації про факти порушень умов реєстрації, надання підроблених документів тощо;
- отримання інформації через реєстратора з Єдиного державного реєстру;
- надання інформації державним реєстраторам про порушення умов реєстрації з метою ініціювання процесу скасування реєстрації.

Окрім державних реєстраторів, у процесі реєстрації суб'єкта господарювання беруть участь фіскальні органи, взяття на облік якими здійснюється з метою контролю за сплатою податків. Фіскальні органи при цьому керуються вимогами

Господарського кодексу, Постанови НБУ «Про відкриття банківських рахунків у національній і іноземній валюті» [51] та Наказу Державної податкової адміністрації України, що затверджує Інструкцію про порядок обліку платників податків [104] та іншими нормативними актами. З фіскальними органами підрозділи правоохоронних органів взаємодіють у таких формах:

- отримання інформації про сплату податків певним суб'єктом господарювання
- під час надання офіційного запиту;

- залучення співробітників фіскальних органів для перевірки достовірності інформації, наданої для занесення в Єдиний реєстр;

- здійснення профілактичного впливу на осіб, які порушують вимоги законодавства, що регламентує порядок ведення господарської діяльності, оскільки відповідно до своєї компетенції [192] фіскальні органи мають право вимагати усунення порушень законодавства, застосовуючи до порушників фінансові санкції, адміністративні штрафи (за заняття господарською діяльністю без реєстрації або без ліцензії).

З метою попередження вчинення злочинів у сфері господарської діяльності з використанням фіктивного підприємництва необхідно внести доповнення ч.2 ст. 13. Закону України «Про державну реєстрацію юридичних і фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» наступним текстом «..перед внесенням даних в Єдиний державний реєстр скеровувати повідомлення до правоохоронних органів, які протидіють злочинам у сфері господарської діяльності з метою ідентифікації особи підприємця за обліками правоохоронних органів».

Кількість зареєстрованих суб'єктів господарювання в 2011 р. склало 1012993 підприємців, у 2017 р. 1185071 підприємців, із них призупинили діяльність з різних причин: банкрутство 20%; рішення суду 18%; ін. 55% [80]. Так на 1 січня 2017 р. у господарських судах на розгляді знаходилися 1724 матеріалів про банкрутство, загальна сума кредиторських вимог при банкрутстві становила 39 213 605 177 грн. Реагування на порушення законодавства у сфері господарської діяльності було скеровано 470 ухвал для реагування: керівникам підприємств – 224; керівникам державних установ та організацій – 243; органам прокуратури – 100; підрозділам

МВС– 24; органам місцевого самоврядування – 6. Отримано відповідей 236, що складає 50%. Відшкодовано до державного бюджету 268 043 що складає 8% від завданих збитків державі [84].

Економічні, соціальні та політичні процеси, які відбуваються в країні, впливають на характер злочинності у сфері господарської діяльності її структуру, механізми та способи вчинення правопорушень.

Із стрімкими змінами в економіці зростає кількість злочинів, які неможливо розкривати та розслідувати за старими виробленими методиками. Ускладнює ситуацію загальний ріст злочинності, поширення «тіньової економіки» та корупції, а також недосконалість законодавчої бази. Державні органи, що створені для регулювання економічних процесів, не здійснюють успішної координації своїх дій. Наприклад, визначено 33 види господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, і майже кожний з них входить до компетенції іншого державного органу. Водночас майже немає взаємодії у формі обміну інформацією щодо осіб, які вчинюють порушення у сфері господарської діяльності. Внаслідок цього особа може порушувати вимоги ліцензування, або взагалі здійснювати певний вид господарської діяльності без ліцензії, а працівники контролюючого органу складають протокол про порушення і надалі практично не забезпечують і не вимагають виконання висунутих приписів, оскільки це не входить до їх компетенції. Так, у випадку наявності в діях особи ознак злочинів, передбачених ст. 212 («Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)»), ст. 205 («Фіктивне підприємництво») КК України законодавством не передбачено інформування контролюючими органами правоохоронних органів, що значно впливає на рівень латентності зазначених злочинів. Ці та інші фактори зумовлюють потребу вивчення особливостей виявлення та фіксації дій осіб, які вчинюють злочини, що пов'язані з нецільовим використанням бюджетних коштів службовими особами. Так, щоб службову особу притягнути до кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів необхідно задокументувати використання таких коштів у великих розмірах, сума яких у тисячу і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян.

Продовжувалась робота із детінізації економіки, у рамках якої вжито комплекс відповідних заходів, зокрема: розроблено систему, відповідно до якої в онлайн-режимі за визначеними критеріями автоматизовано відбиралися підприємства з найбільшими ризиками несплати податків та платежів. Такий підхід мінімізував втручання у легальний бізнес та унеможлиблював вплив людського фактору, а також дав змогу виявляти потенційний тіньовий обіг суб'єктів господарювання, які можуть використовувати схеми мінімізації ще на «підготовчому» етапі. Надалі забезпечено проведення доперевірочного аналізу таких підприємств, та за наявності ризиків щодо їх участі у схемах ухилення від оподаткування застосовувалися контрольно-перевірочні заходи, передбачені чинним законодавством.

Створення багатукладної економіки, перехід від адміністративного регулювання господарських відносин до ринкових, зумовив необхідність створення нової концепції державного регулювання господарської діяльності. Так, проведення державних закупівель здійснюється в процесі електронних торгів, що забезпечує прозорість процесу та можливість не допустити здійснення договірних тендерів щодо отримання замовлень на поставку товарів, виконання робіт та послуг. У той же час у ході супроводження процедур публічних закупівель в рік реєструється до 5 000 злочинів (38,0 % від загальної кількості виявлених злочинів з бюджетними коштами), загальна сума збитків становить 900,5 млн. грн. [70]. Під час дослідження встановлено, що розкрадання бюджетних коштів здійснюється службовими особами державних підприємств та приватних комерційних структур, зазвичай з використанням фіктивного підприємництва.

У сучасних умовах однією з важливих елементів політики української держави є підтримка та розвиток підприємницької діяльності. Водночас ринок не є тим універсальним механізмом, який функціонує сам по собі. На сьогодні жодна із економічно розвинених країн не може обійтись без регулюючого впливу держави. Державне регулювання економікою може здійснюватися через соціально-економічне прогнозування, розробку державних програм, визначення пріоритетних напрямків розвитку галузей економіки, через формування інвестиційної, податкової і кредитної політики, реалізацію антимонопольної політики і розвиток конкуренції,

через державну стандартизацію, метрологію і сертифікацію, через систему оподаткування та інші форми регулюючого впливу держави.

Незаконна господарська діяльність, тобто діяльність без реєстрації, без отримання ліцензії, без сплати податків тощо, а також заняття забороненими видами господарської діяльності становить більшу частину «тіньової економіки». З кожним роком в «тінь» переходить частина господарюючих суб'єктів, а це означає, що частка незаконної господарської діяльності, порівняно із законною (зареєстрованою), невпинно зростає, а отже, збільшується сегмент «тіньової економіки». Наявність такої тенденції визначалося на рівні Кабінету Міністрів, який 30 березня 1998 р. прийняв Постанову № 398 «Про затвердження Положення «Про Урядову робочу групу з питань відслідковування процесів тінізації економіки та розроблення пропозицій і рекомендацій щодо припинення її зростання» [195]. У цій Постанові надавалося обов'язки виявлення прихованих, з ознаками латентності злочинів, пов'язаних із здійсненням незаконної господарської діяльності. На жаль, 22 січня 2001 р. Постановою КМ № 34 було ліквідовано консультативні та дорадчі органи утворених Постановою № 398.

Необхідно зазначити, що в окремих законах також така взаємодія відзначена, але в Господарському кодексі України [47] необхідна інформація відсутня. Це створює суттєві проблеми для фіксації дій осіб, які займаються забороненими видами господарської діяльності, адже в Кримінальному кодексі України (ст. 203 «Зайняття забороненими видами господарської діяльності» декриміналізована) такого переліку теж не надано, не визначається чіткого переліку заборонених видів господарської діяльності в інших нормативних актах.

Однак в Україні ще не накопичений достатній досвід з підтримки і регулювання підприємницької діяльності, тому особи, які бажають отримувати надприбутки (ухиляючись від оподаткування, не сплачуючи збори в бюджет, не виконуючи ряд умов, за яких можливе здійснення певної господарської діяльності), здійснюють господарську діяльність без реєстрації, без отримання ліцензій, з порушенням умов ліцензування. За інформацією ДЕЗ за період з 2014 до 2016 року підрозділами було виявлено 55670 фактів правопорушень, що вчинюються шляхом

заняття забороненими видами господарської діяльності, а також таких, що пов'язані з порушенням порядку заняття господарською діяльністю. Проведення господарської діяльності без державної реєстрації як суб'єкта господарювання або без одержання ліцензії на провадження певного виду господарської діяльності підлягає адміністративному покаранню відповідно до ст.164 «Порушення порядку провадження господарської діяльності» Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Що стосується загальної нормативно-правової регламентації ліцензування, то науковці [264, с. 4] зазначають, що в Україні інститут ліцензування формувався на підставі положень, успадкованих від законодавства СРСР. З 1998 до 2018 року створено відповідну правову базу: визначено основи державної політики у сфері ліцензування [199], складено відповідний перелік видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню [202], визначено органи ліцензування [194] та державний орган з питань ліцензування, встановлено терміни дії ліцензій, розміри і порядок сплати за її видачу [204], визначено повний перелік документів, що додаються до заяви про видачу ліцензії [193], відпрацьовано і нормативно затверджено порядок реєстрації СПД, що отримали ліцензії як в органах і ліцензування, так і на державному рівні [196] тощо.

Щодо суб'єктів ліцензування, то створення їх системи почалося з 1995 року, коли при Міністерстві економіки України була створена Ліцензійна палата [197], на яку було покладено завдання узагальнення досвіду та вдосконалення практики ліцензування, контроль за діяльністю державних органів, що видають ліцензії, інші функції. Та концентрація контролюючих функцій в межах одного з міністерств була визнана неефективною, тому спочатку Ліцензійна палата була виведена зі складу Міністерства економіки [198].

Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» (2015р.) ст.7 визначає 33 види господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню. Експертно-апеляційна рада з питань ліцензування є постійно діючим колегіальним органом при спеціально уповноваженому органі з питань ліцензування та діє за

регламентом, що затверджується спеціально уповноваженим органом з питань ліцензування [199].

У процесі дослідження встановлено, що правопорушення, пов'язані з використанням ліцензування господарської діяльності, вчиняються: банківська діяльність (10%); професійна діяльність на ринку цінних паперів (7%); діяльність у галузі телебачення і радіомовлення (5%); діяльність у сфері електроенергетики (35%); освітня діяльність (4%); виробництво і торгівля спиртом етиловим, коньячним і плодовим, алкогольними напоями та тютюновими виробами (45%); діяльність у сфері телекомунікацій (6%); будівництво об'єктів (38%); виробництво та ремонт вогнепальної зброї (2%); надання послуг і виконання робіт протипожежного призначення (3%); виробництво небезпечних хімічних речовин (4%); медична практика (11%); ветеринарна практика (9%); випуск та проведення лотерей (1%); туроператорська діяльність (15%); посередництво працевлаштування закордоном (16%); промисловий вилов біоресурсів (10%); культивування рослин (7%); розроблення, виготовлення та постачання спеціальних технічних засобів зняття інформації з каналів зв'язку (1%); перевезення пасажирів (40%); небезпечних вантажів та небезпечних відходів (5%); зовнішньоекономічна діяльність (14%); транспортування нафти, нафтопродуктів магістральним трубопроводом (23%); діяльність на ринку природного газу (28%); централізоване водопостачання та водовідведення (17%); виробництво теплової енергії (12%); транспортування теплової енергії (11%); охоронна діяльність (5%); перероблення побутових відходів (2%); захоронення побутових відходів (10%); виготовлення ветеринарних препаратів (5%).

Ліцензування господарської діяльності за її видами є складовою державного регулювання економіки, мета якого - забезпечення єдиної державної політики у цій сфері, а також захист основних економічних і соціальних інтересів громадян. Головним завданням ліцензування є захист основних інтересів держави, її громадян шляхом встановлення з боку держави певних умов і правил здійснення окремих видів господарської діяльності. Тобто, сам собою, факт державної реєстрації у деяких випадках ще не дає зареєстрованому суб'єкту права займатися

господарською діяльністю. Окремі види господарської діяльності вимагають ще й одержання спеціального дозволу (ліцензії). Під ліцензуванням розуміють спеціальний дозвіл уповноважених органів виконавчої влади на здійснення окремих видів діяльності підприємствами, установами та організаціями, а також фізичними особами, що здійснюють підприємницьку діяльність без утворення юридичної особи.

Ліцензія - це юридичний документ органів держави, що надає право провадження суб'єктом господарювання визначеного ним виду господарської діяльності упродовж визначеного терміну з дотриманням ліцензійних умов [74, с. 395].

Позиціонуючи ліцензування як обов'язковий елемент системи державного регулювання господарської діяльності, необхідно зазначити, що ліцензування господарської діяльності тісно пов'язане з державною реєстрацією суб'єктів підприємництва. Однак, на відміну від ліцензування, державна реєстрація має не дозвільний, а повідомний характер, проведення реєстрації не вимагає від державних органів, які її здійснюють, відповідної професійної кваліфікації, що є незамінним для органів ліцензування, оскільки реєстрація - це юридично регламентований порядок не дозволу, а визнання (підтвердження) факту утворення підприємця в будь-якій організаційно-правовій формі, з метою обліку і контролю за законністю виникнення, реорганізації та ліквідації. Крім того, ліцензування є кваліфікуючою ознакою правоздатності суб'єкта господарювання (правоздатність особи в галузі господарської діяльності, якщо така діяльність вимагає ліцензії, виникає з моменту одержання такої ліцензії і припиняється в момент її вилучення або визнання її недійсною у встановленому законом порядку).

Процес ліцензування як форма державного управління економікою складається з певних елементів:

- загальної нормативно-правової регламентації ліцензування;
- визначення видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню (тобто об'єктів ліцензування);

- визначення державних органів, що ліцензують певні види господарської діяльності (тобто суб'єктів ліцензування);

- визначення певних повноважень для зазначених органів та визначення їх компетенції щодо контролю за ліцензійною діяльністю;

- визначення порядку ліцензування.

Відповідно до законодавства за правопорушення, вчинені службовими особами у сфері господарської діяльності, пов'язаних з ліцензуванням, притягувалися до відповідальності: адміністративної 65%, кримінальної 15%, застосування фінансових санкцій 20%.

Як приклад: Міністерство екології та природних ресурсів у 2018 р. за результатами перевірки анулювало ліцензії 25 підприємств, які працюють у сфері переробки небезпечних відходів.

Загалом фахівці Держземагентства України у 2017 році провели 697 перевірок стосовно додержання суб'єктами господарювання Ліцензійних умов провадження господарської діяльності щодо проведення робіт із землеустрою, землеоціночних робіт. За їх результатами було видано 366 розпоряджень щодо усунення виявлених порушень Ліцензійних умов, анульовано 161 ліцензію, визнано недійсними 137 ліцензій. В Києві у 2018 р. за правопорушення законодавства в частині продажу підакцизної групи товарів (алкогольні напої та тютюнові вироби) 14 підприємцям анульовано ліцензії. За 9 місяців 2018 року ДАБІ призупинила або відкликала ліцензії 38 будівельних компаній серед них у Рівненській області без ліцензій залишилося 10 будівельних компаній, і ще у 5-ти їх призупинили. У Запорізькій області забрали ліцензії і виставили з ринку 23 будівельні компанії, і більше 50-ти зробили попередження. Зобов'язали в короткі терміни усунути недоліки, які до речі виявили у 60% проінспектованих підприємств. Так, в 2015 р. 50 банків країни були позбавлені ліцензії на здійснення банківської діяльності, які здійснювали відмивання коштів та перерахування їх закордон і тільки в 15% порушувалися кримінальні провадження. Націоналізація Приватбанку державі обійшлося близько 90 млрд. грн. [80].

Під час дослідження встановлено, що процес ліцензування господарської діяльності здійснюють Міністерства і відомства, до яких така діяльність відноситься (наприклад, господарську діяльність у сфері медичної практики здійснює МОЗ). Експертно-апеляційна рада з питань ліцензування, як звичайно, здійснює розгляд апеляцій та інших скарг здобувачів ліцензії. На наше переконання, з метою удосконалення процесу ліцензування господарської діяльності необхідно внесення до ст. 7 Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» наступних доповнень з визначення центрального органу щодо ліцензування всіх видів господарської діяльності з розробленням та затвердженням ліцензійних умов провадження видів господарської діяльності [93,с.78]. Отже, назріла необхідність створення окремого органу, який надавав би та здійснював видачу ліценцій та контролював їх виконання.

Необхідно зазначити, що підрозділи правоохоронних органів (ДЕЗ, НАБУ) щодо попередження злочинів у сфері господарської діяльності і окремі питання щодо усунення їх детермінант регламентуються Кодексом України про адміністративні правопорушення. Така діяльність проявляється у складанні (ст. 255) протоколу про адміністративне правопорушення, які детермінують господарські злочини: ст. 164 (Порушення порядку провадження господарської діяльності), ст. 155–116-20 (правопорушення в галузі торгівлі, громадського харчування, сфери послуг, у галузі фінансів і підприємницької діяльності тощо) [162].

В 2016 р. у судах знаходилося 152 954 адміністративних справ щодо порушення законодавства у сфері господарської діяльності: реєстрація підприємців – 448 справ; у сфері дозвільної системи господарювання, ліцензування певних видів підприємницької діяльності – 2 591 справа; у сфері зовнішньогосподарської діяльності – 2 714 справи; будівельна діяльність – 1 201 справа; державні закупівлі – 207 справ; енергетична галузь – 112 справ; сфера реєстрації нерухоме майно – 3 133 справ та ін. Накладено штрафів на підприємства (службових осіб) на суму 902 902 739 грн., отримали адміністративне попередження 10 666 службових осіб [84].

Відповідно до ст. 6 КУпАП зазначено, що органи державного управління застосовують заходи щодо виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню правопорушень. У законі нічого не зазначено щодо повноважень підрозділів правоохоронних органів у цій сфері.

Відповідно до ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію» її підрозділи здійснюють функції профілактики ти правопорушень та застосовують превентивні заходи. На основі цього підрозділи ДЗЕ зобов'язані виявляти причини й умови, що сприяють вчиненню правопорушень у сфері господарської діяльності шляхом усунення детермінантів та офіційний вплив (попередження) на службових осіб з метою відмови від вчинення ними правопорушень [200].

Враховуючи, що значна кількість господарських злочинів має високу латентність, а незаконна господарська діяльність є одним із детермінантів вказаних злочинів, в порядку ст. 27 передбачена можливість отримання даних з інформаційних ресурсів інших органів державної влади, а отримання даних від суб'єктів підприємницької діяльності (цивільне, кримінальне, господарське судочинство), не врегульоване, у більшості випадків співробітникам поліції відмовляють у задоволенні запитів, посилаючись на відсутність кримінального провадження та на відсутність повноважень підрозділів ДЗЕ щодо отримання інформації про діяльність суб'єктів підприємницької діяльності. На наш погляд, необхідно внести доповнення до п. 1 ст. 27 такого змісту «...безпосередній оперативний доступ до інформаційних ресурсів суб'єктів господарської діяльності».

Національний банк України, відповідно до ст. 63 Закону України «Про банки і банківську діяльність», проводить перевірку банків з питань дотримання ними вимог законодавства, яке регулює відносини у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, та достатності заходів щодо вказаної протидії.

Сучасна банківська діяльність та сучасні інформаційні технології надали можливість реалізовувати міжнародні злочинні операції для відмивання коштів, здобутих злочинним шляхом [215, с. 4].

Під час попередження зазначених злочинів виникає необхідність відстеження грошових потоків та здійснення тимчасового зупинення грошових переказів у банківській системі. Відповідно до ст. 59 вказаного Закону передбачено арешт на майно або кошти банку, що є на його рахунках, а так само арешт на кошти та інші цінності юридичних або фізичних осіб, що містяться в банку, які здійснюються винятково за постановою суду (за наявності кримінального провадження), водночас співробітники ДЗЕ це здійснити не можуть, а підозрювані, за певний період, мають можливість знищити докази та перерахувати гроші на інші банківські рахунки в Україні чи за кордоном.

З огляду на це вважаємо, що доцільно внести доповнення до окремих статей Закону України «Про банки і банківську діяльність»: а) до ст. 59, доповнивши її словами «...тимчасове зупинення грошових переказів у банківській системі має здійснюватися за рішенням суду на основі звернення правоохоронних органів без наявності кримінального провадження». Також внести зміни до п. 9 ст. 73, доповнивши словами: «...у випадку несвоєчасного інформування правоохоронних органів по неповернених кредитах застосовувати штрафні санкції до керівників банківських установ».

Одночасно, необхідним є внесення доповнення до п.12 ст. 20 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та розповсюдження зброї масового знищення», доповнивши її словами: «інформувати підрозділи правоохоронних органів про порушення господарськими суб'єктами цього закону».

Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» (ст. 5) визначає порядок проведення позапланових заходів зі здійснення державного нагляду (контролю) на основі посвідчення (направлення). В Законі зазначено, що під час проведення позапланового заходу з'ясовуються лише ті питання, необхідність перевірки яких стала підставою для здійснення цього заходу, з обов'язковим зазначенням цих питань у посвідченні (скеруванні) на проведення державного нагляду (контролю). Сфера закону не поширюється на відносини, що виникають під час здійснення заходів валютного контролю, митного

контролю на кордоні, банківського і страхового нагляду, інших видів, і спеціального державного контролю за діяльністю суб'єктів господарювання на ринку фінансових послуг, державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції. Проведення позапланових заходів з інших підстав, крім передбачених цією статтею, забороняється, якщо інше не передбачається законом або міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України [30, с. 51]. Тому нами вбачається необхідність внесення доповнення ч.2 п.1. ст. 5 такого змісту: «дія цього Закону поширюється на відносини, що виникають під час проведення заходів правоохоронними органами з виявлення та підтвердження недостовірності даних щодо діяльності суб'єкта господарювання».

Необхідно зазначити, що положення Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» (п.п. 2, 11, 12 ст. 7; п. 12 ст. 8, ст. 10) закладають законодавчу основу для встановлення відносин ДКЦПФР з правоохоронними органами, але не регламентують її в повному обсязі. Ми пропонуємо доповнити п. 12 ст. 8 так: «...обов'язковість інформування правоохоронних органів про виявлені порушення учасниками фондового ринку під час здійснення ДКЦПФР контрольних функцій в межах своїх повноважень, а також надати можливість доступу до користування автоматизованими базами даних».

Також правовою основою запобігання злочинам у сфері господарської діяльності є Закони України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про інформацію», «Про телебачення та радіомовлення», «Про систему суспільного телебачення і радіомовлення України», «Про рекламу» та ін.

Незважаючи на великий перелік нормативно-правових актів у структурі заходів запобігання злочинам у сфері господарської діяльності, має бути розроблено Закон України «Про протидію злочинам у сфері господарської діяльності», у якому необхідно визначити суб'єктів, що здійснюють заходи запобігання господарським злочинам, їх права і обов'язки, порядок внутрішньої і міжнародної взаємодії, порядок ведення обліків запобіжної діяльності тощо.

Прийняття такого закону сприяло би профілактичній діяльності правоохоронних органів як суб'єктів профілактики.

Відтак вважаємо, що такий закон передбачить порядок здійснення державою контролю за виконанням вимог господарського законодавства з профілактики правопорушень та відповідальність за невиконання або неналежне виконання обов'язків суб'єктами профілактики.

Необхідно погодитись з окремими дослідниками, що з метою удосконалення правових заходів запобігання зазначеним злочинам, назріла ситуація про прийняття Законів України “Про основи державного регулювання ринкової економіки в Україні”, в якому затвердити принципи реформування господарської сфери, у Законі “Про гарантії підприємницької свободи”, має бути визначений процес фіскального втручання в господарську діяльність та проведення відповідних ревізій, форм захисту підприємців від тиску правоохоронних органів тощо.

Правові засоби щодо попередження злочинів у сфері господарської діяльності мають бути спрямовані на:

- а) захист підприємницьких структур від злочинних посягань;
- б) визначення загальних норм ведення підприємницької діяльності всіма суб'єктами господарювання;
- в) встановлення правових норм, які передбачають відповідальність посадових осіб у сфері господарської діяльності за порушення законних інтересів споживачів;
- г) застосування великих штрафних санкцій до посадових осіб у сфері господарської діяльності, які порушують правила здорової конкуренції;
- г) здійснення кодифікації законодавства, яке регулює сферу господарської діяльності;
- д) створення єдиного державного органу, який буде надавати ліцензії на окремі види господарської діяльності та конструювати її законне використання;
- е) застосування високих штрафних санкцій щодо посадових осіб, котрі незаконно здійснюють господарську діяльність (у тому числі без ліцензії);
- є) створення кримінологічної лабораторії аналізу реформування законодавчого процесу щодо попередження злочинів у сфері господарської діяльності;

ж) вдосконалення податкового законодавства щодо доходів осіб, які працюють за кордоном і здійснюють інвестування господарської діяльності;

з) запровадження законодавчих норм щодо амністії доходів, які отримані неправомірним шляхом;

и) впровадження механізму повернення неоподаткованих доходів посадових осіб, які знаходяться в офшорних зонах.

У підсумку необхідно зазначити, що правові засоби мають направлені на створення правової держави, у якій кожне правопорушення у сфері господарської діяльності буде вчасно виявлено, а вчинення злочину службовими особами буде недоцільно через втрату правових повноважень у зазначеній сфері.

Проблема правового забезпечення попередження злочинів у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами, - це, передусім, економічно-правова проблема і для розв'язання якої потрібна політична воля представників державної влади з визначення та проведення концептуальних комплексних заходів.

2.2 Оптимізація інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності підрозділів правоохоронних органів у запобіганні злочинам у сфері господарської діяльності, які вчиняються службовими особами

Інформаційне забезпечення запобігання злочинам у сфері господарської діяльності представляє собою сукупність знань, необхідних і достатніх для того, щоб система профілактики могла здійснювати доцільну взаємодію, координувати та коригувати стосунки суб'єктів профілактики, спрямовувати їх діяльність як цілого до запрограмованої мети.

О.М. Джужа та О.Ф. Гіда підкреслюють, що інформаційне забезпечення діяльності правоохоронних органів щодо запобігання злочинам у сфері господарської діяльності базується на правових, організаційних, технічних і методичних основах щодо збору, обробки, зберігання і використання інформації, необхідної для ефективного функціонування системи їх запобігання [212, с. 148]. Таку ж позицію визначають А.Е. Жалінський і М. В. Костицький [72, с. 145].

В. Г. Хахановський підкреслює, що співробітники правоохоронних органів з метою запобігання злочинам використовують оперативну, оперативно-розшукову, оперативно-довідкову, аналітичну, статистичну і іншу інформацію для прийняття управлінського рішення з визначенням запобіжних заходів [254, с. 40].

Так Ю. Іванов визначає три компоненти структури інформаційного забезпечення запобігання злочинності: а) інформація про стан суб'єктів профілактики злочинів (відомості про сили і засоби суб'єктів профілактики злочинів та результати аналізу їх діяльності); б) інформація про стан об'єктів профілактичного впливу (загальна кількість зареєстрованих злочинів, кількість та питома вага найбільш небезпечних злочинів, та ін.); в) інформація про стан соціальних умов профілактичної діяльності (відомості соціально-демографічного характеру; відомості економічного характеру та ін.) [159, с. 312].

До змісту інформації щодо запобігання злочинам у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами, належить:

– інформація про господарські злочини, як соціально-правове явище, їх кількісні та якісні показники;

– інформація про причини та умови господарських злочинів, їх види та окремі злочини;

– інформація про службову особу злочинця та інші категорії правопорушників, які можуть стати на злочинний шлях;

– інформація про стан та засоби підвищення ефективності запобігання злочинам у сфері господарської діяльності, її види та окремі злочини.

За визначенням О. М. Бандурки та Л. М. Давиденка, таку інформацію прийнято називати кримінологічною [14, с. 120].

Інформаційно-аналітичне забезпечення підрозділів правоохоронних органів України (ДФСУ, ДПСУ, НПУ, НАБУ, СБУ) для запобігання злочинів у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами, необхідно розглядати як складну систему, до якої входить:

– аналіз зібраної правоохоронними органами статистичної інформації про стан, структуру та динаміку злочинів у сфері господарської діяльності;

– аналіз інформації про обставини, способи вчинення найбільш поширених господарських злочинів службовими особами, розробку результативних методів та засобів запобігання;

– використання у процесі аналізу та синтезу інформації, накопиченої в криміналістичних, оперативних статистичних та інших обліках правоохоронних та контролюючих органах;

– використання відомостей, що містяться в базах даних, якими володіють інші державні органи та недержавні установи й організації, бази даних провайдерів, які здійснюють надання послуг Інтернет підприємцям та споживачам товарів і послуг та ін.;

– використання сучасних комунікацій для створення умов для логічного та технічного об'єднання різних інформаційних масивів при вирішенні обліково-реєстраційних задач [88, с. 15].

Актуальність проблеми інформаційно-аналітичного забезпечення підрозділів правоохоронних органів (ДФСУ, ДПСУ, НПУ, НАБУ, СБУ) протидії злочинам у сфері господарської діяльності, зокрема тим, що вчиняються службовими особами та організованими злочинними організаціями, із розширеними міжнародними і міжрегіональними кримінальними зв'язками, характеризуються такими чинниками: комплексним характером процесу боротьби з такими злочинами; широкими просторовими масштабами діяльності злочинних структур із використання системи Інтернет, мобільністю, технічною оснащеністю; необхідністю здійснення спеціальних заходів щодо боротьби зі злочинними структурами на території різних районів, регіонів, держав; жорсткими тимчасовими межами здійснення оперативно-розшукових заходів і слідчих дій, особливо на первинному етапі; особливостями кримінологічної характеристики таких злочинів і злочинних структур, що їх здійснюють; сучасним станом злочинності у сфері господарської діяльності і організації боротьби з указаними злочинами.

До основних етапів інформаційно-аналітичного забезпечення підрозділів правоохоронних органів (ДФСУ, ДПСУ, НПУ, НАБУ, СБУ) запобігання злочинам у сфері господарської діяльності належать:

– пошук, збирання, оброблення, систематизація та документування інформації, створення моделі досліджуваного об'єкта;

– аналіз зовнішніх та внутрішніх чинників, що впливають на тенденції стану злочинності у сфері господарської діяльності та ефективності діяльності підрозділів правоохоронних органів;

– прогнозування розвитку негативних тенденцій у певній ситуації;

– підготовка обґрунтованих висновків і рекомендацій для прийняття управлінських рішень з удосконалення організації протидії злочинам у господарській сфері.

Л.П. Скалозуб, В.Д. Сапсай та О.В. Лапко до головних завдань інформаційно-аналітичної роботи відносять:

– накопичення якісної та вірогідної інформації, що сприяє прогнозуванню криміногенної обстановки в галузях економіки, з огляду на результати боротьби з господарською злочинністю та їх вплив на оздоровлення ситуації в економіці регіонів;

– використання аналітичних матеріалів для організації оперативно-службової діяльності, прогнозування розвитку злочинності, розроблення всебічно обґрунтованих управлінських рішень і планування запобіжних заходів для усунення виявлених недоліків;

– удосконалення системи контролю за виконанням нормативно-правових актів щодо боротьби зі злочинністю у сфері господарської діяльності та власних рішень підпорядкованими підрозділами;

– підвищення ефективності використання комп'ютерної техніки для своєчасного збирання, накопичення і обробки необхідної інформації та поліпшення якості аналітичних документів;

– своєчасне надання вірогідної інформації до автоматизованого банку даних оперативно-розшукового призначення «Оріон» та ефективне її використання у боротьбі зі злочинністю;

– створення міжвідомчих автоматизованих банків даних в інтересах оперативних підрозділів [221, с. 14; 228, с. 23].

Необхідно підкреслити, що вся інформація, що використовується у профілактиці злочинів у сфері господарської діяльності, поділяється на кримінологічну (зовнішню) й організаційну (внутрішню). Зовнішня інформація має відображати такі показники злочинів у сфері господарської діяльності: рівень, коефіцієнт, структуру, динаміку, характер, «географію», детермінованість (зв'язок злочинності з іншими соціальними явищами, передбачати дані про адміністративні, дисциплінарні та інші правопорушення службових осіб, аморальні вчинки тощо). Організаційна (внутрішня) інформація передбачає дані про порядок організації попереджувальної діяльності її суб'єктами (якими засобами та методами вони досягаються) [159, с. 312].

Наукові дослідження підтверджують, що послідовність дій і операцій, зумовлених суб'єктом інформаційного забезпечення, спрямована на збір, одержання, накопичення, передачу і використання інформації з метою протидії злочинності. Об'єктом інформаційного забезпечення протидії злочинності, у широкому сенсі, є будь-яка інформація, що становить інтерес при здійсненні кримінального впливу, що може бути представлена в різних формах. Зокрема, за змістом це можуть бути: відомості, що мають процентне значення; відомості, що сприяють запобіганню злочинам; відомості, що сприяють ефективному, функціонуванню суб'єктів протидії злочинності; відомості, що можуть служити підставами для розробки окремих положень політики, стратегії і тактики протидії злочинності. За формою втілення: довідкові обліки, які містяться в інформаційних підрозділах органів внутрішніх справ; інформаційні масиви різних державних і недержавних установ і організацій (наприклад, картотеки медичних установ); регіональні банки даних науково-технічної інформації; методичні й практичні рекомендації з організації запобігання злочинам; дані кримінальної статистики [158, с. 329].

Серед суб'єктів інформаційного забезпечення протидії злочинності можна виділити наступні категорії. Перша категорія - особи, що надають інформацію, одержання якої може допомогти підвищенню ефективності протидії злочинності. До неї відносяться особи, які в силу своїх обов'язків займаються пошуком, виявленням і збором інформації (слідчі, оперативні працівники, а також громадяни, що виявили

ознаки злочину або серйозного правопорушення). До другої категорії суб'єктів інформаційного забезпечення протидії злочинності відносяться співробітники правоохоронних органів, в обов'язки яких входять; одержання (збір) кримінальної інформації від суб'єктів інформаційного забезпечення першої категорії; накопичення і упорядкування зібраної інформації, її обробка, зберігання і видача зацікавленим службам правоохоронних органів за запитами устанавленого зразку. Третю категорію суб'єктів інформаційного забезпечення становлять співробітники правоохоронних органів, яким для здійснення оперативно-службової діяльності необхідне одержання зібраної й обробленої інформації, що становить оперативний інтерес [249, с. 329].

Інформаційно-аналітичне забезпечення підрозділів правоохоронних органів (ДФСУ, ДПСУ, НПУ, НАБУ, СБУ) запобіжної діяльності господарським злочинам засновано на комплексному використанні загальних та спеціальних методик аналізу у рамках дослідження значного обсягу кримінологічної інформації та інших інформаційних ресурсів із метою отримання нових знань стратегічного, організаційного, тактичного та прогностичного характеру, що мають значення для вирішення завдань протидії злочинності.

Злочини у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами, мають здебільшого латентний характер (80%), що зумовлює необхідність застосування можливостей сил і засобів підрозділів правоохоронних органів (ДФСУ, ДПСУ, НПУ, НАБУ, СБУ) з метою здобуття інформації, що становить оперативний інтерес. У теорії юридичної науки зазначені дії отримали назву «оперативний пошук» предметів, фактів і осіб, що ставляють оперативний інтерес [173, с. 265].

Тому саме сукупність пошукових ознак визначає відповідний алгоритм запобігання зазначених злочинів на базі програмної обробки інформаційних масивів. Аналіз наукових джерел дає змогу зробити такі висновки:

- 1) необхідне використання сучасних інформаційних технологій у рамках запобігання злочинам у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами;

2) розробка методик запобігання указаним видам злочинів на основі аналізу інформаційних масивів у форматі баз даних, що містять зведені дані про господарські злочини, як одним із основних напрямів удосконалення наукового забезпечення правоохоронної діяльності.

Отже, надходження до підрозділів правоохоронних органів інформації про причини й умови, що сприяють вчиненню злочинів у сфері господарської діяльності, та службових осіб, схильних до їх вчинення, отримуються від:

– осіб, які конфіденційно залучаються до виконання завдань ОРД (на контрактній і безконтрактній основах);

– працівників, які працюють у господарській сфері;

– громадян, які є замовниками товарів, робіт та послуг;

– засобів масової інформації (телебачення, радіо, преси), Інтернет;

– працівників підрозділів правоохоронних органів України;

– співробітників державних контролюючих органів України;

– інформаційно-довідкових систем правоохоронних органів;

– інформаційно-довідкових систем державних контролюючих органів України;

– інформаційних систем і обліків установ, підприємств та організацій, які здійснюють господарську діяльність.

У той же час встановлено, що сьогодні недостатнім є рівень організації інформаційно-аналітичного забезпечення підрозділів правоохоронних органів (ДФСУ, ДПСУ, НПУ, НАБУ, СБУ) запобіжної діяльності суб'єктів протидії господарській злочинності і виникають наступні недоліки: відсутність створеної єдиної системи обміну інформацією між правоохоронними та контролюючими органами, відсутність правової основи щодо використання відомчих комп'ютерних баз даних тощо.

За напрямом функціонування галузевих служб розрізняють обліки загального користування (кримінологічні, криміналістичні, адміністративні) та обліки спеціального призначення, які формують і використовують виключно оперативні підрозділи Національної поліції України [161, с. 53–54].

Так, інформаційна система «Єдиний звіт про кримінальні правопорушення» забезпечує структурні підрозділи правоохоронних органів України, статистичною інформацією; формує статистичну звітність про стан злочинності у сфері господарської діяльності (вчинені організованими злочинними групами та злочинними організаціями в даній сфері, а також кількість фактів легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом). Однак, на наш погляд, необхідно внести доповнення до зазначеної інформаційної системи у вигляді окремого підрозділу «Злочини у сфері господарської діяльності, вчинені службовими особами».

Особливе значення мають облікові дані Державного комітету статистики України. Відповідним наказом Міністерства статистики України від 12 лютого 1996 р. № 43 було створено Єдиний державний реєстр підприємств та організацій України і затверджено Положення про видання інформації з Реєстру, яке визначає, що правоохоронні органи користуються відомостями з цього банку даних безоплатно.

Облікова картка містить на кожне зареєстроване підприємство такі реквізити:

- ідентифікаційний код;
- поштовий індекс, код території, місце розміщення, телефон;
- відомості про керівника.

Інформаційний потенціал підрозділів Державної фіскальної служби України об'єктивно дуже значний. Безпосереднє значення для інформаційного забезпечення запобіжної діяльності господарських злочинів мають такі бази даних СПД (суб'єкта підприємницької діяльності), який структурно складається з кількох підсистем: фізичні особи; юридичні особи, яких класифіковано за видом власності.

База даних СПД дозволяє одержати такі відомості:

- назву та юридичну адресу СПД, дату реєстрації, код ЄДРПОУ (Єдиний державний реєстр підприємств, організацій, установ);
- дані про засновників та інвесторів, директора та бухгалтера СПД;
- розрахункові рахунки, дати їх відкриття, МФО банківської установи;
- щоквартальну та щорічну звітність;
- дату ліквідації СПД.

База даних 1-ДР – індивідуальні номери платників податків – фізичних осіб [136, с. 174-182].

Доступ до електронної бази даних про ліцензування окремих видів господарської діяльності надає можливість встановити суб'єкта, який має право такої діяльності. Відповідно ліцензія є документом, що надається органом ліцензування на право провадження суб'єктом господарювання визначеного ним виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню, в електронному вигляді (запис про наявність ліцензії у такого суб'єкта господарювання в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців) або на паперовому носії (ЗУ «Про ліцензування видів господарської діяльності» (2015) [33, с. 468].

Фонд державного майна України має регіональні відділення в усіх обласних центрах, підсумки всіх проведених сертифікатних аукціонів із відомостями про переможців, обсяги придбаних пакетів акцій та суми викупу;

- відомості про реєстри акціонерів усіх корпоратизованих підприємств;
- реєстр суб'єктів, які мають дозвіл на проведення угод із приватизаційними паперами;
- відомості про юридичних та фізичних осіб, які одержали в оперативне управління контрольні пакети акцій державних підприємств;
- щорічні звіти про фінансово-господарську діяльність підприємств, державні пакети акцій яких передані в оперативне управління.

Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку містить у своїх облікових масивах:

- перелік суб'єктів, які пройшли перереєстрацію відповідно до вимог цієї Комісії;
- перелік суб'єктів, які одержали дозвіл на ведення реєстру власників цінних паперів;
- перелік суб'єктів, які мають дозвіл на ведення депозитарної діяльності;
- відомості про всі угоди з великими пакетами акцій промислових підприємств.

Зі зростанням популярності Інтернету стали проявлятися і негативні сторони його застосування. Значний інтерес для правоохоронних органів становлять бази даних, що містять пропозиції з надання послуг у сфері обслуговування, купівлі-продажу матеріальних активів та довідкові інформаційні масиви, які, своєю чергою, містять установчі дані на суб'єктів господарювання. Алгоритми користувача уможливають систематизоване одержання потрібних відомостей, зокрема:

- про всі пропозиції конкретного суб'єкта господарювання за певний час;
- суб'єктів, які пропонують певний вид товару або послуги;
- суб'єктів, які бажають купити конкретний вид товару;
- реалізовані пропозиції (за минулу добу).

Інформаційно-аналітична система акумулюється в інформаційні технології, які об'єднують види облікових даних за призначенням і на основі застосування обчислювальної комп'ютерної техніки здійснюють швидке оброблення та пошук необхідної інформації.

Для удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення підрозділів правоохоронних органів (ДФСУ, ДПСУ, НПУ, НАБУ, СБУ) щодо запобігання господарським злочинам, на наш погляд, необхідно створити Єдиний інтегрований загальнодержавний інформаційний банк об'єднаних баз даних державних правоохоронних, контролюючих органів та підприємницьких структур (архівів баз даних), який буде поєднувати комп'ютерні бази даних щодо фізичних і юридичних осіб із різною формою власності, різних подій і об'єктів обліку, надавати можливість програмно встановлювати і відслідковувати взаємозв'язки між потрібними об'єктами і забезпечувати оперативну передачу зібраних даних ініціаторові запиту [227, с. 210].

Для протидії злочинам у сфері господарської діяльності підрозділами правоохоронних органів (ДФСУ, ДПСУ, НПУ, НАБУ, СБУ) провідну роль у забезпеченні статистичною, оперативно-довідковою, оперативно-розшуковою, архівною інформацією, у створенні, розвитку та організації експлуатації автоматизованих інформаційних систем, інтегрованих інформаційних пошукових систем і побудови з цією метою корпоративних інформаційних мереж загального

користування належить Департаменту Національної поліції України і її структурним підрозділам на місцях. Діяльність підрозділів у протидії злочинам підтримується завдяки використанню багатьох автоматизованих інформаційних систем, таких як «Особа», «Розшук», «Пізнання», «Номерні речі», «Автомобілотранспорт», «Адміністративні правопорушення», «Втрачені паспорти», «Статистика», «Оперативно-довідкова картотека», «Наркобізнес» «Оазис» та ін. А також використовується інформаційно-аналітична підсистема спеціального призначення «Оріон» тощо [88, с. 61-98].

Наприклад, в інформаційно-аналітичних підсистемах НПУ для інформаційного забезпечення оперативних підрозділів функціонує інформаційно-аналітична підсистема МВС України оперативного призначення «Оріон», безпосередньо для інформаційного забезпечення діяльності підрозділів ДЗЕ – ІПС «Оазис», у якій накопичується, узагальнюється та обробляється інформація економічного характеру про протизаконну фінансову діяльність підприємств, а також відомостей з банків даних реєстраційних органів, органів ліцензування, контролю тощо [16, с. 154].

На думку таких науковців, як О.І. Грищенко, І.П. Козаченко, В.Я. Коломієць, І.М. Дяченко [67, с. 133] та ін., одним із напрямів удосконалення інформаційного забезпечення протидії злочинності може бути створення єдиної системи взаємного інформування правоохоронних органів (кримінальної юстиції). Така система повинна містити періодичність, форми, канали передачі інформації, а також терміни, способи та ефективність перевірки.

Незважаючи на те, що міжнародному співробітництву правоохоронних органів приділялася певна увага вітчизняних науковців, питання його аналітичного забезпечення на сьогодні достатнього висвітлення не знайшли. З іншого боку, зарубіжні науковці розглядали зазначені питання, передусім, у контексті діяльності національних правоохоронних органів. Досвід інших країн у цій галузі має для України важливе значення, у тому числі й з точки зору реалізації політики європейської інтеграції, налагодження співробітництва з правоохоронними органами країн ЄС як на двосторонньому рівні, так й у рамках міжнародних

організацій, у першу чергу Європолу. При цьому на особливу увагу заслуговує система інформаційно-аналітичної роботи, напрацьована правоохоронними органами Великобританії, що на сьогодні активно впроваджується у інших країнах ЄС, на рівні Європолу, а також у країнах Північної Америки та інших регіонів.

І.М. Гриненко пропонує впровадити в Україні Британську модель інформаційно-аналітичної роботи, де співробітництво здійснюється через Європол. Ключовим елементом цієї моделі є поняття «аналітичної інформації» і означає інформацію, що пройшла відповідну аналітичну обробку та представлена у вигляді певного інформаційного продукту. Цей процес інформаційного аналізу, що охоплює інтеграцію та інтерпретацію даних від різних джерел, з метою визначення напрямів подальшої діяльності, часто має проактивний характер, спрямований на передбачення подальшого перебігу подій, фокусується на типах злочинної діяльності та категоріях правопорушників, виявлення потенційних жертв, визначає поточні цілі оперативно-розшукової діяльності та сприяє формуванню доказової бази під час розслідування кримінальних справ [48, с. 139].

Зростання ролі інформаційного аналізу безпосередньо пов'язано із упровадженням підходу «правоохоронної діяльності на ґрунті аналітичної інформації» (intelligence-led policing).

Такий підхід дозволяє ефективно планувати правоохоронну діяльність і відстежувати хід подій, координувати збір інформації відповідно до конкретних справ, формувати реалістичну картину діяльності об'єктів, виявляти зв'язки між подіями, робити обґрунтовані прогнози, формувати профіль злочинної поведінки, виявляти осіб, що займають ключові позиції у кримінальних мережах, і визначати їхню роль, відстежувати прибутки, отримані злочинним шляхом, ефективно спрямовувати обмежені ресурси правоохоронних органів, удосконалювати співробітництво з партнерськими структурами на національному та міжнародному рівнях.

Ключовою складовою підходу «правоохоронної діяльності на ґрунті аналітичної інформації» є впровадження «інформаційного циклу», що складається із наступних етапів: отримання інформації - її аналіз - розповсюдження - оцінка -

планування та коригування. Цикл є замкнутим, тобто його остання складова - планування та коригування, визначає першу (збір інформації).

Етап планування та коригування є найбільш важливим, оскільки безпосередньо визначає завдання інформаційно-аналітичної роботи, питання, на яких має бути сфокусована увага. Саме на цьому етапі визначальною є роль загального керівництва оперативною та аналітичною роботою, формується запит на інформаційну підтримку, у якому визначається адресат інформації, яка саме інформація потрібна, за якими проблемами, з якою метою, термін виконання замовлення та обмеження на використання інформації.

Адресатами інформаційного продукту є керівники підрозділів, оперативний склад, слідчі, у деяких випадках - ЗМІ. Таким чином, метою інформаційної роботи є забезпечення осіб, які приймають рішення, відповідною, своєчасною та глибокою оцінкою ситуації, що дозволить їм правильно визначити наступні напрямки діяльності та сили і засоби, потрібні для досягнення мети. Аналітична робота має попереджувати про нові загрози та тенденції, дозволяючи керівникам підрозділів передбачити проблеми, переглянути завдання, встановити пріоритети виділення ресурсів та визначити методи для своєчасного вирішення проблем.

Важливою функцією керівника аналітичним процесом є забезпечення зворотного зв'язку між адресатом та аналітиком. Це може бути забезпечено шляхом спільного обговорення потреб, оцінки споживачем якості інформаційного продукту тощо.

Що ж стосується етапу аналізу інформації, то він полягає у переробці первинної інформації на готовий «інформаційний продукт», представлений у вигляді звітів. Первинна інформація оцінюється на надійність та відповідність, після чого вона узагальнюється, порівнюється та об'єднується із отриманою раніше, на її ґрунті робляться висновки та рекомендації, які представляються у форматі, прийнятному для адресата.

Процес інформаційного аналізу включає наступні етапи: обговорення проблеми та мети; визначення концептуальної моделі; формулювання первинних інформаційних потреб чи індикаторів; отримання та оцінка інформації; первинна

обробки інформації, що включає її структурування та занесення у базу даних; інтеграція та порівняння інформаційних об'єктів між собою, вивчення їх з різних точок зору; визначення взаємозв'язків між об'єктами; встановлення додаткових інформаційних індикаторів та прогалин; напрацювання рекомендацій; підготовка інформаційного продукту; надання інформаційного продукту адресату; оцінка результату та реакції адресата.

Виділяють два основні види «інформаційного продукту» - тактичний та стратегічний. Тактичний стосується певного об'єкта, наприклад, лідера кримінального угруповання. Він має містити інформацію щодо цього об'єкта, його оточення, характеру їх зв'язків, сфери діяльності, поточних дій щодо цього об'єкта з боку правоохоронного органу. Стратегічний інформаційний продукт використовується для планування та розробки заходів з певної проблеми на вищому, у тому числі на регіональному та національному рівні. У деяких випадках також окремо виділяють оперативний інформаційний продукт, що використовується для планування дій на рівні підрозділу і стосується низки об'єктів із подібними характеристиками, наприклад, кримінальних угруповань, що діють у певній сфері на визначеній території [48, с. 150].

Для оцінки первинної інформації британськими правоохоронцями використовується система «5x5x5», за якої такій інформації присвоюються коди відповідно до надійності її джерела, її достовірності, а також обмеження її подальшого розповсюдження відповідно до можливого адресата. Так, код надійності джерела інформації «а» означає максимальний ступінь надійності, «Б» - найбільшу надійність, «с» - переважну надійність, «сі» - ненадійність, «е» - неперевіреність джерела. Код достовірності інформації «1» означає її абсолютну правдивість, «2» - те, що вона відома джерелу, але не особисто співробітнику правоохоронного органу, «3» - інформація невідома особисто джерелу, але може бути підтверджена від інших джерел, «4» - інформація не може бути оцінена, «5» - інформація, ймовірно, є неправдивою. Код адресата «1» означає місцеві національні правоохоронні органи та певні визначені партнерські правоохоронні органи інших країн, «2» - інші зазначені місцеві органи, «3» - іноземні правоохоронні органи, «4» - певні

співробітники правоохоронних органів, а код «5» означає, що адресат має дотримуватися певних додаткових умов у поводженні із цією інформацією.

Оцінка інформації проводиться самостійно співробітником правоохоронного органу, який безпосередньо її отримав відразу ж після її документального оформлення і має бути однаковою на усіх копіях документа - як в електронній, так й у друкованій формах.

Результат діяльності аналітика передбачає певну інтерпретацію інформації, що робитиме її більш наглядною, висвітлювати нові аспекти справи, розкривати можливості для застосування нових підходів до проблеми.

Упровадження підходу правоохоронної діяльності на ґрунті аналітичної інформації передбачає узагальнення матеріалів, отриманих під час різних розробок для створення загальної картини та розроблення відповідних заходів реагування. У загальному його можна визначити як такий, коли аналітична робота визначає напрями оперативно-розшукової діяльності, а не навпаки.

Сьогодні він є ядром національної інформаційно-аналітичної правоохоронної моделі (National Intelligence Nogi) Великобританії, що, своєю чергою, стала моделлю для інших держав ЄС та Північної Америки.

Сучасні процеси глобалізації суспільного та політичного життя є визначальним фактором, що зумовлює динаміку розвитку організованої злочинності, яка набуває характеру транснаціональності, розширює сферу своєї діяльності поза межі національних кордонів. Форми діяльності кримінальних структур диверсифікуються, поєднуючи у собі дії «загальнокримінального» та економічного характеру, намагання налагодити корупційні зв'язки в органах влади та управління на усіх рівнях. При цьому змінюється й структура кримінальних організацій - від ієрархії до кримінальної мережі та їх поєднання відповідно до змін ситуації, нових можливостей та намірів.

Адекватне реагування на ці зміни вимагає постійного удосконалення діяльності правоохоронних органів, розширення міжнародного співробітництва, яке сьогодні включає не тільки проведення спільних операцій, але й узгоджену аналітичну роботу, обмін інформацією та проведення її оцінки з різних точок зору.

Лише у такому випадку є можливим виявлення транснаціональних зв'язків кримінальних структур, ефективне проведення міжнародних операцій, спрямованих на руйнацію розгалужених злочинних мереж, притягнення до відповідальності лідерів угруповань, вилучення коштів, отриманих протиправним шляхом.

На наше переконання, необхідно правоохоронним органам України надати безпосередній доступ до Міжнародних обліків у кримінально-правовій статистиці, особливо до обліку про найбільш суспільно небезпечні економічні злочини й особи, які їх вчинили (очевидно, за аналогією з чинною системою США, це – вбивства, зґвалтування, грабежі, заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, крадіжки зі зломом, крадіжки майна на суму понад 50 доларів США, викрадення автомобілів). Окремо надати доступ до обліку злочинів та осіб, які вчинили міжнародний тероризм й організованої економічної злочинності.

Отже, інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності підрозділів правоохоронних органів (ДФСУ, ДПСУ, НПУ, НАБУ, СБУ) сприяє більш якісному прогнозуванню та плануванню запобіжної діяльності, що має наукове підґрунтя.

Так, В.Д. Сапсай і О.В. Лапко стверджують, що ефективна протидія злочинам у сфері господарської діяльності можлива лише за наявності належного рівня інформаційно-аналітичної роботи як головної передумови прийняття своєчасних і виважених управлінських рішень на основі прогнозування [221, с. 13].

Водночас кримінологічне прогнозування запобіжної діяльності злочинів у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами, – це діяльність, яка за допомогою обробки й аналізу кримінологічної інформації про майбутній стан злочинності, окремі її види і групи або вірогідність учинення злочину окремою особою, спрямована на визначення засобів протидії злочинності. Її метою є встановлення усіх параметрів злочинності в майбутньому на території обслуговування, виявлення на цій основі небажаних тенденцій та пошук засобів їх зміни у позитивному напрямку.

На основі аналітичного прогнозування можна розробити систему запобіжних заходів, спрямованих на недопущення вчинення кримінальних правопорушень, зокрема серед молоді [12, с. 72].

З цього приводу О. Г. Фролова слушно зазначає, що в кримінологічному прогнозуванні необхідне використання: статистичних даних щонайменше за 10 попередніх років; даних про прогнозовані зміни стану і тенденцій цих процесів на період прогнозу; статистичних даних і результатів вибіркового дослідження, які характеризують рівень, структуру і динаміку господарських злочинів щонайменше за 10 попередніх років загалом, практику застосування заходів профілактики і кримінально-правових заходів за той самий період; даних про стан і тенденції громадської думки та ін. [252, с. 32].

Г. А. Аванесов акцентує, що для здійснення кримінологічного прогнозування необхідно також враховувати вказану структуру і динаміку злочинності, причини та умови, чинники, впливаючи на динамічні і територіальні зміни, злочинну поведінку окремої особи тощо [2, с. 30].

Завданнями кримінологічного прогнозування щодо запобігання злочинів у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами, є:

- з'ясування всіх обставин, що мають значення для розробки перспективних планів;
- встановлення можливих змін у стані, рівні, структурі та динаміці господарської злочинності у майбутньому;
- встановлення обставин, які сприяють цим змінам;
- розробка загальної концепції протидії злочинам у сфері господарської діяльності;
- вибір оптимального шляху вдосконалення діяльності правоохоронних органів.

Практичне значення кримінологічного прогнозування полягає у забезпеченні планової і цілеспрямованої діяльності у протидії злочинам у сфері господарської діяльності. Прогнозування дає змогу заздалегідь підготуватися до вирішення нових проблем, застерегти суб'єктів профілактики від дезорієнтації, коли вони постануть перед здійсненим фактом злочину і не зможуть усунувати вже наявні наслідки, не маючи можливості діяти на випередження [124, с. 127–130].

У кримінології спеціально досліджуються питання інформаційного забезпечення профілактики злочинів [106, с. 17] та кримінологічного планування [154, с. 3–14].

Основною метою інформаційно-аналітичної забезпечення підрозділів правоохоронних органів (ДФСУ, ДПСУ, НПУ, НАБУ, СБУ) у запобіганні злочинам у сфері господарської діяльності є:

- забезпечення системного моніторингу стану криміногенної ситуації у сфері господарської діяльності;
- суттєве підвищення якісного захисту господарський інтересів держави за допомогою поглибленого аналізу та прогнозування наступного розвитку криміногенних чинників для розробки виважених управлінських рішень;
- систематичне інформування органів влади та управління про фактичний стан криміногенної ситуації у галузях економіки, результати протидії злочинності у сфері господарської діяльності та тенденції її розвитку;
- підготовка обґрунтованих пропозицій щодо розробки нових законодавчих актів, унесення змін і доповнень до нормативно-правової бази з питань протидії злочинам у сфері господарської діяльності.

Кримінологічний аналіз є сукупністю прийомів та методів багатофакторного дослідження та оцінки інтегрованої довідкової, статистичної, розшукової та іншої інформації, що здійснюється з використанням апаратно-програмних засобів та інформаційних технологій для одержання нових даних, необхідних для виконання завдань запобігання злочинності.

Кримінологічний аналіз як різновид пізнавальної діяльності має певні стадії його проведення:

- визначення мети та об'єкта аналізу;
- добір джерел інформації, необхідної для вивчення визначеного об'єкта та виконання поставлених завдань, а також способів збирання додаткових даних;
- пошук і систематизація інформації у різних інформаційних ресурсах;
- інтеграція (поєднання) зібраних відомостей про об'єкт;

- дослідження та оцінка інтегрованої інформації;
- готування висновків, пропозицій про шляхи та способи реалізації аналітичних відомостей.

Інформаційно-аналітична робота підрозділів правоохоронних органів (ДФСУ, ДПСУ, НПУ, НАБУ, СБУ) включає:

– збирання, накопичення, узагальнення і моніторинг інформації про соціально-політичні, економічні, демографічні та інші процеси, що відбуваються на території оперативного обслуговування і впливають на загострення криміногенної обстановки;

– поглиблений аналіз стану криміногенної ситуації, складання на його основі плану та розроблення виважених управлінських рішень;

– проведення кримінологічних досліджень.

У практичній діяльності правоохоронних органів (ДФСУ, ДПСУ, НПУ, НАБУ, СБУ) доцільно використовувати такі основні види кримінологічного аналізу злочинності, як поточний (за добу, тиждень, місяць), за звітний період (квартал, півріччя, дев'ять місяців, рік), позачерговий і проблемний.

Поточний аналіз забезпечує потреби правоохоронного органу, зокрема, відстеження результатів роботи або стану злочинності на території області, району (щодоби, щотижня, щомісяця). Вивчення отриманих даних у їх сукупності дозволяє своєчасно виявляти як позитивні, так і негативні тенденції у запобіжній діяльності, проаналізувати розвиток процесів, які окреслилися у структурі злочинності, та визначити питання, що потребують термінової перевірки.

Аналіз за звітний період наводить якісні показники, що відбивають стан протидії зі злочинністю у сфері господарської діяльності та зміни в криміногенній ситуації упродовж тривалішого терміну порівняно з аналогічним періодом минулого року. Таким чином, виявляються негативні тенденції у структурі злочинності, досліджуються причини їх зміни, прорахунки та недоліки в організації роботи підпорядкованих підрозділів.

Цей вид аналізу дозволяє не лише об'єктивно оцінити результати боротьби зі злочинністю та зміни в криміногенній ситуації, а й закладає обґрунтовані основи для

внесення необхідних коректив у діяльність правоохоронних органів на наступний період, тобто є підґрунтям для планування запобіжних і додаткових заходів та розроблення управлінських рішень.

Позачерговий аналіз здійснюється з метою термінового прийняття управлінських рішень на основі ускладнення оперативної обстановки (збільшення кількості окремих господарських злочинів) з метою планування та проведення невідкладних заходів щодо протидії.

Проблемний аналіз здійснюється для вивчення окремих проблемних питань організації боротьби зі злочинністю, а також стратегії боротьби з злочинами у сфері господарської діяльності. Об'єктом такого дослідження можуть стати причини низької ефективності протидії злочинам окремих підрозділів за певний період. Необхідність його проведення виникає при готуванні оцінки стану злочинності, насамперед, у разі, коли суттєва зміна якісних показників у структурі злочинності потребує її детального вивчення та у разі значних змін в господарських правовідносинах.

Аналітична робота в правоохоронних органах (ДФСУ, ДПСУ, НПУ, НАБУ, СБУ), які протидіють злочинам у сфері господарської діяльності, має здійснюватися у межах компетенції служби та функціональних обов'язків для якісного виконання поставлених завдань. Її складником є вивчення причин наявних недоліків і визначення ймовірних шляхів їх усунення, а також позитивного досвіду роботи.

Дослідження стану кримінологічного аналізу протидії злочинам у сфері господарської діяльності складається з:

1) визначення сукупності даних про господарську характеристику регіону та стан криміногенної обстановки: структура, динаміка і рівень злочинності у сфері господарської діяльності та окремих її галузях, а також рівень фактичного впливу заходів, що вживалися впродовж аналізованого періоду підрозділами правоохоронних органів, на негативні явища в господарській діяльності:

– перелік галузей господарської діяльності, кількість об'єктів у кожній із них, зокрема кількість підприємств, що змінили форму власності (її назва), ринків, комерційних підприємств (за видами та напрямками діяльності), перелік та обсяги

продукції, що виготовляється ними, види послуг, що надаються, режим потужності, в якому працюють галузі та окремі об'єкти, а також усі окреслені вище дані щодо галузей та об'єктів, які визначені як пріоритетні;

- види та кількість злочинів (окремо вказати кваліфіковані: середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі), викритих за аналізований період у кожній із галузей (абсолютні показники, їх динаміка та питома вага в загальній кількості злочинів);

- кількість проведених заходів та використання сил і засобів правоохоронних органів щодо виявлення та попередження господарських злочинів;

- визначення найбільш криміногенних галузей господарської діяльності та об'єктів тощо.

2) Здійснюється моніторинг стану господарських злочинів та прогнозування такої злочинності і використання їх висновків для прийняття виважених управлінських рішень та розроблення основних організаційно-практичних заходів попередження, зокрема:

- оцінка прийнятих управлінських рішень - їх необхідність, своєчасність і виваженість, організація виконання, планування заходів, розподіл сил і засобів, забезпечення взаємодії з державними контролюючими органами у запобіганні злочинам у сфері господарської діяльності та їх викритті;

- видання методичних рекомендацій щодо позитивних результатів запобіжної діяльності;

- видання нормативних актів за результатами прийнятих рішень;

- організація контролю за виконанням прийнятих управлінських рішень;

- стан аналітичної роботи, періодичність та якість готування аналітичних матеріалів, об'єктивність оцінки оперативної обстановки.

3) Відповідність запланованих заходів криміногенній ситуації на території регіону (області). Забезпечення їх реалізації і використання при розробленні управлінських рішень, плануванні роботи та організації інших заходів (їх вплив на результати боротьби зі злочинами у сфері господарської діяльності).

4) Результати боротьби зі злочинами у сфері господарської діяльності розглядаються й аналізуються винятково через призму якісних показників, зокрема їх реального впливу на стан криміногенної ситуації у регіонах, а саме:

- заходи попередження і виявлення кваліфікованих злочинів (середньої тяжкості, тяжких та особливо тяжких) на визначених пріоритетних напрямках, зокрема в бюджетній сфері, під час реформування власності, у паливно-енергетичному комплексі та аграрному секторі економіки, у сфері банківської діяльності, на транспорті, з урахуванням направлених до суду кримінальних проваджень, реального відшкодування завданих збитків;

- забезпечення оперативного супроводження розслідування актуальних кримінальних проваджень, насамперед зі збитками понад 1 млн. грн.;

- взаємодія з іншими правоохоронними органами, регіональними підрозділами Державної аудиторської служби України, місцевими органами влади та місцевого самоврядування у запобіганні злочинам у сфері господарської діяльності та їх викритті;

- організація боротьби з організованою злочинністю у сфері господарської діяльності, ефективність проведення заходів щодо виявлення організованих злочинних груп і злочинних організацій економічної спрямованості та знешкодження їх економічного підґрунтя.

Розробленню управлінських рішень, зазвичай, має передувати прогноз можливих напрямів розвитку криміногенної обстановки як проміжної ланки між аналізом і прийняттям рішення. Лише за таких умов управлінські рішення стають оптимальнішими, що дає можливість діяти адекватно в даній ситуації.

Прогнозування злочинності становить процес пізнання ймовірності злочинних дій, в основі якого лежить вивчення емпіричних даних та існуючих тенденцій розвитку.

Аналіз причини індивідуальної злочинної поведінки потребують дослідження чотирьох груп взаємопов'язаних факторів: особливостей матеріального забезпечення людей; умов формування економіко-правової свідомості у різних прошарках

населення; негативних сторін соціально-економічних протиріч життєдіяльності суспільства; впливу на менталітет українського народу засобів масової інформації.

Завданням інформаційно-аналітичної роботи підрозділів правоохоронних органів (ДФСУ, ДПСУ, НПУ, НАБУ, СБУ) повинно бути виявлення зв'язку між цими факторами та станом і динамікою злочинності. Для цього необхідно використовувати розроблені статистикою методи оцінки ступеня щільності взаємозв'язку соціально-правових явищ.

Щільність зв'язку - це ступінь наближення зв'язку до функціонального.

При аналізі злочинності необхідно враховувати ряд факторів, які впливають на повноту та вірогідність результатів аналізу.

По-перше, статистика злочинності враховує не всі вчинені злочини, а лише ті, які були виявлені і зареєстровані правоохоронними органами (латентність господарської злочинності).

По-друге, у зв'язку з тим, що статистичні показники відображають відомості про злочини не на момент їхнього вчинення, а на момент встановлення, виявлення, має місце зсув у часі моменту реєстрації даних про злочини та осіб, що вчинили злочини, від моменту вчинення злочинів.

По-третє, статистична інформація про осіб, що вчинили злочини, може значно запізнюватися відносно інформації про злочини в зв'язку з тим, що особи можуть бути встановлені набагато пізніше реєстрації злочинів [229, с. 21].

Принципи прогнозування: системність та узгодженість.

Функції прогнозування: орієнтовна (щодо встановлення напрямлення діяльності); нормативна (щодо нормативного врегулювання діяльності).

Функції прогнозу:

- виявлення характеру зміни певної ситуації в умовах, коли на неї діють впливи, що стихійно складаються;
- аналіз зміни ситуації в умовах, коли на неї впливає певна дія і коли відомі цілі і засоби його здійснення;
- визначення характеру ситуації, з якої необхідно виходити для досягнення поставленої мети;

– виявлення зміни окремих цілей і засобів при досягненні головної мети.

Усі ці види прогнозування – не що інше, як одержання інформації про явища, що не існують в момент, коли робиться прогноз.

Велику роль грає альтернативність (ситуації і поведінка), тому що в майбутньому можуть з'явитися додаткові, не враховані при прогнозуванні фактори, що можуть вплинути на прогнозоване явище.

Наприклад, *прогноз ймовірної поведінки особи що вчинила, вчиняє злочин, яка переховується після скоєння злочину*, значною мірою визначається інформацією про суб'єктивні властивості його особистості (життєвий досвід, сімейний стан, ставлення до родини, коло інтересів, ціннісні орієнтації, потреби), а також об'єктивних даних (наявність грошей, їхня сума, володіння зброєю, транспортом, типова поведінка інших злочинців і т.п.) [229, с. 24].

При прогнозуванні ймовірного поводження членів ОЗГ після скоєння злочину до числа суб'єктивних і об'єктивних факторів відносять: професію, стан здоров'я, злочинний досвід, звички, інтереси, схильності, улюблені заняття, коло родичів і знайомих, де вони можуть переховуватися, інтимні зв'язки, наявність і характер документів, що засвідчують особистість, умови виїзду за межі даної місцевості, наявність у злочинців транспортних засобів, що використовувалися при скоєнні злочинів, гроші і цінності, якими вони володіють, майно, що було добуто злочинним шляхом і типові умови його збуту, озброєність злочинців, склад ОЗПФ (прогноз ймовірності повторення злочинів в іншій місцевості), відомі висловлення злочинців і та ін.

У зв'язку з цим, засоби прогнозування, засновані на використанні традиційного апарату математичної статистики, є неефективними, і на перший план виходять адаптивні засоби обробки даних і прогнозування, які використовуються для роботи в умовах дефіциту і неточності інформації [229, с. 35].

Адаптивні методи стають корисними в тих випадках, коли є можливість заздалегідь накопичити, а потім обробити інформацію і тим самим усунути початкову невизначеність. З одного боку, вони можуть бути використані для

накопичування і обробки інформації, а з іншого боку - дозволяють одержати ті ж самі результати, обминаючи попереднє накопичування інформації.

Адаптивні засоби характеризуються тим, що окремі помилки мало впливають на остаточний результат.

Адаптивні методи дозволяють побудувати моделі одновимірних і багатовимірних рядів показників, що дозволить оперативно і з високою точністю здійснювати процес прогнозування.

Окрім того, прогноз може здійснюватися на основі матеріалів оперативно-розшукових справ та кримінальних проваджень.

Кримінологічне прогнозування - це передбачення розвитку злочинності у залежності від соціальних, економічних і інших факторів з урахуванням стану, що є на теперішній час. *Прогнозування є:* короткострокове - до 1 року, середньострокове - до 5 років, довгострокове - 10-15 років.

Для прогнозування розвитку злочинності найчастіше застосовують три методи: екстраполяція, експертні оцінки, моделювання.

В умовах роботи регіонального правоохоронного органу найприйнятнішим є метод *екстраполяції* (вивчення минулого розвитку прогнозованого явища і перенесення виявлених закономірностей на майбутнє).

Засіб *експертних оцінок* (погляд фахівців, заснований на фаховому, науково-практичному досвіді) рекомендується використовувати у великих регіонах, де, зазвичай, достатня кількість учених і фахівців, спроможних виступити експертами з проблем розвитку ситуації.

За експертними оцінками, в Україні тенденцію до збільшення злочинів у сфері господарської діяльності мають: розкрадання бюджетних коштів – 12%, незаконна приватизація – 9%, шахрайство з фінансовими ресурсами – 7%, ухилення від сплати податків – 22%, зловживання у банківській сфері – 12%, зловживання на споживчому ринку – 7%, зловживання службовим становищем у сфері ПЕК – 4%, відмивання “брудних” грошей – 5% тощо.

За окремими дослідженнями встановлено, що, насамперед, слід відзначити велику дисперсію оціночних суджень, оскільки 88 % респондентів вважають кратне

співвідношення зареєстрованих злочинів до незареєстрованих в інтервалі від 1 до 5, тобто, на думку більшості опитаних, кількість незареєстрованих злочинів може сягати від 50 до 80 % від загальної кількості фактичної вчинених злочинів [46, с. 188].

Засобом експертних оцінок у поєднанні з методом екстраполяції можна спрогнозувати злочинність як загалом, так і за окремими її видами.

Найскладнішим є метод *моделювання* (будова математичної моделі). Він дозволяє зробити висновки про очікувані зміни щодо злочинності, уможливорює передусім виявлення і зібрання всіх демографічних, соціально-економічних та інших чинників, що впливають на розвиток злочинності у регіоні.

Можливий розвиток криміногенної ситуації потрібно відображати у вигляді сценаріїв чи варіантів: *оптимістичний* - домінують позитивні процеси; *песимістичний* - домінують негативні процеси; *ймовірний* - зберігаються існуючі тенденції і характер впливу чинників на злочинність.

Враховуючи методи прогнозування розвитку злочинності, можна упереджено організувати системний комплекс відповідних заходів з протидії злочинності, насамперед у сфері економічних відносин.

Вивчення організації роботи правоохоронних органів України по боротьбі зі злочинністю у сфері господарської діяльності свідчить про відсутність єдиного підходу на цьому напрямі правоохоронної діяльності.

Підрозділи правоохоронних органів (ДФСУ, ДПСУ, НПУ, НАБУ, СБУ), кожне з відомств, вирішуючи поставлені перед службами завдання протидії злочинам у сфері господарської діяльності, без ентузіазму взаємодіють у питаннях обміну інформацією, необхідною для прийняття запобіжних заходів та процесуальних рішень за матеріалами.

Тому вважаємо за доцільне, щоб пріоритетні напрями захисту господарських інтересів держави на законодавчому рівні координував спеціально створений державний орган у вигляді «Фінансової поліції», який би очолював боротьбу із економічною злочинністю і зобов'язав контролюючі та державні відомства

обов'язково передавати матеріали перевірок, що містять правопорушення кримінального характеру.

Наприклад, щодо пріоритетного напрямку «Захист банківської сфери». Під цей напрямок на рівні Генеральної прокуратури, НП України та Державної служби фінансового моніторингу України спільно повинно бути розроблено пакет документів, в яких поставлено завдання у межах повноважень для кожного відомства окремо. При цьому для Державної служби фінансового моніторингу України (його регіональних відділів) повинно бути визначено: обов'язкова передача матеріалів перевірки, в яких вбачаються ознаки злочину безпосередньо до територіальних правоохоронних органів Фінансової поліції.

Для покращення інформаційного забезпечення на законодавчому рівні узгодити співпрацю ДЗЕ з іншими державними установами та організаціями. Надати право ДЗЕ на безоплатне та безперешкодне отримання інформації, доступ до автоматизованих баз даних, що використовуються цими організаціями (Державної митної служби України, ДФС України, органів державної статистики), зокрема: для забезпечення своєчасного реагування, якісного документування фактів зловживань із бюджетними коштами доцільно забезпечити централізоване інформування НПУ та НАБУ про скерування на місця бюджетних коштів для виконання різних програм розвитку окремих галузей економіки. У зв'язку із активізацією негативного впливу рейдерського руху на зміну власників господарських товариств, для реалізації попереджувальних заходів, ураховуючи положення Закону України "Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні"[191]: ст. 10; п.п. 2, 11, 12 ст. 7; п. 12 ст. 8, - які закладають законодавчу основу для встановлення відносин ДКЦПФР з правоохоронними органами, необхідно закріпити законодавчим актом обов'язковість інформування правоохоронних органів про виявлені порушення учасниками фондового ринку під час здійснення ДКЦПФР контрольних функцій у межах своїх повноважень, а також надати можливість доступу до користування автоматизованими базами даних: Агентства з питань банкрутства; щодо реєстраторів власників іменних цінних паперів; учинених правочинів на фондовому ринку;

повного реєстру суб'єктів господарської діяльності, їх власників та розподілу пакетів акцій господарських товариств.

З метою покращення ефективності запобіжної діяльності по захисту господарських інтересів держави в контексті вимог, поставлених запобігання господарським злочинам, пропонуються наступні пропозиції щодо внесення змін та доповнень до нормативно-правових актів. Доповнити ст. 222 Кодексу України про адміністративні правопорушення, встановивши вичерпний перелік статей, що відносяться виключно до компетенції НПУ, зокрема віднести до компетенції ДЗЕ складання адміністративних протоколів за адміністративні правопорушення, передбачені Главою 12 КУпАП «Адміністративні правопорушення в галузі торгівлі, громадського харчування, сфері послуг, в галузі фінансів і підприємницькій діяльності» та надати НПУ право самостійної перевірки документів на здійснення такої діяльності.

Крім того, вийти з пропозицією про внесення змін до відомчих нормативних актів інших органів та служб, наділених контролюючими та регулюючими функціями щодо обов'язковості прийняття до розгляду повідомлення про адміністративні порушення у сфері господарської діяльності НПУ.

З метою удосконалення обліку протидії злочинам у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами, необхідні показники системи оцінки протидії злочинам у сфері господарської діяльності правоохоронними органами (ДФСУ, ДПСУ, НПУ, НАБУ, СБУ) не можуть ґрунтуватися тільки на кількісних показниках (виявлених злочинів і осіб, які їх вчинили). Пріоритет мають складати наступні показники: 1) виявлення тяжких і особливо тяжких злочинів; 2) кількість справ кримінального провадження, які розслідувано; 3) кількість справ кримінального провадження, які скеровано до суду; 4) сума відшкодованих матеріальних збитків; 5) кількість виявлених та ліквідованих каналів легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом; 6) кількість виявлених організованих злочинних груп чи злочинних організацій, діяльність яких припинено; 7) кількість виявлених злочинів на стадії готування і замаху; 8) кількість проведених профілактичних заходів.

Усе вищеназване підтверджує нагальну необхідність вдосконалення системи інформаційно-аналітичної роботи у протидії злочинам у сфері господарської діяльності на основі створення Єдиної інформаційної системи правоохоронних та контролюючих органів, на основі якої здійснювати прогнозування з метою застосування профілактичних заходів щодо впливу на службових осіб з метою відмови від вчинення злочинів.

Висновки до розділу 2

Встановлено, що процес запобігання злочинам у сфері господарської діяльності, які вчиняються службовими особами залежить від досконалого нормативно-правового регулювання запобіжної діяльності підрозділів правоохоронних органів (ДФСУ, ДПСУ, НПУ, НАБУ, СБУ) та сфери господарської діяльності. Водночас українське законодавство потребує постійного удосконалення з питань забезпечення діяльності правоохоронних органів щодо запобігання злочинів у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами шляхом внесення відповідних змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Законів України «Про Національну поліцію», «Про банки і банківську діяльність», «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та розповсюдження зброї масового знищення», «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні та прийняття окремого закону «Про протидію злочинам у сфері господарської діяльності».

Необхідно удосконалити нормативно-правового регулювання сфери господарської діяльності, а саме процесу: реєстрації суб'єкту господарювання; спрощення видачі та позбавлення ліцензії на окремі види господарської діяльності; оподаткування суб'єктів господарської діяльності; інвестиційної діяльності зазначеної галузі; приватизації господарських об'єктів; використання корисних копалин та енергетичних ресурсів; соціального захисту громадян та охорони праці.

2. Інформаційно-аналітичне забезпечення підрозділів правоохоронних органів (ДФСУ, ДПСУ, НПУ, НАБУ, СБУ) щодо запобігання злочинів у сфері господарської діяльності, які вчиняються службовими особами, ґрунтується на комплексному використанні загальних та спеціальних методик аналізу джерел кримінологічної інформації та інших інформаційних ресурсів (банків даних загального і спеціального призначення) з метою отримання нових знань стратегічного, організаційного, тактичного та прогностичного пошуку, збору, опрацювання, переосмислення, зберігання, видачі інформації про причини й умови вчинення зазначених злочинів та прийняття управлінських рішень щодо їх нейтралізації.

З метою повного забезпечення запобіжної діяльності правоохоронних органів (ДФСУ, ДПСУ, НПУ, НАБУ, СБУ) злочинам у сфері господарської діяльності, доцільно використовувати такі основні види кримінологічного аналізу злочинності, як поточний (за добу, тиждень, місяць), за звітний період (квартал, півріччя, дев'ять місяців, рік), позачерговий і проблемний. Вивчення отриманих даних у їх сукупності дозволяє своєчасно виявляти як позитивні, так і негативні тенденції у запобіжній діяльності, проаналізувати розвиток процесів, які намітилися у структурі злочинності, та визначити питання, що потребують термінової перевірки.

РОЗДІЛ 3

ЗАХОДИ ПІДРОЗДІЛІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ЗАПОБІГАННІ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬСЯ СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ

3.1 Загально-профілактичні заходи підрозділів правоохоронних органів у запобіганні злочинам у сфері господарської діяльності, які вчиняються службовими особами

Запобігання злочинам у сфері господарської діяльності, які вчиняються службовими особами базується на загальносоціальних заходах щодо розвитку виробництва, удосконалення управління господарською діяльністю, орієнтовану на ефективне зростання економічного потенціалу країни; виховання службових осіб у дусі високої свідомості і відчуття соціальної справедливості і відповідальності. Удосконалення господарського механізму, піднімання його на рівень європейських вимог органічно включає і всестороннє використання ідеологічних і таких економічних важелів як стабільний прибуток, добросовісна конкуренція, застосування правових санкції до правопорушників [127, с. 319].

Вказані заходи сприяють запобіганню формуванню особистих якостей службових осіб, на основі яких може виникнути і реалізуватися мотивація вчинення правопорушень.

Необхідно зазначити, що загальна профілактика включає у себе загальносоціальну та спеціально-кримінологічну профілактику.

Спеціально-кримінологічна профілактика злочинності, на відміну від загальносоціальної, має цілеспрямований характер на недопущення злочинів. Спеціальне призначення для виявлення, блокування, нейтралізації або усунення причин та умов злочинності – її профілююча ознака та головна особливість. Поряд із цим спеціально-кримінологічна профілактика включає запобігання злочинам, що замислюються, готуються, а також припинення вже розпочатих злочинів [127, с. 88].

На основі названих заходів розгортається спеціальна профілактика господарських злочинів, в якій беруть участь та координують свою діяльність, міністерства, відомства, трудові колективи, контролюючі органи (Антимонопольний комітет, Служба фінансового моніторингу, Державна аудиторська служба України, Державна казначейська служба України та ін.) правоохоронні органи (Генеральна прокуратура України, Державне бюро розслідувань, Державна міграційна служба України???, Державна фіскальна служба України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство юстиції України, Національне антикорупційне бюро України, Служба безпеки України, суди), суспільні організації та ЗМІ. Їх профілактична діяльність спрямована на те, щоб організаційними, фінансовими та юридичними засобами запобігти отриманню злочинних доходів службовими особами, здійсненню ними тіньової діяльності чи будь-яких посягань на державну власність. Завдання і функції в протидії злочинам у господарській сфері виділені і закріплені законом стосовно всіх суб'єктів цієї боротьби.

При цьому кожен суб'єкт орієнтований на взаємодію з іншими, але при умові дотримання компетенції, недопустимості дублювання, підміни та спроб верховенства у керівництві профілактичних дій. Реалізація цієї вимоги забезпечується заходами щодо протидії злочинам у сфері господарської діяльності: державного планування соціально-економічного розвитку економіки; виконання міжвідомчих (комплексних) планів боротьби з правопорушеннями у сфері господарювання; розроблення цільових програм з протидії злочинам у сфері господарської діяльності; проведення спеціальних операцій з виявлення та усунення причин та умов вчинення зазначених злочинів.

За спрямованістю загальні заходи попередження злочинів у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами, поділяються на забезпечувальні; формування суспільної атмосфери щодо нетерпимості до правопорушень у сфері господарської діяльності; готовності членів суспільства активно брати участь в боротьбі з правопорушеннями; контроль за дотриманням законодавства у сфері господарської діяльності; виявлення і усунення умов, що сприяють вчиненню господарських злочинів; використання загальнопревентивної

дії кримінально-правової боротьби з господарськими злочинами та на службових осіб, схильних до їх вчинення; використання кримінально-правових засобів запобігання вчинення господарським злочинам шляхом притягнення до відповідальності за менш тяжкі злочини; індивідуальна виховно-профілактична дія (суспільне і правове) на службових осіб, схильних до вчинення господарських правопорушень, включаючи припинення або нейтралізацію негативних впливів на них.

Ю.В. Нікітін, С.Ф. Денісова та інші сучасні кримінологи зазначають, що попереджувальна діяльність господарській злочинності є невіддільною складовою ефективного соціального управління, що має передбачати впровадження системи економічних, організаційно-виробничих, технічних, правових та виховних заходів, спрямованих на нейтралізацію або зниження впливу обставин, які зумовлюють вчинення злочинів у зазначеній сфері [125, с. 317].

В.В. Голина, Б.М. Головкін та ін. вчені стверджують, що запобігання злочинам у сфері господарської діяльності представляє комплекс політичних, економічних, соціальних та організаційно-правових заходів щодо ліквідування підґрунтя вчинення злочинів службовими особами у зазначеній сфері [120, с. 131].

У кримінології запобігання злочинності розглядається як широкий комплекс взаємозалежних заходів, що здійснюють державні органи й громадськість з метою запобігання будь-яким правопорушенням і причинам, що їх породжують [8, с. 26].

А. Закалюк визначає запобігання злочинам як соціальну діяльність щодо усунення причин та умов злочинності, яка є різновидом соціального контролю та соціальної профілактики антигромадської поведінки, зокрема тієї, що виявляється у вчиненні злочину [159, с. 243].

За суб'єктом – заходи загальної профілактики поділяються на загальні (заходи, що застосовуються тими органами та організаціями, для яких боротьба зі злочинністю є лише одним (до того ж, не провідним) напрямом діяльності, та спеціальні (заходи, що проводяться спеціальними суб'єктами профілактики).

За об'єктом впливу загально-профілактичні заходи можна поділити на три основних класи: а) заходи, мета яких полягає у запобіганні будь-яким злочинним

посяганням (у сфері господарської діяльності); б) заходи запобігання окремим видам злочинності та нейтралізації окремих груп злочинців (у банківській сфері, приватизації, бюджетній сфері, АПК, ПЕК, зовнішньоекономічній сфері тощо); в) заходи запобігання конкретним злочинам (наприклад, ухилення від оподаткування). За характером конкретні завдання серед заходів загально-профілактичних злочинів поділяються на дві групи: а) заходи, спрямовані на виявлення причин та умов, які сприяють скоєнню злочинів (їх особливість полягає в тому, що вони не дають прямого профілактичного ефекту); б) заходи, що безпосередньо спрямовані на ліквідацію причин злочинності та умов, які сприяють скоєнню злочинів [249, с. 237].

Протидія злочинам у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами, - це не тільки виявлення, припинення та розкриття окремих злочинів, а й покарання винних. Кримінологи вивчають закономірності злочинності як масової злочинної поведінки і в цьому випадку відповідають уже на питання не про те, чому ця людина порушила кримінальну заборону, а чому для вирішення своїх проблем багато людей обирають злочинний шлях і що робити з метою недопущення цього? [249, с. 36].

Суспільні відносини є елементом кримінологічної політики держави у сфері господарської діяльності, основною метою якого є своєчасне виявлення, діагностування й нейтралізація криміногенного потенціалу.

Важливим теоретико-прикладним завданням є класифікація компонентів того чи іншого явища (процесу), тобто виокремлення таких його структурних одиниць, взаємодія яких викликає, породжує властиві цьому явищу чи процесу якісні особливості. В контексті напрямів кримінологічної політики такі компоненти служать джерелом інформації та планування соціально значних вчинків (у тому числі злочинної поведінки), а також «контрольними еталонами» під час їх практичної реалізації. У кримінологічній політиці мають бути закріплені стійкі типи відносин, форм і методів впливу на злочинність, які могли б охоплювати головні параметри дії державно-правових інституцій та громадянського суспільства в процесі реалізації кримінологічної політики держави. Ключові акценти під час визначення основних напрямів (елементів) кримінологічної політики слід

розставити на проблемах викривлення ціннісних орієнтацій, що ведуть до дисфункцій соціальних інститутів, порушення соціологічних (у тому числі кримінально-правових) норм та суспільних відносин, які становлять живу «тканину» суспільства.

До основних напрямів (елементів) кримінологічної політики загальносоціального характеру запобігання злочинам у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами, необхідно віднести:

1. Виявлення та усунення деформаційного впливу на систему ціннісних орієнтацій особи і суспільства, що продукують господарську злочинність.

2. Створення єдиного державного механізму запобігання господарській злочинності, формування його організаційних основ (як на загальнодержавному, так і спеціально-кримінологічному рівнях) із чітким визначенням суб'єктів та інших учасників реалізації цієї політики і удосконалення їх діяльності.

3. Визначення пріоритетних напрямів впливу на криміногенну ситуацію в державі щодо запобігання господарським злочинам в цілому та окремих її видів.

4. Формування доктринальних положень, державних програм, комплексних планів довгострокового та середньострокового терміну дії, заснованих на концептуальних кримінологічних дослідженнях господарської злочинності.

5. Створення, реформування та удосконалення необхідної правової бази щодо діяльності організаційних структур правоохоронних органів та формування громадянського суспільства, для реалізації кримінологічної політики у сфері господарської діяльності.

6. Здійснення кримінологічних експертиз чинних законів та підзаконних нормативно-правових актів, їх проектів, що стосуються запобігання злочинам у сфері господарської діяльності.

7. Обґрунтування висновків відносно соціально негативних процесів, аналізу реальної кримінологічної ситуації та прогнозування злочинності у сфері господарської діяльності, внесення пропозицій компетентними суб'єктами щодо криміналізації та декриміналізації окремих видів правопорушень у сфері господарської діяльності.

8. Удосконалення системи правоохоронних органів, які протидіють злочинам у сфері господарської діяльності, шляхом забезпечення їх професійного та соціального захисту.

9. Розвиток зв'язків із міжнародними організаціями та правоохоронними структурами зарубіжних країн, що функціонують у напрямі запобігання злочинам у сфері господарської діяльності.

Отже, серед вказаних напрямів кримінологічної політики слід акцентувати увагу на роботі державних інституцій та припиненні вказаного негативного процесу на кожній із його стадій відповідними методами, формами, силами і засобами антикримінального впливу.

До економічних заходів запобігання злочинам у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами необхідно віднести такі:

- запровадити безготівковий розрахунок під час надання послуг населенню щодо закупівлі товарів, робіт та послуг;
- створити спеціальний державний орган, який буде здійснювати ліцензування мінімальних видів господарської діяльності;
- створити порядок повернення приватизованої державної власності щодо тих підприємців, які порушують законодавство у сфері господарювання;
- створити механізм повернення доходів, одержаних злочинним шляхом, у тому числі, з офшорних територій;
- надати амністію доходам, отриманих невстановленим шляхом;
- фінансовий моніторинг обігу грошової маси, приватизаційних паперів;
- заборона службовим особам, які мають бізнес, висувати свою кандидатуру на виборні посади у депутатський корпус;
- ввести декларування доходів для всього населення країни;
- службовим особам у сфері господарської діяльності декларувати доходи два рази на рік із зазначенням закордонних рахунків;
- публічні закупівлі та приватизацію об'єктів (особливо землі, об'єктів у ПЕК, АПК, транспортних мереж) здійснювати після обговорення з громадськістю.

Велике значення для запобігання злочинам у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами, має система чинного законодавства: Конституція України, Бюджетний, Господарський, Кримінальний, Кримінальний процесуальний, Митний, Податковий, Цивільний кодекси України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Закони України «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про прокуратуру», «Про Національну поліцію України», «Про власність», «Про підприємництво», «Про господарські товариства», «Про державну реєстрацію юридичних та фізичних осіб-підприємців та громадських формувань», «Про ліцензування певних видів господарської діяльності», Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», «Про інформацію», «Про рекламу» та ін., законодавчі акти та міжнародні угоди й договори, учасником яких є Україна, Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України та відомчі нормативні акти.

О. М. Литвак підкреслює, що зазначені нормативно-правові акти складають цілу систему нормативно-правового забезпечення запобігання злочинам [139, с. 6].

До заходів правового характеру, що запобігають злочинам у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами, необхідно віднести:

- правовий моніторинг криміналізації та декриміналізації кримінальних норм щодо правопорушень у сфері господарської діяльності;
- удосконалення та систематизація нормативно-правових актів щодо протидії правопорушенням, пов'язаним з корупцією;
- створення ефективної системи нормативної бази галузевого спрямування (фінансово-кредитна сфера, діяльність фондового ринку, валютні операції, експортно-імпорتنі операції, криптовалюта тощо), з чіткими та зрозумілими дефініціями, без надмірного змістовного навантаження, з урахуванням тенденцій інформаційного суспільства;

- впровадження сучасних правових норм приватизації об'єктів нерухомості, регулювання обігу підакцизних товарів, діяльності публічних торгів, проведення тендерів різних рівнів;
- спрощення дозвільної системи щодо отримання дозволу на здійснення підприємництва та ліцензій на окремі види господарської діяльності;
- прийняття нормативних актів (щодо) для запровадження спільних заходів правоохоронних та контролюючих органів з моніторингу діяльності крупного бізнесу, масштабних фінансових операцій, контролю за визначеними суб'єктами щодо обсягу реалізованої продукції та активів;
- прийняття окремого нормативно-правового акту щодо попередження виведення активів в офшорні зони та механізму їх повернення.

Водночас, слід взяти до уваги те, що попередження господарської злочинності має базуватися на опрацюванні та регламентації не лише кримінального спектру відповідальності, а й конституційного, адміністративного, фінансового, бюджетного, господарського, цивільного векторів правової політики в державі. Ефективність попередження економічної злочинності залежить від реалізованої правової зумовленості такої політики:

- запровадження цільових комплексних заходів, перевірок правоохоронними органами одночасно з реєстраційними відділами (на предмет правдивості та повноти реєстраційних даних), з податковими інспекціями (на предмет бухгалтерської перевірки), з фінансовим моніторингом (на предмет ухилення від сплати встановлених платежів шляхом заниження реальних вартостей активів) тощо;
- пошук та взяття на контроль суб'єктів господарської діяльності, які мають сімейний та родинний зв'язок складу учасників такої діяльності;
- виявлення, попередження та запобігання діяльності етнічних та інших видів злочинних угруповань, які діють у господарському секторі державного чи регіонального рівня;
- чітке закріплення компетенції кожного контролюючого органу та запровадження ефективного оперативного методу їх взаємодії, обміну інформацією та кадровим потенціалом;

- уніфікація законодавства та узгодженості діяльності служб і підрозділів правоохоронних органів;
- виявлення та усунення корумпованих зв'язків у фінансових та адміністративних структурах;
- виявлення операцій з ознаками рейдерства;
- зменшення податкового навантаження з одночасним посиленням відповідальності за порушення приписів у даній сфері;
- створення правового механізму та відповідної інфраструктури для протидії відмиванню коштів і повернення незаконно вивезених з України капіталів;
- забезпечення сприятливих умов для розвитку підприємництва та формування ефективної системи управління державним сектором економіки;
- стимулювання інвестиційних процесів тощо.

До правових засобів запобігання злочинам у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами, слід віднести Закони України «Про інформацію», «Про телебачення та радіомовлення», «Про систему суспільного телебачення і радіомовлення України». Існує необхідність у використанні таких засобів масової інформації, які висвітлюють приклади недобросовісної конкуренції, обіг на ринку небезпечної продукції, ухилення від сплати податків та інші правопорушення, які допускають службові особи у сфері господарської діяльності.

З метою запобігання вичненню даного злочину в засобах масової інформації, необхідно висвітлювати приклади недобросовісної конкуренції, обіг на ринку небезпечної продукції, ухилення від сплати податків та інші правопорушення, які допускають службові особи у сфері господарської діяльності.

Вважаємо за доцільне на суспільному телебаченні створити програму «Виявлення та профілактика правопорушень у сфері господарської діяльності», в якій висвітлювати факти правопорушень у сфері господарської діяльності та експертні оцінки, погляди, практичні результати науковців і фахівців різних галузей знань, а також вітчизняний та закордонний досвід профілактики правопорушень.

Ефективність запобігання злочинам у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами, має мати характер системного впливу на вказаних

осіб у поєднанні із застосуванням правоохоронними органами профілактичних і репресивних заходів.

Усунення виявлених суб'єктивних умов, що сприяють вчиненню злочинів у сфері господарської діяльності службовими особами, забезпечується притягненням до юридичної відповідальності службових осіб: державних бюджетних установ; підприємницьких структур; банківських установ, державних органів управління і самоврядування, контролюючих і правоохоронних органів, у діях яких містяться ознаки службового злочину, адміністративного проступку або іншого правопорушення.

Здебільшого обставинами, що сприяють відкриттю кримінальних проваджень стосовно службових осіб у сфері господарської діяльності, є такі: зловживання владою або посадовим становищем; декларування недостовірної інформації; службова недбалість; одержання неправомірної вигоди, службове підроблення; зловживання впливом [63].

Порядок проведення організаційно-профілактичних заходів підрозділами правоохоронних органів (ДФСУ, ДПСУ, НПУ, НАБУ, СБУ) затверджується відповідними відомчими нормативними актами. Відповідно до них, організаційно-профілактичні заходи можуть проводитися на загальнодержавному, регіональному й місцевому рівнях, а також у взаємодії з іншими центральними органами виконавчої влади України та відповідними органами інших держав (на міждержавному рівні).

Співробітники правоохоронних органів (ДЗЕ, ДФС) з метою запобігання правопорушенням у сфері господарської діяльності беруть участь у проведенні комплексних профілактичних операцій, а саме: «Врожай», «Торгівля», «Ринок», «Купюра», «Інтелект», «Акциз» тощо.

Адміністративно-правове попередження деліктів становить окрему систему загального запобіжного впливу на вчинення злочинів у сфері господарської діяльності, які мають вигляд окремих адміністративних проступків і розглядаються як заходи ранньої профілактики даної злочинності. Адміністративно-правові засоби профілактики господарських правопорушень відносяться до цілісної системи на

ряду з кримінально-правовими, цивільно-правовими та економічними заходами, які мають виховний вплив на службових осіб.

Так, у 2015 р. в м. Київ під час проведення організаційно-профілактичної операції «Ринок» з перевірки суб'єктів господарської діяльності було притягнуто до відповідальності службових осіб згідно з Кодексом України про адміністративні правопорушення:

– ст. 156 (порушення правил торгівлі алкогольними напоями і тютюновими виробами) – 5 осіб;

– ст. 159 (порушення правил торгівлі на ринках) – 3 особи;

– ст. 160 (торгівля з рук у невстановлених місцях) – 44 особи;

– ст. 164 (порушення порядку провадження господарської діяльності) – 120 осіб;

– ст.164-5 (зберігання або транспортування алкогольних напоїв чи тютюнових виробів, на яких немає марок акцизного збору встановленого зразка) – 45 осіб;

– ст. 164-9 (незаконне розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних) – 12 осіб;

– ст. 165- 10 (порушення законодавства, що регулює здійснення операцій з металобрухтом) – 47 осіб;

– ст.164-12 (порушення бюджетного законодавства) – 38 осіб;

– ст. 164- 14 (порушення законодавства про здійснення закупівлі товарів, робіт і послуг за державні кошти) – 24 особи;

– ст. 166-9 (порушення законодавства щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом) – 14 осіб;

– ст.167 (введення в обіг або реалізація продукції, яка не відповідає вимогам стандартів) – 42 особи;

– інші правопорушення – 708 осіб [175, с. 172].

Упродовж курортного сезону 2018 р. Державна фіскальна служба України провела перевірку у 1609 суб'єктів господарської діяльності, які надавали послуги щодо масового відпочинку. У всіх виявлено порушення законодавства у сфері ведення господарської діяльності. За це службові особи понесли адміністративну

відповідальність розміром у 20,6 мільйонів гривень штрафних санкцій. Були виявлені наступні порушення:

1. не оприбуткування готівки: виявлено 606 порушень, застосовано 11,4 мільйони гривень штрафу;
2. торгівля алкогольними та тютюновими виробами без ліцензії: 391 факт, застосовано 5,7 мільйонів гривень штрафу;
3. торгівля не оприбуткованими товарами: 341 випадок, застосовано 3,3 мільйони гривень санкцій;
4. відсутність реєстрації операцій при готівкових розрахунках: виявлено 302 порушення, застосовано 0,2 мільйони гривень штрафу.

Окрім того, за інформацією ДФС, упродовж 2018 р. під час перевірок суб'єктів господарської діяльності було проведено 168 хронометражів. За їх результатами стало відомо про середньоденне збільшення готівкової виручки на господарських об'єктах до 2 разів [180].

Дослідженням діяльності правоохоронних органів (підрозділів ДЗЕ НП, ДФСУ) щодо запобігання злочинам у сфері господарської діяльності встановлено, що для того, щоб виявити причини та усунути умови, які сприяють їх учиненню, проводяться наступні заходи: відкриття кримінальних проваджень стосовно посадових осіб (33,4%); скерування звернень у відповідні інстанції підприємницьких структур (правління, рада директорів, збори акціонерів) з рекомендаціями про усунення факторів, які сприяють учиненню злочинів (44,5%); скерування подань до суду з метою позбавлення права займатися підприємницькою діяльністю (11%); скерування подань у відповідні інстанції щодо позбавлення ліцензії на здійснення окремих видів підприємницької діяльності (торгівля алкоголем, тютюновими виробами, видобуток корисних копалин тощо) (9%); ініціювання проведення позапланової аудиторської перевірки фінансово-господарської діяльності (55%).

Основними напрямками профілактичної діяльності злочинів у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами, мають стати:

- введення у інформаційно-пошукову систему «Оазис» обліку службових осіб, які підозрюються та притягувалися до кримінальної відповідальності за злочини у сфері господарської діяльності;
- створення інформаційно-пошукової бази даних на службових осіб, які підозрювалися у використанні тіньового господарського сектору;
- використання оперативно-розшукових засобів з метою запобігання господарським злочинам;
- проведення спеціальних операцій з виявлення службових осіб, які здійснюють незаконні фінансово-господарські операції;
- застосування оперативно-розшукових заходів з виявлення та документування тяжких злочинів у сфері господарської діяльності;
- притягнення до кримінальної відповідальності службових осіб, які вчинили злочини у сфері господарської діяльності;
- висвітлення у ЗМІ службових осіб, які вчинили злочини у сфері господарської діяльності.

Основними показниками ефективності запобігання підрозділами правоохоронних органів злочинам у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами, є визначення критеріїв оцінки профілактичної діяльності.

Висновки щодо результативності запобіжної діяльності злочинам у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами, мають узагальнюватися на підставі таких показників:

- висновки вітчизняних та закордонних експертів щодо протидії злочинам у сфері господарської діяльності;
- кількість поставлених на профілактичний облік службових осіб, від яких можна очікувати вчинення господарських злочинів та стан попереджувальної діяльності щодо їх відмови від вчинення правопорушень;
- загальний стан профілактичної діяльності злочинів у сфері господарської діяльності в конкретних регіонах держави;
- кількість фактів попередження правоохоронними органами;

- злочинів за пріоритетними напрямками господарської діяльності (бюджет, АПК, ПЕК, банки, податки, приватизація, зовнішньоекономічна діяльність тощо);
- кількість припинених підрозділами правоохоронних органів злочинів у сфері господарської діяльності на стадії готування чи замаху;
- кількість розслідуваних злочинів у сфері господарської діяльності та відшкодованих збитків, завданих державі та окремим громадянам та ін.

3.2 Індивідуально-профілактичні заходи підрозділів правоохоронних органів у запобіганні злочинам у сфері господарської діяльності, які вчиняються службовими особами

Ефективність запобігання злочинам у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами, має мати характер системного впливу на таких осіб у поєднанні з профілактичними і репресивними заходами, які здійснюються правоохоронними органами.

Індивідуальна профілактика правопорушень – це система спеціальних заходів державних і недержавних суб'єктів щодо виявлення осіб, від яких можна очікувати вчинення злочинів, і здійснення на них та мікросередовище, що їх оточує, позитивного, коригуючого впливу [125, с.158].

Розробка індивідуальної профілактики ґрунтується на визначенні вірогідного об'єкта запобіжної діяльності, на можливості індивідуального передбачення, що будується на криміногенних відхиленнях у мотивації особи, та при визначенні шляхів, заходів та засобів такої діяльності – на знанні мотиваційних закономірностей та особливостях злочинної поведінки [145, с.328-362].

Індивідуально-профілактичного впливу потребують службові особи, які ще не скоїли кримінально караних діянь, але поведінка яких вказує на те, що вона може перерости у злочин. Запобігання злочину – це конкретний вплив на особу, від якої можна очікувати протиправних дій, вплив на його оточення.

Вчені по-різному визначають індивідуальну профілактику злочинів. Так, Г.С. Саркісов зазначає, що індивідуальна профілактика злочинів «... має інтегративну якість – цілісний процес ресоціалізації особистості, стосовно якої вживаються заходи профілактики та усунення криміногенних факторів її соціального мікросередовища» [222, с.67].

На думку Ю.Д. Блувштейна – це «сукупність взаємопов'язаних виховних та інших засобів впливу, що застосовуються до особи з метою запобігання вчиненню нею злочинів, є індивідуальною профілактикою злочинів». А. Закалюк визначає індивідуальну профілактику злочинів як «спеціальну діяльність щодо усунення причин та умов вчинення злочину конкретною особою, яка ще не виявила злочинного наміру, але її поведінка свідчить про велику вірогідність переростання останнього в злочинний» [20, с.27].

А.І. Алексєєв вважає, що здійснення індивідуальної профілактики поєднує виявлення осіб, від яких можна очікувати вчинення злочинів, та прийняття щодо таких осіб заходів виховного та іншого впливу з метою недопущення з їх боку кримінально караних дій. Таким чином, комплекс заходів індивідуальної профілактики злочинів поєднує дві групи – заходи щодо ресоціалізації осіб, від яких можливо реально очікувати вчинення злочинів, та заходи з недопущення реалізації можливостей вчинення злочинів у дійсності [4, с.44].

Отже, можна визначити сферу індивідуальної профілактики злочинів, визначивши такі ознаки: індивідуальні заходи, спрямовані на конкретну службову особу; заходи, спрямовані на недопущення злочинної поведінки службової особи; заходи індивідуальної профілактики злочинів мають бути взаємопов'язані, взаємозумовлені, взаємоузгоджені, тобто об'єднані у комплекс чи систему.

Необхідно відзначити дослідження О.М. Яковлева, який виділяє три рівні попередження злочинів:

- 1) загальносоціальна профілактика, тобто попереджувальна діяльність, що здійснюється у суспільстві в цілому;
- 2) профілактика у соціальних групах і колективах;
- 3) індивідуальна профілактика (рання і безпосередня) [273, с.5].

Ю.Д. Блувштейн виокремлює також четвертий рівень – профілактику злочинів на регіональному або галузевому рівні [20, с.27].

Українські вчені О.М. Бандурка, В.І. Василичук, В.В. Голубець, Е.О. Дідоренко, І.П. Козаченко, Я.Ю. Кондратьєв, Д.Й. Никифорчук та ін. розвинули теорію запобігання злочинам оперативними підрозділами правоохоронних органів.

Так, Е.О. Дідоренко зазначив, що запобіжна діяльність, здійснювана підрозділами правоохоронних органів, представляє собою систему дій, з використанням сил, засобів і методів впливу на осіб, які мають намір вчинити злочини [58, с. 13].

Досконале визначення запобігання злочинів оперативними підрозділами правоохоронних органів здійснив І.П. Козаченко в дисертаційному дослідженні, де визначив завдання індивідуальної профілактики, як діяльність щодо контролю за поведінкою конкретної особи з недопущення вчинення злочину [97, с. 24].

В.В. Голубець розвинув теорії І.П.Козаченка і визначив змістовну сторону індивідуальної профілактики злочинів, яка полягає у здійсненні негласного спостереження та контролю за поведінкою осіб, які мають намір вчинити злочин з метою вчасного усунення можливості вчинення злочинів та прийняття до особи превентивних заходів впливу щодо відмови його вчинити [46, с. 248].

В.І. Василичук індивідуальну профілактику злочинів у сфері господарської діяльності визначає як процес, який передбачає такі етапи: визначення кола (категорій) осіб, які становлять оперативний інтерес; пошук осіб, які становлять інтерес з позицій профілактики; облік виявлених осіб, їх вивчення; визначення комплексу необхідних профілактичних заходів: здійснення профілактичного впливу; подальше оперативне спостереження [158, с. 327].

Індивідуальна профілактика злочинної поведінки службових осіб у сфері господарської діяльності має здійснюватися з усунення об'єктивних негативних явищ соціально-економічного, ідеологічного, соціально-психологічного характеру; блокування здійснення незаконних фінансово-господарських операцій; виявлення всіх фіктивних операцій та правопорушень, пов'язаних з тіньовою економікою; виявлення та усунення криміногенних факторів, що сприяють мотивації вчинення

незаконної господарської діяльності; забезпечення невідворотності відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності.

Індивідуальна профілактика злочинів у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами, класифікується за формами на ранню та безпосередню. Рання профілактика стосується службових осіб, які мають наміри вчинити правопорушення у зазначеній сфері: виявлення задуму службової особи ухилитися від сплати податків чи заволодіти бюджетними коштами тощо, на стадії готування; одночасно виявляти зовнішній вплив на службових осіб, які негативно спонукають службову особу до правопорушень [66].

Завдання ранньої профілактики полягає у запобіганні джерелам негативного впливу на службових осіб представниками депутатського корпусу, органів управління та самоврядування, правоохоронних та контролюючих органів, шляхом здійснення позапланових перевірок та офіційних застережень. Такі профілактичні дії діляться на види: а) проведення профілактичних заходів щодо осіб, які можуть вплинути на службову особу (представники владних структур та контролюючих органів (співробітники, знайомі або близькі родичі)); б) здійснення профілактичного впливу стосовно конкретної службової особи (офіційне письмове попередження), яка схильна до правопорушень.

Безпосередня профілактика, стосується службових осіб, які схильні до вчинення правопорушень у сфері господарської діяльності, стереотипів легкої наживи (відчуження від добросовісних підприємців; знайомства з особами, які працюють в тіньовій економіці; безпосередні контакти з особами, які відмивають доходи; з особами, що мають рахунки в офшорних територіях; з особами, що живуть не за трудовими засобами; з особами, які притягувалися за адміністративні правопорушення).

Завдання безпосередньої профілактики полягає у тому, щоб стримати службову особу від наміру стати на злочинний шлях та схилити її стати на шлях соціально правильний, працювати в правовому полі та підтримувати ділові контакти з офіційними підприємницькими структурами. На наше переконання, об'єктом такої профілактики повинні бути службові особи, дії яких свідчать про сумнівні

фінансово-господарські операції, надмірне витрачання коштів, отриманих злочинним шляхом, які не відповідають деклараціям про доходи.

До категорій службових осіб, які потребують профілактичного впливу, належать: 1) особи, які проходять за оперативними матеріалами; 2) інші особи, які становлять оперативний інтерес для підрозділів правоохоронних органів (ДФСУ, ДПСУ, НПУ, НАБУ, СБУ); 3) раніше засуджені за вчинення розкрадання, хабарництва, інших злочинів у сфері господарської діяльності; 4) особи, щодо яких кримінальні провадження припинено (у зв'язку зі зміною обстановки, дійовим каяттям, унаслідок недоведеності участі звинуваченого у вчиненні злочину, амністії, за відсутністю в дії складу злочину, у зв'язку із закінченням строків давності тощо); 5) особи, щодо яких виконання вироку відстрочено; особи, які скоюють різні правопорушення і виказують наміри вчинити злочин або підбурюють до цього ін.; 6) службові особи, спосіб життя і матеріальна забезпеченість яких явно перевищують законно отримані доходи.

Виявлення вказаних категорій службових осіб здійснюється в процесі вивчення: умов, що сприяють вчиненню господарських злочинів (виявляються особи, здатні їх вчинити): оточення службових осіб, які скоюють різні правопорушення (бухгалтери, економісти, банкіри, юристи), що потребують профілактичного впливу; оперативно-розшукові справи (у т. ч. архівних) щодо службових осіб, які керують установами, підприємствами чи організаціями, розміщеними на території обслуговування правоохоронного органу; результатів проведення окремих оперативно-розшукових заходів; матеріалів кримінального провадження (у т. ч. архівних) і окремих слідчих (розшукових) дій; різних матеріалів щодо службових осіб, які скоюють адміністративні правопорушення і дисциплінарні проступки у сфері господарської діяльності. Внаслідок того, що особи, схильні вчинювати злочини у сфері господарської діяльності, часто маскують від оточення свої дії, вдаючи за законослухняних громадян, на перший план висувається потреба використати при виявленні таких осіб оперативно-розшукові можливості підрозділів правоохоронних органів (ДФСУ, ДПСУ, НПУ, НАБУ, СБУ).

Із оперативно-розшукових заходів найбільш активно можуть застосовуватись: розвідування (при виявленні осіб, які становлять оперативний інтерес); опитування громадян (при безпосередньому збиранні інформації, що становить інтерес); спостереження (при виявленні зв'язків осіб); огляд фінансових та договірних документів.

Профілактичному впливу на службову особу має передувати ретельна підготовка, а саме: вивчення службової особи, яка підлягає профілактиці; прогнозування її злочинної поведінки; визначення комплексу профілактичних заходів та їх послідовності проведення.

Відповідно до характеристик службової особи та її оточення обираються і засоби профілактичного впливу: метод переконання та метод примушування . Суть першого із цих методів зводиться до передачі відомостей, які мають на меті викликати певну думку або дію службової особи, яка підлягає профілактичному впливу. Таким чином здійснюється вплив на емоційну та інтелектуальну сферу службової особи, щоб активізувати всі її позитивні якості (добросовісна конкуренція, сплата податків, відмова від видання зарплати конвертом тощо). Побудовані на переконанні профілактичні заходи можуть проводитися у формі ознайомлювальних, запобіжних і виховних бесід. Суб'єктами індивідуальної профілактики можуть бути працівники ДЗЕ, СБУ, ДЗЕ, ДПСУ, СБУ, ДМСУ, ДПСУ, ДАСУ, НАБУ, громадські формування, інші суб'єкти, які користуються авторитетом у цієї службової особи і які можуть справити на неї позитивний вплив. Якщо ж застосування методу переконання не дає позитивних результатів, а дії, вчинені службовою особою, яка підлягає профілактичному впливу, дають підстави для застосування до неї заходів адміністративного впливу (наприклад: нецільове використання бюджетних коштів сума менше однієї тисячі неоподаткованих мінімумів доходів громадян) працівники правоохоронних органів застосовують метод примушування. Суть цього методу полягає в тому, що службова особа за системне порушення господарського законодавства судовим рішенням (за поданням правоохоронного органу) може бути позбавлена статусу підприємця.

У профілактиці, котру провадять підрозділи правоохоронних органів, (ДФСУ, ДПСУ, НПУ, НАБУ, СБУ) щодо злочинів у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами, використовуються сили та засоби оперативних підрозділів:

- ведеться оперативно-профілактичне спостереження за службовими особами, які поставлені на профілактичний облік у зв'язку з високим ступенем вірогідності їх злочинної поведінки;

- забезпечується успіх індивідуальної профілактики завдяки наявності оперативної інформації щодо службових осіб, які можуть стати на злочинний шлях;

- фіксуються підготовчі дії службових осіб шляхом документування злочинів у сфері господарської діяльності;

- негласно перевіряється причетність службових осіб щодо вчинення ними сумнівних фінансових та господарських операцій;

- вивчаються окремі категорії службових осіб, які становлять оперативний інтерес, їх зв'язки з офшорними компаніями, корупційними звуками та тіньовою економікою, як підстави застосування до них заходів профілактики.

Вивчення практичної діяльності підрозділів правоохоронних органів (ДФСУ, ДПСУ, НПУ, НАБУ, СБУ) свідчить, що як реалізацію примушувальних заходів впливу співробітники ДЗЕ у 2014-2016 рр. ініціювали: звільнення на законній підставі посадової особи з посади, що пов'язана з розпорядженням матеріальними цінностями і грошовими коштами (33,5%); недопущення особи до розпорядження матеріальними цінностями і грошовими коштами (11,8%); відкликання ліцензій, виданих для здійснення окремих видів господарської діяльності (23%); позбавлення посвідчення підприємця (31,2%).

У процесі дослідження встановлено, що з метою профілактичного впливу на службових осіб у сфері господарської діяльності використовувалися наступні заходи: правового характеру (притягнення особи до кримінальної відповідальності); виховного характеру (усного попередження); адміністративного характеру (штраф); громадського впливу (висвітлення у ЗМІ). Після здійснення комплексу профілактичних заходів щодо службової особи, за її діями певний час проводилося

спостереження, за результатами якого були здійснені: 1) зняття службових осіб з профілактичного обліку; 2) продовження стосовно службових осіб профілактичної роботи.

За результатами дослідження встановлено, що перевагу у запобіжній діяльності злочинам у сфері господарської діяльності має використання негласних сил оперативних підрозділів, що дає змогу:

- контролювати службових осіб, які перебувають на обліку, та безпосередньо здійснювати заходи щодо відмови їх від злочинних намірів;

- безпосередньо усувати умови, що сприяють вчиненню господарських злочинів, та створювати додаткові перешкоди щодо унеможливлення здійснення злочинного задуму службовими особами;

- діяльність оперативних підрозділів правоохоронних органів щодо недопущення вчинення службовими особами господарських злочинів на стадії готування чи замаху (процес документування підготовчих дій);

- проводити спеціальні запобіжні операції на основі отриманої негласної інформації.

У підсумку необхідно зазначити, що профілактика злочинів, яка здійснюється оперативними підрозділами правоохоронних органів (ДЗЕ, СБУ, ДПСУ, СБУ, ДМСУ), щодо злочинів у сфері господарської діяльності, є самостійною формою запобіжної діяльності і специфічною підсистемою профілактики злочинності як на загальному, так і на індивідуальному рівнях.

Висновки до розділу 3

1. Загальні заходи підрозділів правоохоронних органів (ДФСУ, ДПСУ, НПУ, НАБУ, СБУ) щодо запобігання злочинам у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами, здійснюють на основі розроблених державних програм протидії злочинності, економічного та правового забезпечення такої діяльності; у процесі оперативно-службової діяльності з використанням сил і засобів

щодо виявлення причин та умов вчинення злочинів та застосування засобів з припинення злочинних дій.

Ефективність заходів запобігання злочинам у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами полягає, зокрема, в тому, що в їхніх рамках вивчаються особливості не лише гласної, а й негласної діяльності правоохоронних органів (ДФСУ, ДПСУ, НПУ, НАБУ, СБУ) з усунення причин та умов, що сприяють учиненню зазначених злочинів. Також проводяться спеціальні операції з метою усунення таких детермінантів, як незаконна підприємницька діяльність, незаконний обіг фальсифікованих товарів, несплата податків, незаконна торгівля підакцизними товарами, порушення законодавства під час публічних закупівель товарів, робіт та послуг; виявлення службових осіб, які вчиняють злочини у сфері господарської діяльності; висвітлення у ЗМІ службових осіб, які вчиняють правопорушення у сфері господарської діяльності тощо.

2. Заходи індивідуальної профілактики підрозділів правоохоронних органів (ДФСУ, ДПСУ, НПУ, НАБУ, СБУ) щодо запобігання злочинам у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами, мають охоплювати послідовне усунення об'єктивних негативних явищ соціально-економічного, ідеологічного, соціально-психологічного характеру, викорінення негативних обставин в організації їх життя, діяльності, побуті й дозвіллі, обов'язкову реалізацію принципу невідворотності відповідальності за свою поведінку, усунення криміногенних чинників, що сприяють мотивації того чи іншого виду злочинної поведінки службових осіб.

Індивідуальна профілактична діяльність підрозділів правоохоронних органів (ДФСУ, ДПСУ, НПУ, НАБУ, СБУ) щодо злочинів у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами, передбачає наступні заходи: ведення оперативного-профілактичного спостереження за службовими особами, які поставлені на профілактичний облік у зв'язку з високим ступенем вірогідності їх злочинної поведінки; отримання та дослідження інформації, яка забезпечує успіх індивідуальної профілактики завдяки наявності її щодо службових осіб, які можуть стати на злочинний шлях; фіксування підготовчих дії службових осіб шляхом

документування конкретних злочинів у сфері господарської діяльності; негласне перевірення причетності службових осіб щодо вчинення ними сумнівних фінансових та господарських операцій; контроль окремої категорії службових осіб, які становлять оперативний інтерес, їх зв'язки з офшорними компаніями, корупційними зв'язками та тіньовою економікою, як підстав застосування до них заходів профілактики.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукового завдання щодо кримінологічних заходів запобігання злочинам у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами, а також шляхи удосконалення такої діяльності. Відтак, сформульовано низку висновків, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на досягнення поставленої мети.

1. З'ясування стану правового й наукового розроблення основних кримінологічних питань, пов'язаних із запобіганням злочинів у сфері господарської діяльності, засвідчило, що за період радянської доби та Незалежності України науковими розвідками у цьому напрямі стали праці радянських, українських та зарубіжних учених. Практиками і науковцями постійно розроблялися посібники, методичні рекомендації та дисертаційні дослідження щодо вдосконалення запобігання зазначених злочинів. У той же час підтверджено, що вказана діяльність здійснюється не достатньо ефективно і в залежності від рівня злочинності, політичного й економічного стану держави та наявних правових основ ця проблема є актуальною і потребує ґрунтовного вивчення.

2. На підставі проведеної кримінологічної характеристики злочинів у сфері господарської діяльності, які вчиняються службовими особами (динаміка, структура, рівень, латентність) виявлено тенденцію їх поширення у східних та центральних регіонах країни, де сконцентований основний фінансовий та виробничий потенціал країни. Третина з них вчиняється у Донецькій, Дніпропетровській, Харківській, Одеській, Луганській областях, м. Києві, а також в областях України, де зосереджені підприємства, що обслуговують потреби ООС.

Основна маса злочинів вчиняється в таких галузях як ПЕК, АПК, бюджетна та банківська сфери, зовнішньоекономічна діяльність, приватизація, споживчий ринок та ін. Це становить загрозу фінансовій стабільності економіки, розкрадання бюджетних коштів під час державних закупівель товарів, робіт та послуг, утвердження недобросовісної конкуренції (монополія олігархів, виведення основних капіталів закордон та утвердження тіньового сектора господарської діяльності),

частина підприємницьких структур створюються для відмивання (легалізації) доходів, одержаних злочинним шляхом, наявність корупційного механізму для прикриття протиправних діянь.

Офіційна статистика не відображає дійсного стану злочинів, що вчиняються у сфері господарської діяльності через високий рівень їх латентності (60%), а злочини, передбачені ст.ст.209-1, 216, 222-1, 223-1, 223-2, 224, 232-1, 232-2 КК України не виявляються або реєструються від одного до п'яти злочинів у рік.

3. Розроблено кримінологічну характеристику службових осіб, які вчиняють злочини у сфері господарської діяльності – це особи чоловічої статі (60%), у віці 31–60 років (чоловіки), 35-50 років (жінки). У більшості викритих службових осіб, які вчинили господарські злочини були одружені (65,8%), розлучені складають (24,2%), неодружені і незаміжні (10%). За освітнім рівнем посадові особи в 99% мали вищу освіту, а у 22% - дві вищих освіти (юридичну і економічну). 30 % злочинів вчинялися у складі групи осіб. В основі вчинення господарських злочинів лежить психологічний чинник службової особи до незаконного збагачення.

4. Обґрунтовано, що під детермінантами, які впливають на скоєння злочинів у сфері господарської діяльності, необхідно розуміти об'єктивні і суб'єктивні (внутрішні та зовнішні) чинники, що зумовлюють вибір службовою особою злочинної поведінки і, своєю чергою, сприяють вчиненню нею злочину та його приховання. Нами класифіковано, залежно від сфери виникнення та функціонування, групи детермінантів, які можуть бути короткостроковими, середньостроковими та довгостроковими, що визначають тенденцію даного явища, які впливають на вчинення злочинів у сфері господарської діяльності службовими особами. До них відносяться: соціально-економічні, політико-ідеологічні, правові, соціально-психологічні, організаційно-управлінські та детермінанти, пов'язані з недоліками правоохоронної і правозастосовної діяльності.

Доведено, що вказані детермінанти злочинів у сфері господарської діяльності за своєю сутністю відображають фактори мікроекономічного та макроекономічного рівня, діють одночасно та в сукупності, що впливає на кількість та якість кримінальних правопорушень у зазначеній сфері.

5. У рамках дослідження розроблено низку пропозицій щодо змін і доповнень до чинних нормативних актів, спрямованих на підвищення ефективності діяльності підрозділів правоохоронних органів (ДФСУ, ДПСУ, НПУ, НАБУ, СБУ) щодо запобігання злочинам у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами, зокрема:

– до Кодексу України про адміністративні правопорушення: доповнити Главою 12 «.. право підрозділам правоохоронних органів перевіряти документи щодо порушення в галузі торгівлі, громадського харчування, сфері послуг, в галузі фінансів і підприємницькій діяльності»;

– до Закону України «Про Національну поліцію» доповнити до п. 1 ст. 27 такого змісту «...безпосередній оперативний доступ до інформаційних ресурсів суб'єктів господарської діяльності»;

– до Закону України «Про банки і банківську діяльність» доповнити: а) до ст. 59, доповнивши її словами «...тимчасове зупинення грошових переказів у банківській системі має здійснюватися за рішенням суду на основі звернення правоохоронних органів без наявної справи кримінального провадження»; б) внести зміни до п. 9 ст. 73, доповнивши словами: «...у випадку несвоєчасного інформування правоохоронних органів по неповернених кредитах застосовувати штрафні санкції до керівників банківських установ»;

– до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та розповсюдження зброї масового знищення», до п.12 ст. 20, доповнивши її словами: «інформувати підрозділи правоохоронних органів про порушення господарськими суб'єктами цього закону»;

– до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних і фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» доповнити ч.2 ст. 13 наступним текстом «...перед внесенням даних в Єдиний державний реєстр ідентифікації особи підприємця за обліками правоохоронних органів»;

– до Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» доповнити п. 12 ст. 8 наступним текстом «...обов'язковість інформування

правоохоронних органів про виявлені порушення учасниками фондового ринку під час здійснення ДКЦПФР контрольних функцій в межах своїх повноважень, а також надати можливість доступу до користування автоматизованими базами даних».

Обґрунтовано прийняття Закону України «Про протидію злочинам у сфері господарської діяльності».

6. Доведено, що активізація діяльності підрозділів правоохоронних органів (ДФСУ, ДПСУ, МВС, НАБУ, СБУ) щодо запобігання злочинів у сфері господарської діяльності, які вчиняються службовими особами, сприятиме належне забезпечення статистичною, оперативно-довідковою, оперативно-розшуковою, архівною інформацією, а також створення, розвиток та й використання автоматизованих інформаційних систем, інтегрованих інформаційних пошукових систем і побудова, відповідно, корпоративних інформаційних мереж загального і спеціального користування всієї правоохоронної системи, держаних установ та всіх суб'єктів господарської діяльності. Запропоновано створення додаткових комп'ютерних баз даних у АБД «Статистика» та «ОАЗІС» з обліку службових осіб, які вчиняють злочини у сфері господарської діяльності.

7. Доведено, що заходи підрозділів правоохоронних органів (ДФСУ, ДПСУ, МВС, НАБУ, СБУ) щодо профілактики злочинів у сфері господарської діяльності, які вчиняються службовими особами ґрунтується на Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на певний період шляхом використання спеціальних сил і засобів із метою впливу на рівень, структуру та динаміку зазначеної злочинності. Використання сил і засобів скеровуються на виявлення та усунення причин та умов, які сприяють вчиненню злочинів; забезпечення захисту виконання державного плану соціально-економічного розвитку економіки; виконання міжвідомчих (комплексних) планів боротьби з правопорушеннями у сфері господарювання та цільових програм з протидії злочинам у сфері господарської діяльності; проведення спеціальних операцій «Врожай», «Торгівля», «Ринок», «Купюра», «Інтелект», «Акциз» з виявлення та усунення причин та умов вчинення зазначених злочинів. Автором визначено напрями вдосконалення запобіжної діяльності, до якої необхідно віднести заходи:

виявлення адміністративних правопорушень у сфері ведення господарської діяльності; скерування подань у відповідні інстанції щодо позбавлення ліцензії на здійснення окремих видів підприємницької діяльності; ініціювання проведення позапланової аудиторської перевірки фінансово-господарської діяльності; висвітлення окремих фактів правопорушень у ЗМІ.

8. Підтверджено, що індивідуальне запобігання підрозділами правоохоронних органів (ДМС, ДФСУ, ДПСУ, МВС, НАБУ, СБУ) злочинів у сфері господарської діяльності полягає у виявленні й обліку службових осіб, схильних до злочинної діяльності, в застосуванні до них оперативного-профілактичного впливу з метою відмови від злочинної діяльності. До таких відносяться заходи правового характеру (притягнення особи до кримінальної відповідальності); виховного характеру (усного попередження); адміністративного характеру (штраф); громадського впливу (висвітлення у ЗМІ). Заходи ранньої профілактики проводяться на етапі виявлення задуму службової особи щодо вчинення злочину на стадії готування; одночасно блокується зовнішній вплив на службових осіб, які спонукають до вчинення правопорушень. Заходи безпосередньої профілактики скеровуються на утримання службової особи від наміру стати на злочинний шлях, схиляння її діяльності у правове поле, підтримання ділових контактів з офіційними авторитетними керівниками підприємницьких структур та правоохоронних і контролюючих органів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аванесов Г. А. Криминология. М.: Академия МВД СССР, 1984. 448 с.
2. Аванесов Г. А. Теория и методология криминалистического прогнозирования. М.: Юридическая литература, 1972. 384 с.
3. Алексеев А. И., Синилов Г.К. Актуальные проблемы теории оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел. М. : ВНИИ МВД СССР, 1978. 224 с.
4. Алексеев А.И. Криминология: курс лекцій. М.: Щит-М, 1998. 380 с.
5. Аналитический доклад фонда ИНДЕМ “Россия и коррупция: кто, кого?”. М., 1998. 69 с.
6. Аналітична довідка про стан злочинності у сфері економіки за 2013-2014 р. К.: ДСБЕЗ, 2015. 14 с.
7. Андрушко П. Злочини у сфері господарської діяльності за чинним Кримінальним кодексом та проектом КК: проблеми систематизації, криміналізації та декриміналізації. *Предпринимательство, хозяйство и право*. 1998. №12. С. 18.
8. Антонян Ю. М. О понятии профилактики преступлений. Вопросы борьбы с преступностью. М., 1977. Вып. 26. С. 26–27.
9. Антонян Ю.М., Еникеев М.И., Эминов В.Е. Психология преступления и наказания. М. Пенатес-Пенаты, 2000. 454 с.
10. Аскин Я. Ф. Философский детерминизм научное познание. М. : Мысль, 1977. 188 с.
11. Афанесенко С. І. Віктимологія профілактика шахрайства : автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня канд.. юрид. наук : 12.00.08. К. : Нац. акад.. внутр. справ, 2013. 18 с.
12. Бабакін В. М. Теорія і практика правоохоронної діяльності. *Право і безпека: науковий журнал*. Х.: ХНУВС, 2013. № 4 (51). С. 71–75.

13. Базирук І.М. Кримінологічна характеристика та запобігання контрабанди : автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня канд.. юрид. наук : 12.00.08. Львів: ЛьвДУВС, 2013. 17 с.
14. Бандурка О. М., Давиденко Л. М. Преступность в Украине: причины и противодействие: монография. Х.: Гос. спец. изд-во «Основа», 2003. 368 с.
15. Бандурка О.М. Бюджетні процеси та „тінізація” економіки в Україні. *Проблеми боротьби зі злочинністю у сфері економічної діяльності*: матеріали науково-практ. конференції 15-16 грудня 1998 року. Харків: Харківський центр вивчення організованої злочинності при НЮАУ, 1999. С. 11-19.
16. Бандурка О.М. Оперативно-розшукова діяльність. Ч. I : підручник. Х.: Вид-во Національного ун-ту внутр. справ, 2002. 336 с.
17. Бахарев Д. В. Пространственный анализ причинного комплекса преступности : история, теория, методы, практика : автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Екатеринбург, 2016. 51 с.
18. Белкин А. Р. Теория доказывания : науч.-метод. пособие. М. : Норма, 1999. 429 с.
19. Білецький В. О. Кримінологічна характеристика та профілактика злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності: автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня канд.. юрид. наук : 12.00.08. Одеса: Одес. держ. юрид. акад., 1999. 19 с.
20. Блувштейн Ю. Д., Зырин М. И., Романов В. В. Профилактика преступлений. Минск: Университетское, 1986. 287 с.
21. Бойко А. М. Детермінація економічної злочинності в Україні в умовах переходу до ринкової економіки (теоретико-кримінологічне дослідження) : монографія. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. 380 с.
22. Бойко А.М. Теорія детермінації економічної злочинності в Україні в умовах переходу до ринкової економіки : автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук: 12.00.08. Х. : Нац. юрид. акад. України ім. Яр. Мудрого, 2009. 40 с.
23. Боротьба з господарськими злочинами / Ф.А. Лопушанський та ін. Донецьк: ДЮІВС, 1997. 160 с.

24. Булатов Г., Майоров Н. Показательность данных уголовной статистики. *Вестник МГУ*. 1969. №3. С. 58-63.
25. Бусол О.Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у контексті сучасної антикорупційної стратегії : автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : 12.00.08. К.: Ін-т держави і права ім.. В.М. Корецького, 2015. 36 с.
26. Бутенко Л.І. Попередження розкрадань та інших корисливих злочинів, що скоюються суб'єктами господарювання при розрахунках за експортно-імпортні операції : автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня канд.. юрид. наук: 12.00.08. К.: Нац. акад.. внутр.. справ. України, 1998. 16 с.
27. Бучко М.Б. Сучасна корислива економічна злочинність та заходи її попередження : автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня канд.. юрид. наук : 12.00.08. К.: Нац. акад.. внутр. справ. України, 2002. 19 с.
28. В Україні знову заговорили про боротьбу з корупцією : веб-сайт. URL: <http://www.polit.com.ua>
29. Вандышев А. С. Методологические организационно-тактические проблемы профилактики. Труды КВШ МВД СССР. К., 1976. С. 37–40.
30. Василичук В.І. Оперативно-розшукова профілактика злочинів у бюджетній сфері : монографія. 2-ге вид. К. : ПП «Заграй», 2012. 344 с.
31. Василичук В.І. Організація взаємодії підрозділів ДСБЕЗ МВС України правоохоронними та контролюючими органами в процесі запобігання злочинам у сфері економіки. Організація інформаційно-аналітичної роботи у сфері протидії організованим злочинності. МВС України у протидії економічним злочинам: доповіді провідних вчених, представників громадськості, державних службовців та працівників підрозділів ДСБЕЗ на міжвідомчому семінарі-наradі / за ред. Л.П. Скалозуб, В.І. Василичук, В.Д. Сапсай. К., 2009. С. 47–55.
32. Васильев В.Л. Юридическая психология. 5-е издание дополненное и переработаное. Санкт Питербург. Издательство: Питер, 2005. 655 с.

33. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. : Екологічне право / редкол. Ю.С. Шемшученко (голова), А.П. Гетьман (заст. голови) та ін. Харків : Право, 2018. Т.14. 776 с.
34. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т.: Загальна теорія права / редкол. О. В. Петришин (голова) та ін. Харків. Право, 2017. Т.3. 952 с.
35. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т.: Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія / редкол. В. Ю. Шепітько. Харків : Право, 2018. Т. 20. 952 с.
36. Великий енциклопедичний юридичний словник. За ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка, 2-ге вид. перероб. і доповн. К.: Юридична думка, 2007. 1020 с.
37. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусол. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. 1440 с.
38. Відповідальність за протидію законній господарській діяльності: наук.-метод. рекомендації / керівник авт. кол. доц. І.О. Ревак. Львів: ЛьвДУВС, 2010.100 с.
39. Волков Е. А Данные о личности преступника как элементе криминалистической характеристики мошенничества. Проблемы повышения эффективности деятельности органов внутренних дел. М, 1992. С. 7-93.
40. Гега П.Т. Деякі особливості банкрутства в Україні та недоліки правового регулювання. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2004. №10. С.139-146.
41. Глазырин Ф.В. Изучение личности обвиняемого и тактика следственных действий. Свердловск: Юридическая литература, 1973. С. 44.
42. Глоба К.П. Запобігання злочинам у сфері приватизації : автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня канд.. юрид. наук : 12.00.08. К.: Нац. ун-т. внутр. справ, 2010. 16 с.
43. Голіна В.В. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми боротьби з бандитизмом : Соціально-правове і кримінологічне дослідження. Харків : Регіон-інформ, 2012. С. 36-41.

44. Голіна В.В. Спеціально-кримінологічне попередження злочинів (теорія і практика) : автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук: 12.00.08. К.: Укр. держ. юрид. акад., 1994. 43 с.

45. Головкін Б. М. Результати експертного оцінювання обсягів латентності злочинів економічної спрямованості, вчинених на об'єктах ПЕК України. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2010. № 23. С. 187-192.

46. Голубец В. В., Третиних С. И. Проблемы оперативно-розыскных профилактических преступлений в современных условиях Украины. *Проблемы юридической науки и правоохранной практики*. К.: КВШ МВД Украины, 1994. 320 с.

47. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

48. Гриненко І.М. Британська модель інформаційно-аналітичної роботи у сфері протидії організованим злочинності. МВС України у протидії економічним злочинам: доповіді провідних вчених, представників громадськості, державних службовців та працівників підрозділів ДСБЕЗ на міжвідомчому семінарі-наradі / відп. ред. Л.П. Скалозуб, В.І. Василичук, В.Д. Сапсай. К., 2009. С. 138–147.

49. Гула Л. Ф. Детермінанти організованих злочинних груп: теоретичні і прикладні аспекти. *Наук вісник Львів держ ун-ту внутр. справ. Серія юридична. Зб. наук. праць*. Львів : ЛьВДУВС, 2012. Вип. 3. С. 432-443.

50. Гула Л.Ф. Заходи виявлення злочинів у сфері інтелектуальної власності, пов'язаних з розповсюдженням контрафактної аудіовізуальної продукції та комп'ютерного програмного забезпечення. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки, 2015. № 824. С. 417-423.

51. Гула Л.Ф. Організаційно-правові та тактичні основи діяльності підрозділів ОВС у протидії злочинам, що вчиняються організованими злочинними групами : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. юрид. наук : 12.00.09. К.: НАВС, 2014. 36 с.

52. Гутнік А.Є. Запобігання податковою міліцією ухилення від сплати податків : автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня канд.. юрид. наук : 12.00.08. Х.: Ун-т. внутр. справ, 2000. 19 с.
53. Даньшин І. М. До питання про кримінологічне поняття економічної злочинності. *Проблеми боротьби зі злочинністю у сфері економічної діяльності*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (15-16 грудня 1998 р.). Х., 1999. С.71.
54. Даньшин. І. М. Усталені форми злочинності : кримінологічний нарис. Х.: АНТП, 2002. 110 с.
55. Дементьев Е. Е. Экономическая преступность и борьба с нею в странах с развитой рыночной экономикой (на материалах США и Германии). М., 1982. С. 13-14.
56. Демидов Ю. Н. Экономическая преступность : учеб. / под. ред. А. И. Долговой. 3-е изд., перераб. и доп. М.: Норма, 2005. 912 с.
57. Джужа О. М. Феномен – організована злочинність : Міжвідомчий наук.-дослід. центр при Координаційному комітеті по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президентіві України. *Наук.-практ. журнал «Боротьба з організованою злочинністю і корупцією» (теорія і практика)*. К.: 2013. С.15-25.
58. Дидоренко Э. А., Овчинский С. С. Оперативно-профилактическое наблюдение. К.: МВД УССР, 1982. 96 с.
59. Довідка ДЕЗ НП України. 2017. К. ДЕЗ, 2018. 32 с.
60. Долгова А. И. Криминология. 2-е изд. М. : НОРМА, 2009. С. 252-268.
61. Дудоров О. О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: монографія. К.: Юридична практика, 2003. 924 с.
62. Дунас М.О. Інформаційно-аналітичне забезпечення запобігання злочинам у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами. *Юридичний бюлетень*. №7. 2018. 170-176.
63. Дунас М.О. Організаційно-правові проблеми з організації запобігання злочинів у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами. *Приватне та публічне право*. № 1. 2019. С. 148-152.

64. Дунас М.О. Організація діяльності правоохоронних органів у протидії злочинам у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 1. 2019. С. 174-176.
65. Дунас М.О. Детермінанти злочинів у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами. *Determinants of crimes in agricultural activity exercise of service persons*. № 2. 2018. С. 61-64.
66. Дунас М.О. Система складів злочинів у сфері господарської діяльності, суб'єктом яких визнається службова особа, як предмет наукового дослідження. *Право і суспільство*. № 6. 2017. С. 145-150.
67. Дьяченко И.М. Перспективные направления совершенствования взаимодействия аппаратов БХСС с другими оперативными службами органов внутренних дел в раскрытии хищений социалистического имущества. Актуальные проблемы взаимодействия аппаратов органов внутренних дел. К.: КВШ МВД СССР, 1988. С. 133–149.
68. Енциклопедія банківської справи України / за ред. В. С. Стельмаха та ін. К., 2001. С. 216.
69. Есипов В. М. Теоретико-методологические проблемы либерализации экономической преступности. *Преступность: стратегия борьбы*. М: Криминологическая ассоциация, 1997. С. 100-112.
70. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за 2013-2019 рр. К.: ГПУ, 2019. 250 с. (дата звернення: 20.10.2018).
71. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-червень 2016 р. URL : <http://www.gp.gov.ua/ua/>
72. Жалинский А. Э., Костицкий М. В. Эффективность профилактики преступлений и криминологическая информация. Львов: Атлас, 1980. 216 с.
73. Жига І.П. Правові та тактичні основи виявлення та припинення обігу на ринку України небезпечної продовольчої продукції : дис.. на здобуття наук. ступеня канд.. юрид. наук : 12.00.09. Львів. ЛьвДУВС, 2014. 244 с.

74. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. Фінансово-економічний словник. 3-ге вид., доп. та перероб. Львів. Видавництво Львівської політехніки, 2011. 844 с.
75. Задорожний А.А. Запобігання злочинам у сфері службової діяльності : автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня канд.. юрид. наук : 12.00.08. Львів. ЛьвДУВС, 2013. 20 с.
76. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1. 424 с.
77. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. Кн. 2. 712 с.
78. Запобігання злочинам у сфері господарської діяльності: монографія / Р.Р. Кузьмін. К.: Нац. акад. внутр.. справ., 2012. 408 с.
79. Збірник методичних рекомендацій з викриття злочинів у сфері економіки / Скалозуб В.П., Сапсай Д.В., Дученко Т.В. К.: ТОВ «Консоль», 2009. Ч. 1. 190 с.
80. Звіт Державної фіскальної служби України. К.: ДФСУ, 2018. 20 с.
81. Звіт про виконання Плану роботи Державної фіскальної служби України на 2015 рік. К.: ДФСУ, 2016. 95 с.
82. Звіт про результати аудиту ефективності використання бюджетних коштів, виділених Міністерству оборони України на будівництво (придбання) житла для військовослужбовців Збройних Сил України. К.: Рахункова палата, 2018. 70 с.
83. Звіт Рахункової палати за 2017 рік. К. Рахункова палата, 2018. 316 с.
84. Звіт суддів першої інстанції про розгляд справ у порядку адміністративного судочинства. К.: Державна судова адміністрація України, 2017. 25 с.
85. Изменения в формах и масштабах преступности - международной и внутригосударственной : раб. док. Секретариата ООН. Женева. 1975. С. 8-12.

86. Іванов А.В. Податкова злочинність: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання: автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня канд.. юрид. наук : 12.00.08. Х.: Нац. юрид. акад. України ім. Яр. Мудрого, 2015. 20 с.
87. Іменем закону. Громадсько-правовий тижневик. К.: Тов. «Укрполіграфмедіа», 2014. № 21. С. 31.
88. Інформаційно-довідкове забезпечення кримінального провадження: підручник / В. В. Бірюков та ін.; за заг. ред. В. В. Бірюкова К.: «Центр учбової літератури», 2014. 288 с.
89. Кайзер Г. Криминология. Введение в основы / пер. с немец. Балакина В.Д. М.: Юрид. лит., 1979. С. 293-294.
90. Кальман О. Г. Злочинність у сфері економіки України: теоретичні та прикладні проблеми попередження: автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Х., 2004. 40 с.
91. Карпец И. И. Современные проблемы уголовного права и криминологии. М.: Юрист, 1976. 224 с.
92. Карпец И. И. Социалистическая криминология (состояние, задачи). *Сов. гос-во и право*, 1987. № 9. С. 72–80.
93. Клименко Н. Г. Ліцензування господарської діяльності з розроблення, виготовлення, реалізації, ремонту, модернізації та утилізації озброєння, військової техніки, військової зброї і боєприпасів до неї як елемент забезпечення національної безпеки. *Вісник НАДУ при Президентіві України*, 2016. №1. С.75 -79.
94. Коваленко В. В. Профілактика економічної злочинності в Україні: концептуальні засади, організаційно-правові основи, проблеми управління: монографія. Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. 420 с.
95. Коваленко О., Филонов В. Курс лекцій по криминологии и профилактике преступлений. Донецк, 1995. 317 с.
96. Коваленко С. В. Деякі кримінологічні аспекти боротьби з економічною злочинністю. *Вісн. ЛАВС*. 2004. Вип. 4. С. 134–145.

97. Козаченко И. П. Правовые и организационно-тактические основы оперативно-розыскной профилактики преступлений: дисс. ... д-ра юрид. наук. М.: ВНИИ МВД РФ, 1992. 340 с.
98. Коляда П. «Випрані» гроші – 2 (Проблеми застосування у практичній діяльності ст. 209 КК України). *Юридичний вісник*. 2002. № 21. С. 10–14.
99. Конгреси ООН: перспективи використання їх рекомендацій у плануванні та здійсненні заходів запобігання злочинності в Україні / В. В. Голіна, М. Г. Колодужний. *Проблеми законності*. Х.: Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2010. Вип. 108. С. 169–177.
100. Кондратьев Я.Ю. Теоретичні, правові та оперативно-тактичні засади запобігання злочинів оперативними підрозділами кримінальної міліції: монографія. К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2004. 444 с.
101. Концепція адміністративно-правового забезпечення протидії корупції в Україні: наук. – аналіт. доп. / В. І. Литвиненко, П. Я. Пригунов та ін.; за заг. ред. В. І. Литвиненка. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2016. 89 с.
102. Коржанський М.Й. Популярний Коментар Кримінального кодексу України. К.: Наукова думка, 1997. С. 382-451.
103. Користін О. Є., Чернявський С. С. Організована економічна злочинність в Україні: сучасний стан і стратегія протидії. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2011. № 1(1). С. 78-88.
104. Корольчук В. В. Запобігання злочинам, пов'язаним з відшкодуванням податку на додану вартість : автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня канд.. юрид. наук : 12.00.08. К.: Нац. акад.. внутр. справ. України, 2010. 16 с.
105. Костенко В.В. Кримінологічна характеристика та запобігання органами внутрішніх справ злочинам, пов'язаних з незаконним обігом підакцизних товарів : автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня канд.. юрид. наук: 12.00.08. Х. Нац. ун-т внутр. справ, 2013. 16 с.
106. Костицкий М.В. Информационное обеспечение профилактики преступлений: автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: 12.00.08. Львов: ЛГУ, 1978. 17 с.

107. Крилов О. П., Якушин Н. И. О понятии оперативно-розыскной профилактики и некоторых социально-психологических аспектах вовлечения подростков в преступную и иную антиобщественную деятельность. *Совершенствование организации и тактики оперативной деятельности органов внутренних дел*. Омск: Омская выс. шк.а милиции МВД СССР, 1984. С. 132–133.

108. Криминалистика. Т. II. Ч. IV. Расследование хищений государственного или общественного имущества, совершенных путем присвоения, растраты, злоупотребление служебным положением / Под редакцией профессора Р.С. Белкина и доцента Г.Г. Зуйкова. М.: ВШ МВД СССР, 1970. 478 с.

109. Криминология : учеб. для юрид. вузов / под ред. А. И. Долговой. М.: Юристъ, 1997. 440 с.

110. Криминология: учеб. для вузов / под ред. проф. В. Н. Бурлакова, проф., академика В. П. Сальникова. СПб. : Санкт-Петербургская академия МВД России, 1998. 576 с.

111. Криміналістика: підручник / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.; за ред. проф. В.Ю. Шепітько. 4-е вид., перероб, і доп. Х.: Право, 2010. 464 с.

112. Криміналістична профілактика економічних злочинів : наук.-практ. посіб. / С. В. Веліканов, А. Ф. Волобуєв, В. А. Журавель та ін.; за ред. В. А. Журавля. Х. : Харків юридичний, 2006. 236 с.

113. Кримінальне право (Особлива частина) : підруч. / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Луганськ : Вид-во «Елтон – 2», 2012. Т. 1. 780 с.

114. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / І.В. Борисов, В.Я. Тацій, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.Я. Тація. І. В. Борисова, В.І. Тютюгіна. 5-те вид., перероб. і допов. Х.: Право, 2015. 528 с.

115. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.: за ред. проф. В.Я. Тація, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 5-те вид., перероб., і допов. Х.: Право, 2015. 680 с.

116. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник для студентів вищ. навч. закладів освіти / М. І. Бажанов, В. Я. Тацій, В. В. Сташис, І. О. Зінченко та ін.: за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. І. Тація. К.: Юрінком Інтер; Х. : Право, 2002. С. 154-156.

117. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова та ін. 5-те вид., доповн. Х. : Право, 2013. Т. 2. 1040 с.

118. Кримінальні банкрутства - засоби запобігання та викриття : науково-практичний посібник / Ніколаюк С.С., Никифорчук Д.Й., Шевчук О.О., Савчук Є.Г.. К.: КНТ, 2008. 232 с.

119. Кримінологія : Загальна та Особлива частини: підручник / за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкина. Х. : Право, 2014. С. 73-74.

120. Кримінологія : підручник / В.В. Голіна, Б.М. Головкин, М.Ю.Валуйська, та ін.; за ред. В.В. Голіни, Б.М. Головкина. Х.: Право, 2014. 440 с.

121. Кримінологія : підручник для студ. вищ. навч. закл. / О. М. Джужа, Я. Ю. Кондратьєв, О. Г. Кулик, П. П. Михайленко та ін.; за заг. ред. О. М. Джужи. К. : Юрінком Інтер, 2002. 416 с.

122. Кримінологія : підручник, практикум / В.С. Ковальській, О.М. Костенко, Г.С. Семаков та ін. К.: Юрінком Інтер, 2017. 344 с.

123. Кримінологія. Спеціальний курс зі схемами (Загальна та Особлива частина): навч. посібник / О.М. Джужа, Є.М. Моїсеєв, В.В. Василевич. К.: Атіка, 2001. 368 с.

124. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, О. Г. Кальман, О. В. Лиходєд; за ред. І. М. Даньшина. Х.: Право, 2003. 352 с.

125. Кримінологія: підручник / А.М. Бабенко, О.Ю. Бусел, О.М. Костенко, та ін.; за заг. ред. Ю.В.Нікітіна, С.Ф. Денісова, Є.С. Стрельцова. 2-ге вид., перероб. та допов. Харків: Право, 2018. 416 с.

126. Кримінологія: підручник / за заг. ред. Л.С. Сміяна, Ю.В. Нікітіна. К.: Національна академія управління, 2010. 496 с.

127. Кримінологія: учебник / под ред. Б.В. Коробейникова, Н.Ф. Кузнецовой, Г.М. Миньковского. М.: Юрид.лит, 1988. 384 с.
128. Кудрявцев В. Н. Правовое поведение: норма и патология. М.: Наука, 1982. 287 с.
129. Кудрявцев В. Н. Преступность и нравы переходного периода. М.: Гардарики, 2002. 238 с.
130. Кузнецова И. Ф. Мотивация преступлений и тенденции ее изменения. *Вопросы советской криминологии*. М.: Всесоюзный институт по изучению причин и разработке мер предупреждения преступности. 1976. Ч. 2. С. 11-14.
131. Кузнецова Н. Ф. Проблемы криминологической детерминации. М. : Юрид. лит., 1984. 204 с.
132. Кузнецова Н.Ф. Кодификация норм о хозяйственных преступлениях. *Вестник Московского государственного университета*. Сер. 11. Право, 1993. № 4. С. 12-16.
133. Куньч З.Й. Універсальний словник української мови. Тернопіль. Навчальна книга – Богдан, 2007. 848 с.
134. Лаевский Г.Г. Научные основы и пути совершенствования оперативно-розыскной деятельности по борьбе с лицами, ведущими антиобщественный паразитический образ жизни. М.: ВЮЗШМВД СССР, 1991. 260 с.
135. Лисенко В. В. Фіктивні підприємства у механізмі злочинної діяльності. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. № 4(59). 2012. С.204-210.
136. Лисенко В.В. Інформаційно-довідкове забезпечення діяльності податкової міліції щодо виявлення та розслідування злочинів пов'язаних з несплатою податків. Організація інформаційно-аналітичної роботи підрозділів ДСБЕЗ МВС України у протидії економічним злочинам: доповідь провідних вчених, представників громадськості, державних службовців та працівників підрозділів

ДСБЕЗ на міжвідомчому семінарі-нараді / відп. ред.. Л.П. Скалозуб, В.І. Василичук, В.Д. Сапсай. К.: 2009. 162 с.

137. Лисодєд О.В. Кримінологічні проблеми шахрайства : автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня канд.. юрид. наук : 12.00.08. Нац. юрид. акад. України ім. Яр. Мудрого, 1999. 17 с.

138. Литвак О. Державний вплив на злочинність: кримінологічно-правове дослідження. К., 2000. С. 81-82.

139. Литвак О. М. Злочинність, її причини та профілактика. К.: Україна, 1997. 176 с.

140. Литвак О.В. Державний контроль за злочинністю : автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : 12.00.08. Х.: Нац. юрид. акад.. ім. Яр. Мудрого, 2002. 39 с.

141. Литвинов О. М. Поняття і класифікація причин та умов, що сприяють вчиненню злочину. *Форум права*. 2008. № 2. С. 323–327.

142. Личность преступника / В. Н. Кудрявцев, Н. Н. Кондрашков, Н. С. Лейкина и др.; ред. кол. : В. Н. Кудрявцев, Г. М. Миньковский, А. Б. Сахаров. М.: Юридическая литература, 1975. 269 с.

143. Лопашенко Н. А. Преступления в сфере экономической деятельности: понятие, система, проблемы квалификации и наказания. Саратов 1997. С. 18-23.

144. Лук'яненко С. О. Кримінологічна характеристика злочинів у кредитно-фінансовій системі та їх запобігання в Україні : автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня канд.. юрид. наук : 12.00.08. К.: Нац. акад.. внутр. справ. України, 2006. 19 с.

145. Лунеев В. В. Мотивация преступного поведения. М. : Наука, 1991. 382 с.

146. Лунеев В. В. Курс мировой и российской криминологии. Особенная часть : учебник в 2 т. М. : Юрайт, 2013. Т. 2. 872 с.

147. Лунеев В.В. Преступность XX века. Мировой криминологический анализ. М.: Норма, 1997. 525 с.

148. Максименко С. Д. Генезис существования личности: монографія. К.: Изд-во ООО «КММ», 2006. 240 с.
149. Максименко С. Д. Психологія учіння людини: генетико-моделюючий підхід: монографія. К. : Слово, 2013. 592 с.
150. Маслій І.В. Інституційний механізм протидії криміналізації економіки: кримінологічне дослідження : автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня канд.. юрид. наук : 12.00.08. Одеса. Одес. юрид. акад., 2015. 20 с.
151. Мельник М. І. Хабарництво : загальна характеристика, проблеми кваліфікації, удосконалення законодавства. К.: Парлам. вид-во, 2000. 256 с.
152. Мельник М.І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії) : монографія. К.: Юридична думка, 2004. С. 168.
153. Милуков С. Ф. Учет личности преступника в деятельности аппаратов БХСС. Горький : ГВШ МВД СССР, 1985. С. 4-6.
154. Миньковский Г. М. Проблемы информационного обеспечения криминологического планирования. *Вопросы борьбы с преступностью*. М.: Юрид. лит., 1977. Вып. 26. 168 с.
155. Мишин Г.К. Некоторые проблемы ограничения коррупции. *Правовые и организационные проблемы борьбы с коррупцией*. М., 1993. С. 28–34.
156. Міжнародна поліцейська енциклопедія : у 10 т. / відп. ред. : В. В. Коваленко, Є. М. Моїсєєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. К. : Атіка, 2011. Т. 7. 1120 с.
157. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / відп. ред.: В. В. Коваленко, Є. М. Моїсєєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. К.: Атіка, 2010. Т. 6. 1128 с.
158. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / відп. ред.: В.В. Коваленко, Є.М. Моїсєєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко. К.: Атіка, 2009. Т. V. 1008 с.

159. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / відп. ред.: В.В. Коваленко, Є.М. Моїсєєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко. К.: Атіка, 2007. Т. IV. 968 с.
160. Мікіш А.С. Запобігання фіктивному підприємництву в Україні : автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня канд.. юрид. наук : 12.00.08. К. : Нац. акад. внутр.. справ, 2016. 20 с.
161. Мовчан А. В. Оперативні обліки як складова частина системи інформаційного забезпечення оперативно-розшукової діяльності. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2006. № 1. С. 53–55.
162. Науково-практичний коментар кодексу України про адміністративні правопорушення / Р.А. Калюжний, М.І. Ішін, І.М. Шопіна та ін. Видання п'яте, із змінами та доповненнями станом на 10 вересня 2023 р. У.: Алерта, 2013. 976 с.
163. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В. К. Грищук, А. В. Савченко та ін.; за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. К.: Юрінком Інтер, 2017. 1104 с.
164. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 9-те вид., переробл. та доповн. К. : Юридична думка, 2012. 1316 с.
165. Національна безпека України (1994—1996 рр.). Наукова доповідь НІСД. К., 1997. 196 с.
166. Невмержицький Є. В. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії: монографія. К.: КНТ, 2008. 368 с.
167. Незаконні операції з металобрухтом : наук.-практ. посібник / Ніколаюк С.І., Никифорчук Д.Й., Тихонов В.О., Тихонова О.В. К.: КНТ, 2006. 104 с.
168. Новейший словарь иностранных слов и выражений. Минск: Современный литератор, 2003. 564 с.
169. Новікова О.В. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинності у сфері інтелектуальної власності : автореф. дис.. на здобуття наук.

ступеня канд.. юрид. наук : 12.00.08. Х. Нац. акад.. правових наук України, 2015. 20 с.

170. Олійник О.М. Запобігання незаконному використанню бюджетних коштів у Збройних Силах України : автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня канд.. юрид. наук : 12.00.08. Х. Нац. юрид. акад. України ім. Яр. Мудрого, 2015. 20 с.

171. Организация и тактика предотвращения и раскрытия преступлений аппаратами БХСС, Горький 1980. ч.1. 236 с., ч.2. 404 с.

172. Організаційно-тактичні основи протидії злочинності: інформаційний бюлетень / упорядники: О. М. Мельник, О. М. Процюк .І.Я. Лозинська. Львів : ЛьвДУВС, 2015. 336 с.

173. Орлов Ю. Ю. Застосування оперативної техніки в оперативно-розшуковій діяльності міліції (теорія і практика). К.: КНУВС, 2007. 559 с.

174. Основи загальної та юридичної психології. Курс лекцій : навч. посіб./ Н.Р. Батечко, В.П. Бойко, І.В. Жолнович, І.І. Когутич; за ред.. В.Т. Нора. К.: Алерта. ЦУЛ, 2011. 224 с.

175. Перепелица А. И. Уголовная ответственность за хозяйственные преступления в сфере предпринимательской деятельности: комментарий к действующему законодательству / Перепелица Л. И. Х., 1997. С. 5-6.

176. Петричко Н. О. Незаконні азартні ігри: кримінально-правове та кримінологічне дослідження : автореф. дис. на здоб. наук, ступ. канд. юрид. наук : 12.00.08. К.: КНУВС, 2010. 19 с.

177. Петров Э. И., Марченко Р. Н., Барина Л. В. Криминологическая характеристика и предупреждение экономических преступлений. М.: Ака-д. МВД РФ, 1995. 82 с.

178. Пинкевич Т. В. Криминологическая характеристика экономической преступности в России: монография. Ставрополь, 2001. 433 с.

179. Писарчук І. В. Правопорушення, пов'язані з нецільовим використанням бюджетних коштів. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави* : збірник тез V

Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, 20 травня 2016 р.).
Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2016. С. 142–143.

180. Повідомлення прес служби ДФС України від 26.12. 2018 р. : веб-сайт.
URL: <https://24ty.uasts.gov.ua>

181. Подопригора С.Я., Подопригора А.С. Философский словарь. Изд. 2-е, стер. Ростов н/Д: Феникс, 2013. 362 с.

182. Політика у сфері боротьби зі злочинністю України: теоретичні та практичні проблеми : монографія / за заг. ред. проф. П. Л. Фріса та проф. В. Б. Харченка. Івано-Франківськ–Харків : Прикарпатський нац. ун-т імені Василя Стефаника, 2016. С. 162–178.

183. Полторацький О.Б. Дослідження гносеологічної природи легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Кримський юридичний вісник*. Сімферополь, 2010. Вип.. 3(10) Ч.1. С.196–203.

184. Попередження та розкриття злочинів, пов'язаних з порушенням бюджетного законодавства: навч. посіб. / В.Л. Ортинський, В.А. Некрасов та ін. Львів: ВАТ «Львівська книжкова фабрика «Атлас», 2009. 198 с.

185. Попович В. М. Проблеми кваліфікації «відмивання» фіктивних коштів. *Матер. конф. з проблем боротьби з відмиванням грошей*. К. : Мін. юстиції України, 1993. С. 17-21.

186. Попович В. М. Тіньова економіка як предмет економічної кримінології: монографія. К.: Правові джерела, 1998. 447 с.

187. Попович В.М. Економіко-кримінологічна теорія детінізації економіки : автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : 12.00.08. К. : Нац. акад.. внутр.. справ. України, 2002. 35 с.

188. Предупреждение и раскрытие преступлений аппаратами БХСС : учебник / под ред. док. юр. наук проф. В.К. Бабаева и канд. юр. наук В.И. Плеханова. Горький. Горьковская высшая школа МВД СССР, 1987. 523 с.

189. Предупреждение и раскрытие преступлений аппаратами БХСС : учебно-методическое пособие. Горький, 1981. Ч.1. 116 с.

190. Про господарські товариства : Закони України від 19.09.1991 № 1576-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12> (дата звернення: 09.10.2018).
191. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні : Закон України від 30.10.1996 № 448/96-ВР. URL: <https://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/448/96-вр> (дата звернення: 02.09.2018).
192. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань : Закон України від 15.05.2003 № 755-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15> (дата звернення: 20.04.2018).
193. Про затвердження переліку документів, які додаються до заяви про видачу ліцензії для окремого виду господарської діяльності : Постанова КМУ від 04.07.2001 р. № 756. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/756-2001-п> (дата звернення: 20.04.2018).
194. Про затвердження переліку органів ліцензування : Постанова КМУ від 14.11.2000 р. № 1698. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-2000-п> (дата звернення: 20.04.2018).
195. Про затвердження Положення про Урядову робочу групу з питань відслідковування процесів тінізації економіки та розроблення пропозицій і рекомендацій щодо припинення її зростання : Постанова КМУ від 30.03.1998 р. № 398. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/398-98-п> (дата звернення: 10.03.2018).
196. Про затвердження Порядку формування, ведення і користування відомостями ліцензійного реєстру та подання їх до Єдиного ліцензійного реєстру: Постанова КМУ від 08.11.2000 р. № 1658. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1658-2000-п> (дата звернення: 15.07.2018).
197. Про Ліцензійну палату при Міністерстві економіки України : Указ Президента України від 28.03.1995 р. № 264/95. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/264/95> (дата звернення: 20.04.2018).
198. Про Ліцензійну палату України : Указ Президента України від 07.02.1997 р. № 104/97. *Урядовий кур'єр*. 1997. 15 лют.

199. Про ліцензування певних видів господарської діяльності : Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19> (дата звернення: 20.10.2018).

200. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 20.05.2018).

201. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 р. № 996- XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення: 20.11.2018).

202. Про Положення про порядок видачі суб'єктам підприємницької діяльності спеціальних дозволів (ліцензій) на здійснення окремих видів діяльності» від 17.05.1994 Постанова КМУ № 316. Збірник Постанов Уряду. 1994. №9. Ст. 221.

203. Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за окремі злочини у сфері господарської діяльності : Постанова Пленуму Верховного суду України від 25 квіт. 2003 № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va003700-03> (дата звернення: 20.11.2018).

204. Про термін дії ліцензії на провадження певних видів господарської діяльності, розміри і порядок зарахування плати за її видачу : Постанова КМУ від 29.11.2000 № 1755. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1755-2000-п> (дата звернення: 20.11.2018).

205. Проблеми розслідування економічних злочинів : навчальний посібник / В.М. Попович, М.В. Попович. К.: Юрінком Інтер, 2016. 352 с.

206. Прокуратура Західного регіону України. Довідка про стан злочинів. К.: ВПЗР, 2017. 22 с.

207. Протидія злочинам, що вчиняються у сфері приватизації : наук.-практ. посібник / Ніколаюк С.І., Никифорчук Д.Й., Ільченко В.Л., Стельмахович І.В. К.: КНТ, 2007. 348 с.

208. Протидія злочинам, що пов'язані з порушенням бюджетного законодавства (ст.ст. 210, 211, 175 КК) : науково-практичний посібник / Никифорчук Д.Й., Заблоцька О.Ю., Ніколаюк С.І. К., КНТ, 2006. 88 с.

209. Протидія корупційній злочинності в Україні : навч. посібник / Ю.І. Дмитрик, Д.І. Йосифович, І.В. Красницький, С.І. Мельник, Є.В. Пряхін, С.В. Якимова; за заг. ред. І.В. Красницького. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. 308 с.

210. Протидія легалізації (відмиванню) доходів, здобутих злочинним шляхом: наук.-практ. посібник / О.В. Авраменко, Р.І. Благута, Н.І. Дідик, Ю.І. Кіржецький, В.В. Кундик, І.А. Федчак, С.В. Цибочкін; за заг. ред. О.В. Авраменка. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. 280 с.

211. Протидія хабарництва у бюджетній сфері підрозділами Державної служби боротьби з економічною злочинністю: наук.-практ. посібник / В.В. Коряк, В.І. Василичук, В.Р. Сливенко, Г.В. Сальков; за заг. ред. О.М. Джужі. К., 2011. 205 с.

212. Профілактика злочинів: підручник / О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Ф. Гіда та ін.; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. О. М. Джужи. К.: Атіка, 2011. 720 с.

213. Психологічна енциклопедія / Автор упорядник О.М. Степанов. К.: «Академвидав», 2006. 424 с.

214. Психологічний словник / За ред. член-кореспондента АПН СРСР В.І. Войтка. К., 1982. С. 19.

215. Пшеничний І.В. Організована транснаціональна злочинність і роль правоохоронних органів у протидії їй. К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2000. 16 с.

216. Ратинов А. Р., Ефремова Г.Х. Правовая психология и преступное поведение. Красноярск, 1988. 215 с.

217. Резник Г. М. Криминологическая профилактика и социальное планирование. *Вопросы борьбы с преступностью*. 1979. Вып. 31. С. 29-36.

218. Рощина І. Нове у законодавстві України і перспективи запобігання злочинності. *Право України*. 2004. №3. С.60-63.

219. Руфанова В.М. Кримінологічна характеристика та запобігання органами внутрішніх справ злочинів, пов'язаних з незаконним використанням бюджетних коштів : автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня канд.. юрид. наук : 12.00.08. Дніпропетровськ. Дніпропетр. держ. ун-т внутр.. справ, 2011. 20 с.

220. Самойлов В. Г. Некоторые аспекты характеристики оперативно-розыскной деятельности как процесса познания. *Вопросы совершенствования оперативной работы органов внутренних дел*. Омск: Омская высшая шк. милиции МВД СССР, 1982. С. 14–15.

221. Сапсай В.Д., Лапко О.В. Організація аналітичної роботи в підрозділах ДСБЕЗ МВС України. *Організація інформаційно-аналітичної роботи підрозділів ДСБЕЗ МВС України у протидії економічним злочинам*: доповіді провідних вчених, представників громадськості, державних службовців та працівників підрозділів ДСБЕЗ на міжвідомчому семінарі-нараді / відп. ред. Л.П. Скалозуб, В.І. Василичук, В.Д. Сапсай. К., 2009. С. 13–23.

222. Саркисов Г. С. Индивидуальная профилактика преступлений : учеб. пособ. Ереван : Айастан, 1986. 184 с.

223. Сахаров А.В. Учение о личности преступника. Сов. гос-во и право, 1968. № 9. С. 66-69.

224. Сахарова О.В. Попередження органами внутрішніх справ злочинів, що вчиняються на ринку цінних паперів : автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня канд.. юрид. наук : 12.00.08. Х.: Нац. юрид. акад. України ім. Яр. Мудрого, 2003. 18 с.

225. Сборник стандартов и норм ООН в области предупреждения преступности и уголовного правосудия. Нью-Йорк : ООН, 1992. С. 23-34.

226. Семаков Г.С. Кримінологія: курс лекцій. К., МАУП, 1999. 126 с.

227. Сенік В. В. До питання удосконалення інформаційного забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України. *Інформатизація вищих навчальних закладів МВС України*: матеріали науково-практичної конференції (м. Харків, 11–12 квітня 2006 р.) Х.: ХНУВС, 2006. С. 208–212.

228. Скалозуб Л.П. Організація протидії економічним злочинам підрозділами державної служби боротьби з економічною злочинністю: навч.-практ. посібник / Л.П. Скалозуб, В.І. Василичук, В.Р. Сливенко. К. : РВВ МВС України, 2010. 174 с.

229. Скалозуб Л.П. Проведення аналізу криміногенної ситуації та оперативної обстановки у сфері протидії економічній злочинності : навч.- прак. пос. / Скалозуб Л.П., Василичук В.І., Никифрпчук Д.Й., Бусол О.Ю. Львів. Літературна агенція «ПРАМІДА», 2009. 60 с.

230. Скалозуб Л.П., Василичук В.І. Причини і умови, які сприяють вчиненню злочинів у бюджетній сфері, та шляхи їх усунення. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична.* ЛьвДУВС, 2011. Вип.3. С.306-316.

231. Скрекля Л.І. Експерт як суб'єкт складу корупційного злочину, передбаченого ч. 3 ст. 368-4 КК України. *Європейські перспективи.* 2017 р. №3. С.43-49.

232. Скулиш Є. Д. Організована злочинність як загроза національної безпеки. *Науковий вісник.* 2003. № 2. Ч. 2. С. 125–132.

233. Слідчі з НАБУ затримали Насірова у справі Онищенко : веб-сайт. URL:https://24tv.ua/slidchi_z_nabu_zatrimali_nasirova_pro_spravi_onishhenka_n788679

234. Смирнов А.А. Злочинність у сфері підприємницької діяльності та її попередження : автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня канд.. юрид. наук : 12.00.08. К. : Нац. юрид. акад. України ім. Яр. Мудрого, 2002. 19 с.

235. Советский энциклопедический словарь / Гл. ред. А.М. Прохоров. 4-е изд. М.: Сов. Энциклопедич, 1989. 1632 с.

236. Соколов Д. И. К понятию преступности и ее состояния. *Становление и развитие советского уголовного законодательства* : матер. межвуз. конфер., посвященной 50-летию первого советского уголовного кодекса. Волгоград «Право», 1973. 240 с.

237. Соціологічна енциклопедія / Укладач В. Г. Городяненко. К.: Академвидав, 2008. 456 с.

238. Сташис В. В. Хозяйственные преступления по советскому уголовному праву: Учебное пособие. Х., 1971. С. 4.

239. Стрільцов Є. Л. Економічні злочини: внутрідержавні та міжнародні аспекти. *Економічні злочини: попередження і боротьба з ними. Міжвідомчий науковий збірник*. К., 2001. Т. 25. С. 283-284.

240. Стручков Н. А. Преступность как социальное явление : лекции по криминологии. Д.: ВПУ МВД СССР, 1979. 183 с.

241. Сучасний тлумачний словник української мови: 100 000 слів / За заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В.В. Дубічинського. Х.: ВД «ШКОЛА», 2009. 1008 с.

242. Сюравичик В.Г. Запобігання корисливим злочинам в аграрному секторі економіки України : автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня канд.. юрид. наук : 12.00.08. К.: Нац. акад.. внутр. справ. України, 2007. 20 с.

243. Тарарухин С. А. Преступное поведение. Социальные и психологические черты. М. : Юрид. лит., 1974. 224 с.

244. Теорія держави і права: навч. посіб. / А. М. Колодій, В.В.Копейчиков, Є. Л. Лисенков та ін.; за заг. ред. С. Л. Лисенкова, В. В., Копейчикова. К.: Юрінком Інтер, 2002. 368 с.

245. Тертишник В. М. Уголовный процесс: учеб. пособие. 2-е изд., перераб. и доп. Х.: Право, 1999. 528 с.

246. Титаренко О. О. Кримінологічна характеристика та протидія економічним злочинам у вугільній промисловості: монографія. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. Справ, 2008. 196 с.

247. Титаренко О.О. Проблеми боротьби з економічними злочинами у вугільній промисловості (кримінологічний аспект). К.: Нац. ун-т ім.. Т. Г. Шевченка, 2006. 20 с.

248. Тлумачний словник української мови / укл. Т. В. Ковальова, Л. П.Коврига. Х. : Синтекс, 2002. 672 с.

249. Українська кримінологічна енциклопедія / за заг. ред. В. В. Чернея, В. В. Сокурєнка; упоряд. О. М. Джу́жа, О. М. Литвинов. Харків-Київ : Харк. нац. ун-т

внутр. справ ; Нац. акад внутр. справ, Кримін. асоц. України, Золота миля. 2017. 804 с.

250. Українці програють у лотереї 2 мільярди гривень на рік : веб-сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2012/06/2/325293/>

251. Філософський словник / за ред. Член-кореспондента АН УРСР В.І. Шинкарука. К.: Головна редакція Української Радянської Енциклопедії АН УРСР, 1973. 600 с.

252. Фролова О. Г. Новітня методологія в управлінні в органах внутрішніх справ: монографія. Донецьк: Донецьк. ін-т внутр. справ, 2001. 396 с.

253. Харченко В. Б. Кримінально-правове забезпечення охорони власності Українського народу. *Питання боротьби зі злочинністю*: зб. наук. пр. 2017. Вип. 33. С. 32–45.

254. Хахановський. В. Г. До проблеми вдосконалення інформаційного забезпечення ОВС України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. Спеціальний випуск. Луганськ. ЛДУВС, 2011. № 3. С. 40–47.

255. Хозяйственные преступления. Расследование уголовных дел. (Пособие для практических работников) / Под общей редакцией П.П.Пихайоенко. Киев. Редакционно-издательский отдел МООП УССР, 1966. 814 с.

256. Чабаненко С.М. Кримінологічна характеристика та запобіганні злочинам пов'язаних із діяльністю позабюджетних цільових фондів : автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня канд.. юрид. наук : 12.00.08. К.: Нац. акад.. внутр. справ України, 2017. 18 с.

257. Чернеєй В.В. Теоретичні та практичні засади запобігання злочинам у сфері діяльності небанківських фінансових установ : автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : 12.00.08. К.: Нац. акад.. прокуратури України, 2014. 36 с.

258. Черненко О.О. Кримінологічні засади запобігання економічній злочинності слідчими підрозділами національної поліції України : автореф. дис.. на

здобуття наук. ступеня канд.. юрид. наук : 12.00.08. К.: Держ. НДІ М-ва внутр. справ, 2016. 21 с.

259. Чернишов Г.М. Фінансове шахрайство в інвестиційно-будівельній сфері: кримінологічне дослідження : автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня канд.. юрид. наук : 12.00.08. Одеса. Одес. юрид. акад., 2016. 20 с.

260. Чернявський С. С. Теоретичні та практичні основи методики розслідування фінансового шахрайства : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : 12.00.09. К., 2010. 610 с.

261. Чернявський С. С. Теоретичні та практичні основи методики розслідування фінансового шахрайства : автореф.... доктора юрид. наук: 12.00.09. К.: Національна академія внутрішніх справ, 2010. 34 с.

262. Шаповалова О.А. Проблеми пеналізації злочинів у сфері господарської діяльності : автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня канд.. юрид. наук : 12.00.08. Х. Нац. ун-т внутр.. справ, 2013. 17 с.

263. Шеваріхін А. О. Адміністративно-правові проблеми ліцензування господарської діяльності органами внутрішніх справ : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2003. 20 с.

264. Шеваріхін А. О. Адміністративно-правові проблеми ліцензування господарської діяльності органами внутрішніх справ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. К., 2003. 196 с.

265. Шиханцов Г. Г. Юридическая психология : учебник. М. : Юристъ, 1998. 401 с.

266. Шляпочников А.С., Забрянский Г.И. Выявление латентной преступности. Советское государство и право, 1969. № 5. С. 99-101.

267. Шнайдер Г. Й. Криминология / пер. с нем.; под. общ. ред. и с предисл. Л. О. Иванова. М., 1994. С. 44.

268. Щербаков В.Н. Приватизация и ее криминальные последствия. *Юрист*. 1998. № 7. С. 24–26.

269. Энциклопедия юридической психологии / под общей ред. проф. А.М. Сторяженка. М.: ЮНИТИ ДАНА, Закон и право, 2003. 607 с.

270. Юридический энциклопедический словарь / Гл. ред. А.Я. Сухарев; редкол.: М. М. Богусловский и др. 2 -е изд., доп. М., 1987. С. 366.
271. Юридична психологія : підручник / Александров Д.О., Андросюк В.С., Казміренко П.І. та ін.; за заг. ред.. Л.І. Казміренка, Є.М. Моїсеєва. К.: КЕТ, 2007. 360 с.
272. Яковлев А. М. Социология экономической преступности / Отв. ред. Кудрявцев В.Н. М.: Наука, 1988. 256 с.
273. Яковлев А.М. Индивидуальная профилактика преступного поведения : учебное пособие. Горький: Изд-во ГВШ МВД СССР, 1977. 127 с.
274. Ярмыш Н. Н. Теоретические проблемы причинно-следственной связи в уголовном праве (философско-правовой анализ) : монография. Х.: Право, 2003. 512 с.
275. C. Wright Mills. White Collar: the American middle classes. New York: Oxford University Press, 1951. 394 pp.
276. Herbert A. Bloch, Gilbert Geis. Man, Crime, and Society. New-York: Random House, 1962. P. 385.
277. Mannheim H. Coparative criminology. Houghton Mifflin, 1965. P. 49.
278. Packard V. The status Seekers. London: Harmonswoth, 1960. P. 36.
279. Sutherland E. H. White-Collar Crime: The Uncut Version. New Haven : Yale University Press, 1983. 291 pp.

ДОДАТОК А

Кількість суб'єктів господарської діяльності за організаційними формами

	2011	2013	2014	2015	2016	2017
Україна	1012993	1067599	1100278	1072945	1121347	1185071
із загальної кількості						
фермерське господарство	45070	44672	44778	43137	43743	44409
приватне підприємство	223159	217934	217209	201917	201788	202352
державне підприємство	4750	4519	4395	4042	4019	3982
казенне підприємство	43	38	33	32	33	32
комунальне підприємство	13024	12714	12512	11464	11438	11677
дочірнє підприємство	15173	13863	13552	12539	12336	12266
іноземне підприємство	925	854	795	679	676	670
підприємство об'єднання громадян (релігійної організації, профспілки)	3680	3628	3616	3247	3288	3313
підприємство споживчої кооперації	1334	1345	1310	1285	1254	1234
акціонерні товариства	21157	17973	17344	15893	15571	15206
з них						
публічне акціонерне товариство	926	3482	3637	3490	3486	3122
приватне акціонерне товариство	1326	4440	4476	4215	4149	4348
товариство з обмеженою відповідальністю	374752	420817	448537	453931	488205	532401
товариство з додатковою відповідальністю	655	1249	1298	1311	1336	1392
повне товариство	1483	1444	1442	1337	1361	1378
командитне товариство	419	421	417	384	387	384
кооперативи	29275	28435	28649	24868	25763	26460
з них						
виробничий	2149	2141	2348	2331	2321	2306
обслуговуючий	20507	19332	19344	16660	17439	18169
споживчий	659	770	808	725	730	748
сільськогосподарський виробничий	1297	1166	1137	1009	998	997
сільськогосподарський обслуговуючий	808	917	1006	899	949	1017
органи влади, організації (установи, заклади)	104941	106936	105959	101777	102218	101277
з них						
державна організація (установа, заклад)	14615	15391	13863	12697	12629	11322
комунальна організація (установа, заклад)	62614	63026	63695	61824	61940	62167
приватна організація (установа, заклад)	880	932	960	942	955	998
організація (установа, заклад) громадського об'єднання	1396	1542	1571	1592	1602	1581
асоціація	2172	2246	2290	2203	2260	2331
корпорація	637	618	604	565	560	564
консорціум	62	65	66	64	66	69
концерн	238	216	210	193	195	195
спілка споживчих товариств	352	328	343	328	322	323
інші об'єднання юридичних осіб	1015	875	833	763	756	767

**СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ
ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ**

**1. Наукові праці, в яких опубліковані
основні наукові результати дисертації**

1. Дунас М.О. Система складів злочинів у сфері господарської діяльності, суб'єктом яких визнається службова особа, як предмет наукового дослідження. *Право і суспільство*. №6. 2017. С. 145-150.

2. Дунас М.О. Детермінанти злочинів у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами. *Visegrad Journal on Human Rights*. №2. 2018. С. 61-64.

3. Дунас М.О. Організаційно-правові проблеми з організації запобігання злочинів у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами. *Приватне та публічне право*. № 1.2019. С. 148-152.

4. Дунас М.О. Інформаційно-аналітичне забезпечення запобігання злочинам у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами. *Юридичний бюлетень*. №7. 2018. 170-176.

5. Дунас М.О. Організація діяльності правоохоронних органів у протидії злочинам у сфері господарської діяльності, що вчиняються службовими особами. *Юридичний науковий електронний журнал*. №1. 2019. С. 174-176.

**2. Наукові праці, які засвідчують
апробацію матеріалів дисертації**

1. Дунас М.О. Проблемні аспекти класифікації складів злочинів у сфері господарської діяльності за суб'єктом. *Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина*: міжнародна науково-практична конференція. Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація

«Істина» , 2017. С. 97-100.

2. Дунас М.О. Проблемні аспекти тлумачення ознак спеціального суб'єкта складів злочинів у сфері господарської діяльності. *Стан та перспективи розвитку юридичної науки: міжнародна науково-практична конференція*. Дніпро: ГО «Правовий світ», 2017.С.73-77.

3. Дунас М.О. Проблемні аспекти тлумачення спеціального суб'єкта «доведення банку до неплатоспроможності». *Актуальні питання юриспруденції: теоретичний та практичний виміри: міжнародна науково-практична конференція*. Суми: Сумський національний аграрний університет , 2018. С. 34-37.

4. Дунас М.О. Службові особи, які вчиняють правопорушення у сфері господарської діяльності. *Рівень ефективності та необхідність впливу юридичної науки на нормотворчу діяльність та юридичну практику: міжнародна науково-практична конференція*. Харків: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2019. С. 44-47.